

1993 – 2018

25 rokov

M. KELLENBERGER /

I. GAL DRZEWIECKA /

T. VRÁBLOVÁ /

BIBLIANA

revue 1

XXV. ROČNÍK
Cena / 0,70 €

o umení pre deti a mládež

/ 2018

V. ANOŠKINOVÁ /

B. PANÁKOVÁ /

J. GALLIK /

OBSAH

Ondrej SLIACKY

NÁŠ A SVETOVÝ

(Životné jubileum Dušana Rolla) / 1

Iveta GAL DRZEWIECKA

MAĽOVANIE NA BIELYCH KLÁVESOCH / 4

OD LAJTRY K PEGASOVI

(Jubilejný rozhovor s maliarom

a ilustrátorom M. Kellenbergerom) / 9

Beata PANÁKOVÁ

CENA TROJRUŽA 2017 DANIELOVI

PASTIRČÁKOVI / 17

Viera ANOŠKINOVÁ

CENA ĽUDOVÍTA FULLU 2017 DANIELE

OLEJNÍKOVEJ / 19

Timotea VRÁBLOVÁ

SEZÓNA S DOBRÝM VÝHLADOM

(Najlepšie knihy jari, leta, jesene a zimy 2016) / 21

Viera ANOŠKINOVÁ

MLADÍ VO DVERÁCH

(Najkrajšie knihy jari, leta, jesene a zimy 2016) / 28

Lenka DZADÍKOVÁ

POCTA VLADIMÍROVI PREDMERSKÉMU / 31

Milena ŠUBRTOVÁ

ANALFABETA NEGRAMOTNÁ NA NÁVŠTĚVĚ

V BRNĚ / 32

Marián POTROK

INSITNÝ MALIAR Z PADINY / 34

Ján GALLIK

CYRILLO-METODSKÁ TEMATIKA V LITERATÚRE

PRE DETI A MLÁDEŽ / 36

Martin KELLENBERGER

SPOMIENKY ŽIJÚ A USMIEVAJÚ SA

(Za Jánom Švecom, 1930 – 2017) / 46

Adela MITROVÁ

ŠTANDARDNE NA DOBREJ ÚROVNI

(Mediálna dramatická tvorba pre deti a mládež 2016) / 48

Ondrej SLIACKY

PRV NEŽ ZASVIETILO SLNIEČKO / 56

RECENZIE / 62

Peter Naščák / John Boyne: Úžasná cesta

Barnabyho Brocketa okolo sveta; **Marta**

Žilková / Daniela Kapitáňová: Aby to čert

vzal; Alžbeta Verešpejová: Vianoce poštára

Samuela; **Dávid Dziak** / Zbyňo Džadoň

/ Lára a nebo; **Mária Kuderjavá** / Dana

Hlavatá: Ako sa Berta a Oskar nezmestili do

kože; **Monika Tatarková** / Daisy Mrázková:

Nádherný Utorok.

NAJKRAJŠIE A NAJLEPŠIE DETSKÉ

KNIHY 2016 / 69

VÝSTAVY V BIBIANA / 72

Šéfredaktor ONDREJ SLIACKY

Revue Bibiana, orgán Slovenskej sekcie IBBY. Vychádza štyrikrát do roka v BIBIANE, medzinárodnom dome umenia pre deti

Zriaďovateľom BIBIANY je Ministerstvo kultúry SR.

Adresa redakcie: BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Panská 41, 815 39 Bratislava, tel. 02/ 54 41 84 88; IČO 00 682 357

Obálka a typografická úprava: Dušan Babjak

Tlač: DOLIS, s. r. o., Bratislava

Rozširuje a objednávky prijíma distribučná firma ARES, s. r. o., Elektrárenská 12091, 831 04 Bratislava bezplatná linka 0800 14 19 11

Podávanie novinových zásielok povolené Riaditeľstvom pôšt č. J-243/94-P zo dňa 21. 1. 1994

MK SR EV 2974/09

Autorom ilustrácií na obálke i vo vnútri čísla je jubilujúci Martin Kellenberger

Číslo vyšlo vo februári 2018

ISSN 1335-7263

Náš a svetový

Pred 90 rokmi sa narodil
dr. **DUŠAN ROLL**,
osobnosť slovenskej
i svetovej
detskej kultúry

Každých päť rokov pripomíname v revue Bibiana, že dr. Dušan Roll je zas o pár rokov starší, čo je dôvodom nielen mu popriať, aby sa v zdraví dožil ďalších, ale opäť zdôrazniť, že to želáme človeku, bez ktorého je moderná slovenská kultúra nekompletná. Celá vo všeobecnosti, detská špeciálne, i keď ani v jednej z nich nebol jej bezprostredným tvorcom. Pravda, ak zhovievavo nezoberieme na vedomie jeho slabosť pre tvorbu knižných hračiek a leporelových, najčastejšie beztextových zošitkov. Napriek tomu Dušan Roll tvorcom bol, a nie hocijakým. Môže totiž byť hocijakým tvorcom ten, kto už na prahu svojej kariéry pochopil, že len to umenie má zmysel, ktoré humanizovaním dieťaťa poľudšťuje svet dospelých? A nielenže pochopil. Hneď po príchode z martinskej Osvety do bratislavských Mladých liet v roku 1959 začal túto svoju predstavu dokladať konkrétnymi činmi. V tejto súvislosti treba dodať, že sa tak stalo aj zásluhou osobností, akými boli Rudo Moric, Lýdia Kyseľová a Ján Poliak, ktoré ambiciózneho manažéra neodpratali kdesi do vydavateľského

kúta, ale využili jeho profesionálnu i osobnú záľubu vo výtvarnom umení a zverili mu do rúk všetko, čo nejakým spôsobom s obrázkami súviselo. A urobili to najlepšie, čo mohli. Aj preto sa totiž vydavateľstvo Mladé letá stalo inštitúciou, ktorá popri stimulácii kvalitnej pôvodnej knižnej tvorby, zakladajúcej novú, modernú fázu vo vývine slovenskej literatúry pre deti a mládež, začala programovo ovplyvňovať výtvarnú podobu detských kníh a tým ovplyvňovať aj výtvarné čítanie mladých čitateľov. Zástupcovi šéfredaktorky Mladých liet nešlo totiž len o rutinné manažovanie výtvarnej redakcie. Išlo mu o využitie jej zjavných tvorivých dispozícií na prestavbu, rozumej skvalitnenie, celkovej ilustračno-grafickej úrovne detskej knihy. Dušanovi Rollovi pritom už nestačila len prítomnosť vhodného ilustračného segmentu, ktorý by na spôsob marketingového ťahu zvýšil záujem malého čitateľa o detskú knižku. V zmysle moderných trendov presadzoval názor, že ilustrácia, ak má spĺňať svoje skutočné poslanie, nemá byť len doplnkom, vizuálnou reklamou textu, ale jeho svojskou, zvrchovanou interpretáciou. Isteže, v umeleckej rovine takýto názor nielenže presadzoval, ale vo svojich detských knihách skonkrétňoval prof. Vincent Hložník, osobnosť, ktorá stojí na počiatku našej modernej ilustrácie pre deti. Bol to však Dušan Roll, ktorý z pozície svojho funkčného postavenia Hložníkov názor nielenže povýšil na vydavateľskú doktrínu, ale ju zoživoval tým, že Hložníkovým žiakom – i tým, ktorých „korigovali“ jeho kolegovia na Vysokej škole výtvarných umení – vytváral priestor na knižnú seberealizáciu. Je nesporne jeho zásluhou, že

v šesťdesiatych rokoch priam z večera do rána začali sa do Mladých liet trúsiť mladí ilustrátori, ktorí svojím talentom a jedinečným spôsobom jeho prezentácie položili základy toho, čo dnes nazývame modernou slovenskou ilustračnou školou. Každý z nich sám osebe – Albín Brunovský, Viera Bombová, Miroslav Cipár, Ján Lebiš, Viera Gergelová, Ladislav Nesselman, Irena Tarasová, Ondrej Zimka a ďalší – prišli s ilustráciami, ktoré boli absolútne originálne, pričom ako celok vytvárali obraz generačnej jednoty, konceptu od základu meniaceho názor na zmysel a poslanie ilustrácie detskej knihy. A vtedy, v druhej polovici 60. rokov, Dušan Roll v súčinnosti dnes už ťažko personálne identifikovateľnej, s prof. Vincentom Hložníkom, mladými tvorcami Miroslavom Cipárom a Albínom Brunovským dospeli k názoru, že túto školu treba prezentovať nielen na slovenskom, ale i na zahraničnom pódii. A keďže práve on mal už v tomto čase kontakty so zahraničnými vydavateľmi, samozrejme z východného bloku železnou oponou rozdelenej Európy, s plnou vervou sa zasadzoval za tento kolektívny návrh. Tak sa na jeseň roku 1965 v bratislavskom Dome umenia uskutočnilo čosi ako nultý ročník budúcej, dnes už svetoznámej medzinárodnej prehliadky – výstava českých a slovenských ilustrátorov detských kníh. Význam tejto výstavy nespočíval však len v tom, že odprezentovala nespochybniteľné tvorivé nóvum mladej českej a slovenskej ilustrátorskej generácie, ale že práve na nej sa prijal štatút Bienále ilustrácie Bratislava (BIB). V tejto súvislosti je nevyhnutné opätovne pripomenúť, že vďaka Dušanovi

Rollovi si výstavu prezrel i vtedajší prezident IBBY, medzinárodného združenia pre detskú knihu Richard Bamberger. A keďže ho jej koncept oslovil, bol to on, kto ponúkol Dušanovi Rollovi možnosť vystúpiť na najbližšom svetovom kongrese IBBY v Ľubľane a oboznámiť s ňou jej účastníkov. Roll sa tejto príležitosti chopil s nadšením jemu vlastným, takže exekutíva IBBY sa rozhodla začleniť BIB do svojich najvýznamnejších aktivít. Prvé vystúpenie Dušana Rolla na najvýznamnejšom svetovom fóre detskej kultúry bolo však aj jeho osobným úspechom. Prítomných delegátov zaujal sugestívnou kultivovanosťou prejavu, presvedčivými argumentmi a ich diplomatickým presadzovaním, takže postupne sa z hosta IBBY stával členom riadiacich orgánov tohto medzinárodného združenia UNESCO. V roku 1978 bol dokonca zvolený za predsedu poroty Ceny H. Ch. Andersena, najvýznamnejšieho svetového ocenenia tvorcov detskej knihy. Jeho menovanie do pozície garanta „malej nobelovky“ bolo však i úspechom českej a slovenskej detskej literatúry. Ani pred Rollom, ani po ňom sa totiž nestalo, aby sa predsedom Ceny H. Ch. Andersena stal zástupca národnej sekcie IBBY z tzv. socialistického bloku sveta, a to hneď v dvoch funkčných obdobiach po sebe. Najvyššie ocenenie líderských schopností Dušana Rolla však len malo prísť. Stalo sa tak v roku 1986 na kongrese IBBY v Tokiu, kde takmer aklamačným súhlasom bol zvolený za prezidenta IBBY. Pocta, ktorej sa Dušanovi Rollovi týmto dostalo, nebola len ocenením jeho zásluh pri administrova-

ní svetovej detskej kultúry. V nemalej miere – aj keď sa to takto nikdy priamo nedeclarovalo – bolo to ocenenie jeho „diplomatickej“ misie pri spájaní dvoch blokov bipolárneho sveta. Medzinárodné združenie tvorcov detskej knihy, v tom čase už legítimny fenomén svetovej kultúry, stalo sa pod jeho vedením dôkazom, že kultúrna spolupráca medzi národmi, akokoľvek politicky rozdielnymi, namiesto zaťahovania železnej opony môže viesť k jej rozhrňaniu. V každom prípade medzinárodné združenie IBBY so svojou expozíciou Bratislavského bienále ilustrácií sa pod vedením Dušana Rolla na tomto historickom procese podieľalo.

Ešte predtým než sa tak stalo, Dušan Roll s jemu podobnými tvorivými typmi vybudoval Sekretariát BIB, ktorý mal slúžiť ako informačné centrum UNESCO, a hlavne inicioval vznik BIBIANY. Lenže práve z nej sa na začiatku 90. rokov začala natískať iná predstava o BIB-e, než akú roky jej zakladateľ spolu s IBBY presadzoval. Vlastne ani tak o predstavu nešlo. Šlo o post, ktorý v Rollovom zastúpení mal nevyčísliteľnú hodnotu. A ako to už u nás chodí, všetky prostriedky malých, intrigy, kamufláže, polopravdy, boli na získanie tohto postu vhodné. Každý iný by bol v tejto situácii rezignoval, hodil rukou, Dušan Roll sa však vzoprel a svoj zápas nevzdal. Už len preto nie, že nezachraňoval lukratívny post. Zachraňoval svoje životné dielo, ktoré ovplyvňovalo a doteraz ovplyvňuje našu i svetovú detskú kultúru.

ONDREJ SLIACKY

iveta gal drzewiecka

Maľovanie na bielych klávesoch

Čerstvého šesťdesiatnika Martina Kellenbergera azda netreba nijako zvlášť predstavovať. Výrazná postava slovenskej výtvarnej scény je verejnosti známa ako maliar, grafik a najmä produktívny a populárny ilustrátor detských kníh. Martin Kellenberger sa narodil v roku 1957 v Bratislave. Je synom Ľubomíra Kellenbergera, popredného slovenského grafika a ilustrátora, čo nepochybne ovplyvnilo i jeho vlastné profesijné smerovanie. Krátko po štúdiu výtvarnej výchovy na Pedagogickej fakulte Univerzity Komenského v Trnave pracoval ako výtvarný redaktor (v redakciách Tatranu a Mládych liet pôsobil v rokoch 1981 – 1992) a takmer paralelne sa začal i sám aktívne venovať ilustrátorskej tvorbe.

Osemdesiate roky boli pre ilustrátora obdobím hľadania autorského

výrazu v stvárňovaní žánrovo rôznorodých literárnych predlôh pre deti aj dospelých. V tejto dekáde výtvarne sekundoval tvorbe domácich spisovateľov i niekoľkým dielam zahraničných literátov v slovenskom preklade. V jeho prvých ilustrátorských prácach sa uplatňuje realistická figuratívnosť na pevnom podloží kresby, v ktorej možno vycítiť otcovské vzory. V závislosti od typu literárnej predlohy v tomto čase testuje predovšetkým možnosti pera a tušu a využíva raz expresívnejšie, inokedy lyrickejšie ladené výtvarné polohy ilustrácie. Epický charakter a výraz zapadajúci do jednotného vizuálu edície Stopy majú romantizujúce kresby k historicko-dobrodružnému románu Gustava Aimarda *Pevná Ruka* (1983) z čias indiánskych vzbúr. Otvorenou evokatívnosťou a symbolikou, ktorá je ukotvená vo figuratívnych transpozíciách, sa zasa vyznačujú krehké ilustrátorské kompozície k lyrike (Juraj Kuniak: *Premietanie na viečka*, 1983; Gustáv Hupka: *A opäť slnko*, 1985). Chvejivou stopou kresliarskeho nástroja vo figuratívnych a krajinných výjavoch ilustrátor podfarbuje emocionálnu rovinu románov a poviedok (Regina Ezerová: *Sonáta nad jazerom*, 1984; Ivan Habaj: *Vône podbránia, vône bylín*, 1986).

Martin Kellenberger sa začal pomerne rýchlo profilovať ako ilustrátor kníh pre deti a mládež. Do tvorby pre mladé publikum celkom prirodzene vnáša farebnosť, ktorú v médiu

ilustrátorského obrazu párkrát odsúd-
šal rýdzo maliarskym spôsobom (det-
ská poézia Márie Topolskej *Zlaté le-
to*, 1983; leporelo s veršami Márie Rá-
zusovej-Martákovej *Zverinček*, 1983;
próza Jerzyho Broszkiewicza *Dlhý
daždivý týždeň*, 1984). V prózach pre
starších čitateľov využíva kolorit ako
decentný doplnok perokresby (Sta-
nislav Rudolf: *Kvietky pre zámockú
paniu*, 1985; René Guillot: *Bielohriv-
ko*, 1987). Nepochybnou výzvou bolo
pre výtvarníka ilustrovanie detského
románu Ericha Kästnera *Emil a detek-
tívi* (1986), ktorý pred vyše dvadsiati-
mi rokmi stvárnil aj jeho otec Ľubomír
Kellenberger. Kresby staršieho z Kel-
lenbergerovcov zdôrazňujú vecnú

realitu pátračskej akcie, mladší z ot-
covsko-synovskej dvojice pridal detek-
tívnemu príbehu rozprávkovú tajom-
nosť i určité groteskné nadľahčenie.

V druhej polovici osemdesiatych
rokov je v ilustrátorskom spracovaní
kníh pre najmladších čitateľov badať
postupné uvoľňovanie Kellenberge-
rovho výtvarného rukopisu. Ilustrátor
v obrazovej interpretácii textu rozví-
ja frenetické rozprávačstvo, púšťa sa
do rozšafných opisov postáv a uda-
lostí s množstvom celoplošne roztrú-
sených detailov. Ustalať sa autorovi
vlastná pestrofarebnosť s netlmený-
mi odtieňmi zelenej a žltej (Margita
Príbusová: *O zajkovi Nebojkovi: Af-
rické rozprávky*, 1985; Zuzana Zema-

Martin Kellenberger

níková: *Veselí vandrovníci*, 1985). Tu sa rozbieha i tvorivý tandem so Štefanom Moravčíkom – vychádza kniha rozprávok *Chichôtká* (1985) a *Kvadakum hadakum alebo Knižka za všetky drobné* (1986), zbierka Moravčíkovej detskej poézie s príznačnou jazykovou hrou. Fantazijná asociatívnosť ilustrácií tejto knihy priniesla výtvarníkovi prvé uznanie odbornej verejnosti (Cena v súťaži Československé najkrajšie knihy, 1987), niet preto divu, že odteraz sa v jeho ilustráciách čoraz častejšie uplatňujú žartovné, nonsensové či ľahko surreálne asociatívne spojenia (Gianni Rodari: *Bol dvakrát barón Lamberto*, 1987; Daniel Hevier: *Futbal s papučou*, 1989; Viera Dudášová: *Čarodejný kameň*, 1989).

Vlastný autorský štýl ilustrátor upevnil v súbore obrázkov k *Malej víle* (Karol Pém, 1991). Strieda sa v ňom nápaditý humor s poetickejšími výjavmi, ale aj miestami, ktoré plnia skôr len funkciu dekoratívnej „obrazovej vaty“ – sladkého potešenia pre oko. Táto zmes pôvabu, pozitivity a úsmevnosti ho zaradila medzi našich najobľúbenejších ilustrátorov. Po zanechaní redakčnej činnosti sa mohol väčšmi sústrediť na výtvarnú tvorbu. Posledné decénium minulého storočia je tak v tvorbe Martina Kellenbergera číňorodým obdobím, v ktorom sa natrvalo etabloval na domácej ilustrátorskej scéne. V optike vydavateľov sa jeho výtvarný prístup ukázal byť vhodným najmä pre prvé, recepčne nenáročné stretnutia dieťaťa s ilustráciou. Tomu zodpovedá i okruh literárnych žánrov, tém a autorov, ktorých texty Martin Kellenberger od deväťdesiatych rokov až po súčasnosť ilustruje. V hojnom zastúpení je to tvorba už spomínaného Štefana Moravčíka (*Oženil sa Hata-Pata*, 1999; *Kalam*

búrske oriešky: Princíp hry v tvorbe pre deti, 2003; *Vyhodíme si z kopytka*, 2004; *Videl to svet?*, 2005), ďalej Milana Ferka (*Šalabingo*, 1997; *Svet je hra*, 2009; *Rodinný výlet*, 2010), Jozefa Pavloviča (*Lov slov*, 1997; *Mliečne rozprávky*, 2000), Daniela Heviera (*Kým vyrastiem na chlapa*, 1993), Ľubomíra Feldeka (*Detský meter*, 2009), Miroslava Válka (*Panpulóni*, 1999) a ďalších domácich tvorcov detskej literatúry prevažne tradičného typu – veršikov a riekaniek (Ján Smrek: *Malovaná abeceda*, 1995; Jarmila Štítnická: *Riekanky z čítanky*, 1998) a folklórnych či folklorizovaných rozprávok (Ľudo Zúbek: *Ako sa čertík Froliš dostal z pekla*, 1995; Peter Glocko: *O múdrej Aničke, šalamúnskej hlavičke*, 2000; Viktor Majerik – Peter Glocko: *Vodníkove zlaté kačky*, 2013; Július Balco: *Vodnícky karneval*, 2014). Z preferovaného ilustrátorského štýlu sa však aj naďalej vymykajú voľnejšie obrazové sprievody k hlbavej lyrike pre zrelších čitateľov (Štefan Moravčík: *Prvý bozk*, 1991; Juraj Kuniak: *Kúsok svetového priestoru*, 1994; Karol Pém: *Lístok na státie*, 1994; Miroslav Danaj: *Niečím ťa možno liečim: Aforizmy a iné inotaje*, 2008). Kontemplatívne ladené perovky, v ktorých ilustrátor citlivo narába s filozofujúcim obrazovým náznakom, sú oživené valérmi jednej doplnkovej farby. Podobnú technickú metódu použil aj v stvárnení Moravčíkových próz zviazaných so Záhorím (*V Kiripolci svine kujú*, 1988; *Tajná kniha Záhorákov*, 1994), tu je však naopak výraznejší rozmer kresleného humoru a karikatúry.

Martin Kellenberger je vnímaný ako „štandardný“ ilustrátor, u ktorého vydavateľa i publikum presne vedie, čo môžu očakávať (Tokár, 2010).

V prvom rade je to stabilita jeho rukopisu v technike tušovej perokresby, ktorú výdatne koloruje akvarelom, na druhom mieste zrozumiteľný a nekonfliktný obrazový jazyk, ktorý „vsádza na istotu“, na to, že autor dokonale pozná mainstreamový vkus a dokáže s ním citlivo pracovať, balansovať na hrane medzi ornamentálnym gýčom a vizuálnou hravosťou“ (Švec, 2016). Aj keď mu kritici často vyčítajú figuratívnu i farebnú „uvravenosť“, nemierny dekorativizmus a hromadenie motívov, spôsobu, akým kombinuje moderné a tradičné, časovo alebo priestorovo blízke a vzdialenejšie zdroje, nemožno mu uprieť výtvarné kvality. Kellenbergerove silné stránky

– predstavivosť a schopnosť prepájania vizuálnej faktografie s imagináciou – sú viditeľné predovšetkým v ilustráciách k beletrii s náučnými ambíciami. V popularizačných publikáciách Ladislava Švihrana (*Ján Jesenius*, 1998; *Pavol Dobšínský*, 2001) ilustrátor ponúka autentické náhľady na udalosti spojené s osobnosťami našich dejín. V Moravčíkových beletrizovaných bedekroch (*Veselé potulky po Slovensku*, 1999; *Chcete vidieť zlatú Bratislavu?*, 2000; *Veselé potulky po svete*, 2001) zasa poskytuje verné a súčasne esteticky pôsobivé vyobrazenia krajinného priestoru, urbanistiky a ďalších vlastivedných a národopisných reálií, ktoré zvykne potvrdzovať pro-

MARTIN KELLENBERGER / René Guillot: *Bielohrivko*

striedkami emblematickej. Deskriptívne kresby sa v nich stávajú súčasťou fantazijného univerza, v ktorom si svoje miesto nachádza dobromyselný humor a zároveň poeticky vyjadrený obdiv ku kultúrnej histórii a tradičným hodnotám.

V tejto súvislosti sa Martin Kellenberger uplatňuje aj ako osvedčený ilustrátor povestovej literatúry (Peter Glocko: *Šťastenka a Čierny pán alebo Desať hradov – sto pokladov*, 2001; Štefan Meliš: *Kráľ Matej pod Manínom*, 2002; Viktor Majerik – Peter Glocko: *Kráľ hadov strážca pokladov*, 2015). V tomto žánri si ilustrátor dovolil malé odbehnutie k aktuálnym textovo-obrazovým formám. V *Slovenských obrázkových povestiach* (2005) ponúkol zmes folklórnej tematiky, tradicionalistického ilustrátorského výrazu a divácky príťažlivého obrázkového seriálu, ktorú detskému publiku spolu s Ondrejom Sliackym (autorom literárneho textu) po štipkách dávkovali ešte v 80. rokoch v časopise *Slniečko*. Aj keď ide o akýsi „kompromis medzi klasickou ilustráciou a komiksom“ (Brathová, 2006, s. 47) a možno mu vyčítať nedostatočnú znakovú redukciu aj istú statickosť obrazovej narácie, v slovenskom prostredí išlo o nepochybne pozoruhodnejší publikačný počin.

Kellenbergerov zanieteny výkon umeleckej „konfesie“ spôsobil, že sa jeho tvorba stala známou nielen doma, ale aj v zahraničí – z početných výstav, workshopov, výtvarných súťaží a porôt, ktorých sa zúčastňuje. Jeho trvalý prínos pre detskú knihu potvrdzujú významné uznanie ilustrátorskej tvorby – Cena Ľudovíta Fullu (2001) a nominácia na prestížnu medzinárodnú Cenu Hansa Christiana Andersena (2006).

Kellenbergerove ilustrácie naplňujú rozradostené rozprávkové bytosti – princezné a princovia, devy a šuhaji, rytieri, čerti a vodníci, draci a poľudštené zvieratá, dokonca aj neživé objekty s ľudskými tvármi. Nič v ňom nie je nemožné: ľudoví hrdinovia sa stretávajú s výdobytkami modernej civilizácie, exotickou faunou a flórou, symboly svetovej architektúry susedia s našimi hradmi a prostými chalúpkami. Ilustrátor jednoducho podáva ich (aj svoje vlastné) svetobežnícke zážitky, fantazíruje s hravosťou detskej investigatívnej sveta. To všetko sa deje štruktúrovaním poznávanej skutočnosti prostredníctvom emocionálne nabitého ornamentu. Ak by sme mali opísať ilustrátorskú tvorbu Martina Kellenbergera termínmi hudby (ktorá je, mimochodom, jeho ďalšou záľubou), komponuje vo veselých durových stupniciach – a takých pesničiek nie je nikdy dosť.

LITERATÚRA

- BRATHOVÁ, B., 2006. A predsa sa točí: Slovenská ilustrácia v roku 2005. In: *Bibiana, revue o umení pre deti a mládež*. Roč. XI-II., č. 2, s. 42 – 50. ISSN 1335-7263.
- ŠVEC, A., 2016. *Martin Kellenberger* [online]. Dostupné z: <https://totojagaleria.sk/en/node/20> [cit. 19-01-2018].
- TOKÁR, M., 2010. Čas inovácií: Slovenská ilustrácia pre deti a mládež v roku 2009. In: *Bibiana, revue o umení pre deti a mládež*. Roč. XVII., č. 1, s. 26 – 41. ISSN 1335-7263.

Od lajtry k Pegasovi

Jubilejný rozhovor s maliarom a ilustrátorom

MARTINOM KELLENBERGEROM

pripravil
Ondrej Sliacky

■ **Ako v každom jubilejnom rozhovore, aj teraz som zvedavý na to, čo ovplyvnilo ľudské i tvorivé cestičky majstra, ktorý radosť povýšil na svoj tvorivý princíp. Tak teda, milý Martin, aké bolo tvoje detstvo? Kto, resp. čo v ňom rozhodlo, že si sa stal maliarom?**

Detstvo, aj keď sa to nezdá, je veľmi dôležité. Tie prvé nadýchnutia života, vnemy, ktoré sa ukladajú a vstúpia, poznávanie, zvedavosť. Samozrejme, ako dieťa som chcel byť generálom, Indiánom, dobrým kovbojom, futbalistom a hokejistom, ale ako druhé zamestnanie. Predovšetkým som sa chcel stať maliarom. Kreslil som všade a všeko. Prekreslil som sa zédečkou, potom bratislavským gymnáziom na Vazovovej ulici a nakoniec Pedagogickou fakultou Univerzity Komenského. Otec ma občas brával do ateliéru a tam som mohol kresliť. Keď sa mu to páčilo, dal mi čokoládový bonbón. Ateliér mal svoju neopísateľnú atmosféru – farby, štetce, papiere, ale aj nábytok, maliarske stojany,

rôzne misky a mištičky, valčeky a rydlá, taký ten tvorivý neporiadok si ma získal. To môže byť jedno vysvetlenie, prečo som sa stal maliarom. No pekne kreslila aj moja mama a obe staré mamy, tak ktovie. Stará mama z matkinej strany ma brávala do Domu lodníkov pri Dunaji, kde penzisti mávali rôzne záujmové krúžky, aj výtvarný. Ukazovala ma tam ako zázračné dieťa, ktoré dokáže za pár minút nakresliť desiatky vojačikov, pešiakov i jazdcov na koníkoch. Starkým sa moja detská show veľmi páčila.

■ **Ako tvoj otec Ľubomír Kellenberger, naša výtvarná legenda, sokolík, ktorý po celý svoj život odmietal žiť medzi vranami, i ty máš „dvojité občianstvo“. Narodil si sa v Bratislave, v našom malom veľkomeste, no otcova Modra akoby bola aj tvojou veľkou metropolou. Ak je to tak, prečo som ťa pri svojich jesenných malokarpatských túlačkách ani raz nevidel viezť sa po Modre na slávnej otcovej – dnes už národnej – lajtre?**

Modru mám veľmi rád a takisto aj otcov slávny grafický list *Posledná lajtra*, ktorý už zľudovel. Vídavam ho napríklad ako plagát na modranských vinobraniach. Bolo by pekné urobiť z neho poštovú známku. Aj po rokoch je to ikonický motív bravúrne zvládnutý a ľudsky precítený. A keď už hovoríme o Modre... mal som skvelú starú mamu, ktorá ma učila zbierať trezalku, správne ochutnávať hrozno a viedla ma k veľkej pracovitosti. Každoročne sme u nej strávili krásne vianočné sviatky. Na jar sme zas chodili šibať celú širokú rodinu a priateľov, čo mali doma dievčence. Raz sme išli autobusom do Modry na Veľkú noc, otec niečo povedal šoférovi a potom vytiahol voňavku, korbáč a vyšibal všetky ženy do radu. Samozrejme, aj mamu. Bol to huncút a veľký človek. Miloval ľudí a človečinu.

■ **Mimochodom, kedy si ty namaloval svoju prvú lajtru, chcem povedať, svoj prvý obrázok? Počul som, že kunsthistorikovi Bohumírovi Bachratému, ktorý k tvojej šesťdesiatke pripravil v Modre jubilejnú výstavu, sa zapáčila jedna z tvojich detských kresbičiek, a tak ju vystavil medzi tým najlepším, čo si doteraz vytvoril. Počul som dobre?**

Skoro dobre. Ten detský obrázok bola grafika z ľudovej školy umenia. Vytlačili sme ju s mojím profesorom Karolom Dobiášom. Volala sa *Cirkus* a urobil som ju ako trinásťročný. Jemu sa veľmi páčila. Môj otec vtedy už nežil... možno ma takto nevdojak chcel povzbudiť. Bobešovi Bachratému ako kurátorovi som s humorom navrhol, aby sme výstavu začali práve touto detskou grafikou. Odsúhlasil to.

■ **Čo rozhodlo, že si potom nama-**

loval druhú, tretiu... Čo myslíš, dostal by si od otca bonbón, keby uvidel tvoje obrázky dnes? Predsa nie je žiadne tajomstvo, že majster Kellenberger, sokolík, ako ho dôverne oslovovali jeho priatelia, túžil po tom, aby jeho syn tiež lietal nad modranskými vinohradmi.

To sa už nedozvieme. Otec bol veľmi tolerantný človek a verím, že by ani mne, ani bratovi nebránil zaujímať sa o čokoľvek. Mama mi spomínala, že keď videl moju kresbu *Symbiôza*, povedal jej, že chlapci pekne kreslia, ale Martin má to, čo výtvarník potrebuje.

■ **Si z generácie, ktorá v detstve čítala knižky ešte z vlastnej vôle, nie na povel rôznych občianskych združení. A dokonca tomu, čo čítala, rozumela. Spomeň si, ako to bolo vo vašej rodine? Bolo ťa treba – a tvojho brata – do čítania naháňať? A ešte... mal si svoju obľúbenú detskú knižku, ktorú „čítaš“ dodnes?**

Knižky boli verní priatelia nášho detstva. Môj brat bol knihomol. Ja som viac času trávil s futbalovou loptou či s hokejkou. Potom som tomu podľahol i ja. Čítal som všetko – Karla Maya, Verna, neskôr Dostojevského, Hemingwaya, Remarquea, Marquéza, Borgésa, samozrejme Janka Jesenského, Rudu Slobodu, Vinca Šikulu, Dušana Mitanu... Nebudem nudiť... prečítal som toho dosť a čítam stále. Niektoré knižky občas znova. Z detských najmä Dobšinského rozprávky, Malého princa, Knihu džungle a i.

■ **Vrany sokolíka predsa len uďobali... a keďže i ty máš talent, ako si sa dokázal uchrániť v živote pred ich zobákmi? Alebo inak... máš ty, človek povestný svojou ústretovosťou, niekoho,**

S mamou

kto by ti strpčoval život intrigami, závisťou, zákernosťami? A ak áno, ako je potom možné, že v твоjich obrazoch, obrázkoch či obrážtekoch niet čiernych mračien... je len svetlo, omamujúca farebnosť, ktorá sa vzápätí mení na radosť. Nie ruka nad hlavou, ale juchachá v duši... osobne si myslím, že tvoje obrázky, ale aj knižky, vysvietené fascinujúcimi farbami, by mali predávať v lekárňach ako účinné psychofarmaká proti smútku, žiaľu, zlovestným mračnám...

Žiť nikdy nebolo a nebude ľahké. Najmä ak to chce človek zvládnuť dôstojne, bez zákerností, klebiet, intríg. Nikto nechce, aby mu iný ublížil. No sám pokojne spôsobuje bolesť aj tým najbližším... hoci len tým, že nevie vypustiť z úst či z duše dobré, pochvalné slovo. Nedávno mi dcéra mojej známej, už dávno dospelá, povedala, že jej mama ju nikdy v živote nepochválila... povedala to s nesmiernou ľútosťou v očiach i v hlase. Našťastie stále žijú ľudia, čo dokážu objasniť, pohľadiť, podporiť... Prítom nie je nič krajšie, než niekoho potešiť, usmiať sa naňho, podať mu ruku. To všetko je súčasťou morálky, bez ktorej – ako povedal náš modranský Lajko Štúr – sme len koža otrocké. Môjmu otcovi chýbal úsmev, priateľské povzbudenie, keď to najviac potreboval. Potom už bolo neskoro.

■ Po bratislavskej maturite si nepokračoval v štúdiách – ako by sa dalo predpokladať – na Vysokej škole výtvarných umení, ale na Pedagogickej fakulte UK v Trnave. Niežeby som proti pedagogickým fakultám niečo mal! Božechráň! A už vôbec nie proti tej dávnej trnavskej. Ale nebolo by pre mladého talentovaného výtvarníka príťažli-

vejšie pobudnúť skôr v talianskom než slovenskom Ríme?

Najlepšie by bolo v oboch, ale v tom čase sa necestovalo ľahko do sveta, iba do krajín RVHP. Aj za to pánboh-zaplať. Už som o tom písal... neprijali ma na moju vysnívanú školu, hoci som ukázal, že niečo viem. Dnes to viac chápem, vtedy som bol sklamaný. Otec bol vynikajúci výtvarník (v tom čase už zosnulý) a možno si mysleli, že druhého Kellenbergera už netreba. Otec odišiel do maliarskeho neba v časoch, keď sa charaktery nenosili. Po okupácii nastala normalizácia. Bolo ťažko. Ako mladý človek hlásiaci sa o svoje miesto v živote som všeličo nechápal. Ale nakoniec to dopadlo dobre. Priatelia mi odporučili Pedagogickú fakultu v Trnave, kde som našiel ľudských pedagógov, krásny vysoškolský areál s bazénom. Dokonca aj Krénova monumentálka na priečelí auly bola pekná.

■ Hovorí sa, že najlepší maliarsky učiteľ je ten, ktorý svojich žiakov neučí maľovať. Ale predsa sa ťa len spýtam. Čo ťa naučili tvoji trnavskí učitelia?

Mám pekné spomienky na modelovanie s Alexandrom Vikom i maľbu s Ľudom Hološkom, grafiku a kresbu s Ladislavom Čechom, maliarsky plenér s Jozefom Ilavským aj dejiny umenia s Denisou Kahounovou a Ľubicou Belohradskou. Ľudo Hološka nás brával aj do kaviarne na debaty o výtvarnom umení. V tých časoch to bolo pre mladých ľudí dychtiacich po umení krásne pohladenie.

■ Predpokladám, že aj v minulosti si študenti na pedagogickej fakulte zapisovali dva študijné predmety. Čo si popri výtvarnej výchove študoval ty?

Slovenský jazyk a literatúru. Literatúra mi nerobila žiadne problémy, bola mi potešením. S gramatikou to už bolo horšie. Musel som prejsť fonetikou, fonológiou, lexikológiou, historickou gramatikou s profesorom Dubníčkom, syntaxou s docentkou Annou Rízkovou, tá bola prísna, ale fajn. Literatúru mi prednášali docenti Ján Sedlák a docent Ján Gregorec. Skvelým učiteľom bol dnes už profesor Lacko Čúzy. Literatúru miloval, samozrejme tú dobrú, pri zlej škripal zubami. Aj keď sú to už roky, akoby to bolo včera.

■ Dnešní absolventi pedagogických fakúlt, keď aj nie všetci, predsa len dosť, po promócii odmietnu spoločensky i finančne lukratívne učiteľské miesta, ironizujem, a radšej budú drať stoličky na rôznych kafkovských úradoch, než by sa trápili s deťmi. Lenže ty sa s deťmi netrápiš. Mnohokrát som ťa zažil na rôznych besedách, Dňoch detskej knihy, workshops a bolo radosť vidieť, ako to s deťmi vieš. Prečo si potom po absolvovaní pedagogickej fakulty namiesto do redakcie vydavateľstva Tatran nešiel do školy objavovať detské obrázky budúcich majstrov?

Dobrý učiteľ je poklad a ako v starej Číne, aj u nás by mal byť vážený a cenený. No nie je to tak. U mňa to bolo však iné, nešlo o školu. Išlo o to, že som bol plný tvorivého nadšenia. Bolo jasné, že výtvarníctvo vyhralo u mňa na celej čiare. Nemal som čas učiť, nie že by som nechcel. Naopak, vo vydavateľstve Tatran som sa naučil veľa o knihe. Mal som výborných kolegov a kolegyne. Vo výtvarnej redakcii som sedel s Dušanom Grečnerom a alchýmia knižnej grafiky a ilustrácie ma úplne opantala.

■ Neviem, ale tuším, ako si sa mo-

hol cítiť v takom prestížnom a zároveň konzervatívnom vydavateľstve, akým bol prednežnorevolučný Tatran. Myslím i hovorím to v dobrom. Lenže ty si sa potreboval hrať, vymýšľať si, prácu nie robiť, ale užívať si ju, a keď už adjustovať tak mladého Daniela Heviera, nie starého Jonáša Záborského. Takže jedného dňa si klasiku objal, zdvorilo ju bozkal na jej pozberkané líca, a podho o pár krokov ďalej, do vydavateľstva, kde to vrelo, bublotalo, vonalo mladostou tristo šesťdesiatpäť dní v roku. Alebo si ťa všimol Rudo Moric, Lýdia Kyselová, Dušan Roll, Peter Čáčko, Ján Švec, Ján Turan či Peter Tvrdon, ľudia, ktorí si ctili nielen dobrú a peknú detskú knižku, ale aj tých, ktorí ju privádzali na svet, a už si bol ich? Mimochodom, uvedomuješ si, že si týmto spôsobom vlastne nastúpil do inštitúcie, ktorá podobne ako škola, len citovo efektívnejšie, formovala tých, ktorých si mal pôvodne iba učiť kresliť? Ako ti bolo, keď sa to potom všetko – nielen v Mladých letách – začalo rozšýpať, rušiť, keď sa začalo – a to dychtivo – všetko prerátavať na pochybné peniaze... Ved' ako nazveš zisk, ktorý pochádza z predaja kníh, ktorými dieťa nezošlachtuješ, neformuješ jeho vzdelanostnú a emočnú inteligenciu, nerozvíjaš v ňom to ušľachtilé, čo zosobňuje, ale ho balamutiš, podvádzaš, ohlupuješ infantilnosťou, prázdnotou, pod zámienkou svetoobčianstva ho neučíš úcte k iným kultúram, ale ho vykoreňuješ z vlastnej?

Tatran bolo vynikajúce klasické vydavateľstvo, bohaté nielen svojimi rozmanitými edíciami. Rešpekt vzbudzovalo aj výtvarnou kultúrou. Tatran vydával nádherné knihy o umení, monografie, divadelné hry. O redaktorské osobnosti tiež nebola núdza, skvelá kvalita, skvelí

ľudia. Lenže mňa to ťahalo do vydavateľstva na námestí SNP, kde Emil a detektívi naháňali zlodějov, tigre a opice šantili po chodbách... Ťažko opísať tvorivú atmosféru, ktorá tam bola. Akoby to bol knižný úľ alebo mravenisko plné redaktorov, spisovateľov, výtvarníkov. Dvere na redakciách sa stále otvárajú a zatvárajú. Všetko je v pohybe. Redaktorky čítajú a redigujú rukopisy, výtvarníci redaktori korigujú farebné nátlaky. Pričádzajú spisovatelia, výtvarníci, ilustrátori a grafickí dizajnéri. Dohadujú sa nové projekty kníh, omaľovačiek, leporel, knižných hračiek. Toto som miloval. Keď mi hlas Mladých liet oznamoval, že som prijatý na miesto výtvarného redaktora, počul som v telefónnom slúchadle hudbu. V samotnej výtvarnej redakcii sedeli vynikajúci redaktori-výtvarníci – Vlado Machaj, Ján Švec, Sveťo Mydlo, Blanka Votavová...

■ **Takže ako sa ti žilo, pracovalo v Mladých letách, vydavateľstve, ktoré malo takú povest', doma aj vonku, že keď nastal ten vhodný čas, „revoluční“ komisári či nimi dosadení „štátni správcovia“, ozlomkrky začali s ich duchovnou demoláciou a výpredajom! Ale ešte tam nie sme. Ešte stále sme v čase, keď sú Mladé letá symbolom vydavateľskej jedinečnosti. Ich pomyselné akcie majú na duchovnej burze – nech si dnes vrany krákajú, čo chcú – naďalej vysoký kurz. Spomeň si na ten čas.**

Povedal by som, že Mladé letá boli ako „japonský podnik“. Každý mu veril, všetci chceli urobiť len to najlepšie. Tešil som sa z vymýšľania nových vecí. Spisovatelia a výtvarníci posúvali hranicu tvorivosti do nebývalých sfér. Pojem krásnej, ale i múdrej, dobre napísanej knihy sa naozaj naplňal. Grafický dizajn zažíval obrovský rozmach. A za

všetkým boli ľudia, hlavný kapitál vydavateľstva. Ľudská kvalita vytvárala kvalitu umeleckú.

■ **Ale každá pesnička má svoj koniec. Akoby som počul riaditeľa Mladých liet Ruda Morica, keď sa pri pohári skalického rubínu rozcitlivel, postavil sa pred nás, svojich kolegov, priateľov, nikdy nie zamestnancov, ako je to dnes, a spustil tým svojím starodávnym kantorským hlasom *Zahučali hory, zahučali lesy, kdeže sa podeli...* povedz, kde si sa podel ty, keď sa v Mladých letách začali rušiť desaťročia fungujúce oddelenia, redukovať vydavateľské plány, perfektne pokrývajúce všetky vekové skupiny mladých čitateľov, ako aj druhovú a žánrovú skladbu ich literatúry, keď vydavateľstvo museli opustiť nie redaktori, ale ediční a výtvarní majstri... jedným slovom, keď umieralo nie vydavateľstvo, ale jedinečná kultúra inštitúcia, národný fenomén, akého už niet a už ani nebude.**

O tom sa ťažko rozpráva. Hovorí sa, že život je zmena, ale ťažko to takto prijať. Je to trochu ako „kolibské ateliéry“, kde sa robili výborné večerníčky, filmy a zrazu ich niet a človek nechápe prečo. Koľko úsilia, námahy a rôznych aktivít vynaložili ľudia, aby založili takú inštitúciu, vytvorili tradíciu a zrazu je to fuč. Mladé letá boli vydavateľstvo, ktoré podporovalo pôvodnú, prekladovú i výtvarnú tvorbu, dokonca aj odbornú. Bol to skutočne unikát, ktorý prispel k vysokej kvalite našej detskej literatúry. Zmeny, ktoré nastali po roku 1988, ukázali, že na veľa vecí človek nie je pripravený. Ani nemôže byť! Dobré veci sa vytvárajú roky, stále sa overujú a vylepšujú. Nenaučili sme sa vážiť si a ochraňovať národné hodnoty ani voliť si ľudí, ktorí dokážu kultúrne riadiť spoloč-

MARTIN KELLENBERGER / *Pegas pre Vincenta*

nosť. Takýto scenár asi nebol k dispozícii a ani nemohol byť. To by našu spoločnosť museli spravovať anjeli, hluchí na volanie po moci a peniazoch. Po rozpade Mladých liet odišiel som na voľnú nohu. Stal som sa výtvarníkom v slobodnom povolání. Dlhé roky som si sám vytváral svoj program. Samozrejme, že som reagoval na rôzne ponuky. Ilustroval som knihy rôznych žánrov, venoval sa maliarskej a grafickej tvorbe, vystavoval som. Nakoniec som neušiel ani učeníu. Môj pedagóg Ján Ilavský ma pozval učiť na výtvarnú katedru Fakulty architektúry STU, kde som strávil dvanásť rokov a splatil pomyselný dlh svojmu dávne-
mu štúdiu. Boli to pekné roky.

■ **Lenže ty by si mohol aj povedať – ja nič, ja muzikant! Dokonca by to bola pravda. Martin Kellenberger nie je totiž len maliar, ilustrátor, ale aj milovník hudby, hráč na klávesoch – a nie vraj falošný. Dozvedel som sa, že tvoju záľubu zdedili i tvoji synovia, ale po kom si ju zdedil ty a napokon i tvoj brat? A naozaj? Muzicírujete si len doma alebo hráte aj na námestí do klobúka na prílepkovanie? Ale vážne...**

Hudba je stratený a znovu nájdený raj. Aj keď som vedel, že budem výtvarníkom, muzika ma lákala. Ešte ako chlapci sme si založili kapelu *Kaleráb gigant*, dokonca sme v slovenskom roz-

hlase – vďaka Petrovi Lipovi, ktorý už vtedy bol nielen jazzovým spevákom, ale aj podporovateľom mladých jazzových muzikantov – nahrali dve jazzové kompozície *Úsmev len tak* a *Mary zjedla pečenú hus*. S hudbou som zažil veľa radosti, pri cvičení i na koncertoch, ale aj veľa sklamaní, ako to už býva. Zlá aparátúra, nepochopenie organizátorov a pod. No určite mi hudba viac dala, než vzala. Moja mama hrala výborne na klavíri. Keď ma videla dlho pracovať v ateliéri, hovorievala: „Zahraj si trochu, oddýchni si!“ Vždy som ju poslúchol. Neskôr sme sa s kamarátmi muzikantmi, aj s tými zo starej kapely, dali dokopy a nahrali sme CD. Potom ďalšie. Môj brat je muzikant, jazzový gitarista. Obaja moji synovia majú radi hudbu. Jeden spieval v Bratislavskom chlapčenskom zbore a hrá na klavíri, druhý aj so mnou v kapele na gitare. Aj teraz občas spravíme koncert. Skupina Kaleráb gigant stále žije.

■ **A čo je pre teba túlanie sa s batohom na chrbte po horách a dolách... radosť, záľuba alebo odveká túžba syna prekonať otca, ktorý sa v Moricovej knižke Pri zakliatej rieke „zatúlal“ až do Vietnamu, no ty musíš ďalej... dokonca až do Austrálie. To ťa žalostné pozostatky aborигénov pozvali na vernisáž svojich unikátnych skalných plátien? Mimochodom, tvoj otec sa dal kedysi uhovoriť svojmu najlepšiemu kamarátovi Ľudovi Ondrejovovi a šiel s ním na africké safari. Vransíce krákajú, že je to všetko iba výmysel dvoch bohémov, že neboli nikde,**

ani spisovateľ, ani maliar, ale povedz, mohol Lubomír Kellenberger tak presvedčivo namaľovať levy, opice, nosorožce a veľhady, keby ich nebol videl na vlastné oči? A čo ty? Skutočne si videl živú Austráliu?

Počul som, že spisovateľ Ľudo Ondrejov dostal podporu na napísanie knihy o Afrike, ale dostal sa len do chorvátskej Rieky. Tam mu došli peniaze a musel sa vrátiť. Doma potom napísal knižku Africký zápisník. Na stole mal na inšpiráciu glóbus, natočil si ho na Afriku a bolo. Otec ho tak aj nakreslil, ako sedí, fajčí, na stole má mapu Afriky a snáva... Aj výtvarník môže snívať, ale aj našťudovať tieto zvery v ZOO, v knihách a podobne. Dobrý výtvarník si poradí. Otčove ilustrácie sú presvedčivé, lebo presvedčivá je špecifická atmosféra exotiky, dobrodružstva a romantiky. Dnes stačí zapnúť televízor alebo počítač a je tam všetko, pardon, skoro všetko. Teda ako vyzerá to či ono zviera, ľudia, rastliny, architektúra, ale vdýchnuť tomu život, to chce už niečo iné. Z času na čas je dobré, keď človek môže poskytnúť svojím očiam niečo nové. Tak som si ich bol nakrmiť v Austrálii. A ver mi, že naozaj.

Pravdaže, milý Martin, ja ti verím, že si tam bol. Dokonca ti verím, že si bol aj na Aljaške či v Tramtárii, lebo nielenže si čarodejník, ktorý môže všetko, ale navyše máš nádherného Pegasa, koníčka, s ktorým dokážeš nielen ťahať lajtru po Modre, ale odletieť aj do Krajiny MK. Ba dokonca až do Ratkovej...

Cena *Trojruža 2017* **danielovi pastirčákovi**

Danielovi Pastirčákovi odovzdáva Trojružu riaditeľ BIBIANY Peter Tvrdoň a prezidentka Slovenskej sekcie IBBY Timotea Vráblová

Literárny fond, Slovenská sekcia IBBY, BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udelili cenu Trojruža 2017 DANIELOVI PASTIRČÁKOVI za rozvíjanie spirituálneho rozmeru v detskej literatúre.

Trojruža je ikonou rozprávkového sveta. Symbolom skromnosti, oddanosti a sily lásky.

Aká je cena trojruže v rozprávke? Trojruža nemá cenu. Jej cena sa najskôr nedá vyčíslieť oproti šperkom a brokátom, ktoré si od otca priali márnivé sestry. A napokon sa nedá

vyčíslieť, lebo je nedozerná. Jej cena sa nedá splatiť inak, iba sebaobetovaním. A tomu potom zodpovedá aj odmena: večné šťastie a láska.

Aká je cena trojruže spodobená v kove? Cena za prínos do slovenskej detskej literatúry je vyjadrením obdivu, úcty a vďačnosti. Obdivu

k talentu, úcty k dielu a vďačnosti za to, že talent bol zasvätený a dielo venované deťom. Deťom, ktoré sú pokračovaním nášho rodu, aj deťom, ktoré prežívajú v našich dušiach.

Cena Trojruža je stále tá istá a jednodušejšia. Každý rok má iné farby a vône – podľa farieb a vôní príbehov, ktoré sa v nej zrkadlia. Príbehov z kníh a príbehov kníh laureátiek a laureátov ceny Trojruža.

Je pekná zhoda okolností, že cena Trojruža roku 2017 patrí autorovi *Rozprávok zo šípového kra*. Tých, čo uzreli svetlo sveta v roku 1991 a o dva roky neskôr, v roku 1993, sa niektoré z nich ocitli v knižke *Damianova rieka*. Táto kniha znamenala a znamená renesanciu spirituálnej detskej literatúry na Slovensku a meno svojho autora vpísala do jej dejín.

Daniel Pastirčák dal svojej knižke dlhšie meno: *Damianova rieka* – rozprávky o láske a večnosti. Nie je to titul, ktorý má ohúriť čitateľov páťosom. Je to oznam, informácia o obsahu knihy. A zároveň kľúč, ako je možné príbehy sídlia v knižke čítať a chápať. Čitateľ, ktorý prijme túto informáciu, ktorý použije tento kľúč, vstúpi do sveta utkaného z krehkých vlákien slov a obrazov, zoskupujúcich sa a rozostupujúcich sa v premenlivých vzoroch, meniacich sa podľa intenzity a uhla pohľadu, aj podľa čitateľských dispozícií a zrelosti. Bohaté ornamentálne vzory Pastirčákovho rozprávania halia pevné a podstatné piliere a klenby jeho príbehov. Stavba stojí na rovnakých princípoch ako archetypálne konštrukcie veľkých príbehov ľudstva – mýtov a folklórnych rozprávok. Princípoch, ktoré si ctíli rozprávači a rozprávkarí ako Andersen, Hesse, Wilde, Sandburg, Eliot

či Eco. Princípoch, ktoré sú esenciou zmysluplného rozprávania zušľachťujúceho ducha a dušu.

Takéto solídne stĺporadia a klenby sú bezpečným a veľkorysým priestorom na hru. Lebo hravosť a imaginácia sú neodmysliteľnou súčasťou Pastirčákovho mnohovýrobového básnického jazyka. Hra je priamo tematizovaná v románe *Čintet* – postmodernej ságe čerpajúcej z prameňov tolkienovských a lewisovských neomytologických rozprávání, z imaginácie svetových surrealistov a z rýdzej detskej fantázie vlastných potomkov, hrdinov príbehu.

A pri všetkej vážnosti a úcte je pre mňa exemplárnou noblesnou a intelektuálnou hrou knižka *O kresbe, čo ožila* – táto fascinujúca kozmogónia a apoteóza kreativity.

Kniha *Slovo pred slovom – Proglas pre deti a ich rodičov*, to je zas tisícročný most medzi básňami rovnakého razenia. Proglasom z pera Konštantína Filozofa a Pred-slovom z notebooku Daniela Pastirčáka.

A napokon najnovší vzácny dar rodičom a dar deťom: *Rozprávka o lietajúcej Alžbetke*. Podobenstvo o ľudskom bytí, okamihoch a večnosti, v ktorom sú zasadené Pastirčákovy slová v takej čirej a vybrúsennej podobe, že sa v nich všetky hĺbky, výšky a šírky existenciálnych tém zrkadlia ako svet v kvapke vody.

Či už sa nám Daniel Pastirčák prihovára prostým jazykom podobenstiev alebo košatou rečou ság, vždy sa z jeho diskurzu dá vyabstrahovať triáda. Základňou pomyselného trojuholníka sú vzťahy medzi entitami ľudskými, filozofickými, etickými, no vrcholom je vždy láska.

BEATA PANÁKOVÁ

Cena *Ľudovíta Fullu 2017* **daniele** **olejníkovéj**

Cenu Ľudovíta Fullu v zastúpení svojej dcéry preberá pani Božena Olejníková. Blahoželajú jej Viera Anoškinová, Klára Kubíková a Peter Tvrdoň.

Fond výtvarných umení, Slovenská sekcia IBBY, BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, udelili Cenu Ľudovíta Fullu 2017 DANIELE OLEJNÍKOVEJ za kreatívny prístup k ilustrovaniu kníh, v ktorom umelecky spája ilustrácie s celkovým grafickým dizajnom.

Ako členka poroty Ceny Ľudovíta Fullu môžem povedať, že vždy vyvstáva rovnaká otázka – dáva sa cena za celoživotnú tvorbu alebo ide o umelecký vklad v danom období? V stanovách tieto kritéria nie sú dané, takže každý rok sa snaží-

me udeliť cenu tomu, kto nám príde naj... A vždy je to dilema. Tentoraz sme sa celkom jasne zhodli, že cenu si odnesie Daniela Olejníková. Riaditeľ BIBIANY Peter Tvrdoň ju už predznačil v nočných rozhovoroch v Slovenskom rozhlas, ktorý nás na

slávnostnom odovzdávaní cien hostil. Označil ju za mladučku, aj keď Daniela Olejníková – hoci mladá – je už etablovaná ilustrátorka. Osobne som sa s jej tvorbou stretla prvýkrát, keď som posudzovala jej diplomovú prácu *Stratené mestá Itala Calvina*. Už vtedy ma zaujal jej prístup k ilustrovaniu, ktorý spájal ilustračnú stránku s celkovým grafickým dizajnom knihy. O to viac ma teší, že za túto knihu dostala v súťaži Najkrajšia kniha Slovenska 2016 Cenu Ministra kultúry SR za celkovú výtvarnú a technickú kvalitu knihy a ďalšiu cenu v tej istej súťaži získala za vynikajúce ilustrácie ku knihe *Útek*.

O kvalite jej tvorby svedčí aj fakt, že na Bienále ilustrácií Bratislava získala zatiaľ dve ceny – v roku 2013 Plaketu za knihy *V melónovom cukre* a *Trinášť* a v roku 2017 Zlaté jablko BIB za knihu *Útek* a *Hávedník*.

Môžem povedať, že Daniela Olejníková patrí k najvýraznejším osobnostiam súčasnej slovenskej knižnej ilustrácie. Študovala na oddele-

ní grafiky a iných médií na Vysokej škole výtvarných umení v Bratislave, preto je v jej tvorbe zrejماً skúsenosť s tradičnými výtvarnými technikami, ako je linoryt a sieťotlač. Tie to kombinuje s digitálnymi technikami, kde využíva všetky efekty, ktoré jej toto médium poskytuje. Napriek tomu jej ilustrácie nepôsobia „strojovo“, ale naopak, sú svojím vyžarovaním jedinečné. Jej diela sú odolné proti neprirodzenej dokonalosti digitálnych ilustrácií, aj preto oslovujú širšie publikum. Daniela Olejníková sa snaží vyhnúť otrockému spodobovaniu textu, skôr necháva čitateľovi rozvinúť jeho „vnímavejšie“ ja, pretože každý si vieme dej aj text predstaviť sami. Svojím prístupom prepojenia grafického dizajnu a ilustrácie láme tradičný spôsob ilustrovania. Knihu si predstavuje ako súhru písma a obrazu, čím obohacuje vnímanie čitateľa. Verím, že ocenenia, ktoré získala v tomto roku, nie sú posledné, ale uvidíme od nej ešte množstvo inovatívnych ilustrácií.

Sen a skutočnosť Kataríny Ševellovej-Šutekovej

Ilustrácie významnej slovenskej výtvarníčky Kataríny Ševellovej-Šutekovej (9. 1. 1948) sa pohybujú v imaginatívno-poetickej línii, v ktorej sa prelína sen so skutočnosťou. Za svoju tvorbu získala viacero ocenení – Plaketu na Bienále ilustrácií Bratislava (1989), Cenu Ľudovíta Fullu (1995), ocenenia v súťaži Československé najkrajšie knihy a Najkrajšie knihy Slovenska. V roku 1994 bola zapísaná na Čestnú listinu IBBY. Žiaľ, i ona patrí k tým výtvarníkom, ktorých hodnoty v dôsledku zmeny ilustrátorských trendov i vydavateľského vkusu si už v súčasnosti môžeme len pripomínať.

Viera Anoškinová

timotea vrábllová

Sezóna s dobrým výhľadom

*Najlepšie knihy jari, leta,
jesene a zimy 2016*

Hodnotenie najlepších kníh v jednotlivých obdobiach minulého roka mi pripomína majstrovskú okennú vitráž. V dávnych časoch nemala len dekoratívnu funkciu. Tieto nádhery sa vytvárali aj z praktického dôvodu. Bol to totiž v tom čase najlepší (technologický) spôsob, ako zhotoviť okennú tabuľu. Nuž a okno je naším priezorom do vonkajšieho sveta i ochranou vnútra, domova, intimity. Pre dieťa sú krása a kvalita kníh určené nielen na rozvíjanie zmyslu pre estetiku, podobne ako vitráž sú aj priezorom.

VITRÁŽ V JARNÝCH TÓNOCH

Začnem prekladmi, tie v tomto období zdôrazňovali noblesu a kultivovanosť nielen v literárnom majstrovstve. Tri ocenené tituly v ka-

tegórii prekladov spája výrazný dôraz na hodnotový presah.

V slnečné ráno sa uprostred lúky stretli chrobáčikovia. Rozprávali sa, čo budú robiť... keď slnečné dni vystrieda dážď a nečas. Celé leto lienky aj iné chrobáčky pracovali na poli a stavali si v zemi útulné domčeky, aby im, keď príde zima a napadne sneh... bolo pod zemou príjemne a teplo. Úryvok z obrázkovej knihy významného slovenského maliara a grafika **Imricha Weinera-Kráľa** *Príbehy kocúra Mineta* (Petrus, 2016) v nás provokuje zvedavé otázky: Stalo sa niečo výnimočné? Čo tie chrobáky mienia robiť? Možno v nás, aj na základe inej lektúry, anticipuje príbehy, situácie, ktoré si vieme predstaviť. Veď aj štýl textu akoby na modely takých príbehov odkazoval. Bol skúškou prekladateľskej práce **Dagmar Ondrejkovej**. Vyžadoval citlivú strunku na náročný kvalitatívny atribút – primeranosť. Sprístupňuje dieťaťu také kvality ako kultivovanosť, vzdelanosť, noblesný

prístup k životu. No v náznakoch. Neprezradí veľa ani z deja. Aj v citovanom príbehu rozprávač už len dodá záver: *Ked' konečne nastala jar, všade, kde býval skarabeus, vyrástla stokráska biela, a kde bývala lienka, vyrástla stokráska červená... V takomto slnečnom počasí si vyšlo na lúku milé dievčatko Elise, aby sa potešilo v spoločnosti kvietkov a chrobáčikov.*

Zámysel Weinera-Kráľa je v niečom revolučný. Čo tak odložiť tiaž autorsky riadenej fabuly a predstaviť deťom, ako sa majú ony samy priblížiť k tomu, čo sprostredkuje text? V tomto prípade k lyricky ladenej scenérii. Ved' sama cesta k zažívaniu skutočnosti a jej krás je plná príbehov. A tie sa vo vedomí človeka chcú ozvať. Dobré, ale ako ich započujeme?

Na pomoc môže prísť hoci aj rozprávkový sprievodca – kocúr Minet. Na viacerých obrázkoch vyniká jeho mohutná postava, ktorá symbolicky navodzuje pocit prijatia, porozumenia, blízkosti a bezpečia. Jeho prenikavo zelené oči sú vždy pripravené pozorovať, skúmať. Ale aj čítať. Žeby tu šlo o to, aby sme si všimli, že čítanie je dôležité? Žeby nám bolo k rozlúšteniu nápomocné? Nuž aj s príbehom o chrobáčikoch a skarabeovi sa Minet stretol v knižke. A knižka je podstatným motívom Weinerových-Kráľových obrázkových seriálov. Ak pozorne sledujeme správanie Mineta v príhodách, dáme autorovi za pravdu: ten kocúr si vždy vie poradiť! Žeby aj vďaka svojej sčítanosti?

S dôrazom na motív o čítaní uvažujem o kontinuite ľudskej skúsenosti, ktorú knihy deťom prenášajú. A milý Minet akoby stelesňoval ten príjemný pocit z nej. Naznaču-

je ju aj podtitul: *Príbehy pre Elise*. Z emigrácie v Paríži viedol autor takýmto spôsobom svoj otcovský dialóg cez obrázkové príbehy (aj preto knižky vznikli ako preklad z francúzštiny). Oboch, dcérku a otca, oddeľovala totiž „železná opona“. Každá z rozprávok odкрýva podstatnú životnú múdrosť, princíp alebo nasvedčuje cestu, ako hľadať krásne a hlboké okamihy. Je tiež rozprávkovou cestou k umeniu. Autor totiž do kocúrovských príbehov vložil aj odkazy na žánre, na štýly, a to tak, že dieťa prirodzene motivujú k tomu, aby sa stotožnilo s určitým spôsobom vnímania. Svojím spôsobom ho aj navedie k tomu, ako ich ďalej „degustovať“, ako s podnetmi „pracovať“. Ak teda zatúžime po kultivovanom sprievodcovi, pokojne zavolajme: Minet. Určite nepríde ani prísny pes, ani príšera, to meno samo – po francúzsky – privolá mačiatka a kocúrikov, ktorí múdro čítajú z kníh a novín.

K oceneným titulom právom patrí aj preklad knihy **Daniela Pennaca** *Vlčie oko* (NM CODE). Beata Panáková ako prekladateľka vstúpila do náročného terénu. Subtílne rozprávanie s čistými líniami, v ktorom črty a linky sa stávajú súčasne aj hlbinnými súradnicami. Hoci je to novela, no akoby v sebe ukrývala celý román. Členitý vo svojich významových kontúrach, s množstvom postáv a línií, ktoré sú v samotnom rozprávaní či vlastne v majstrovej mozaike podobenstiev len naznačené. Rozprávanie mi tiež pripomínalo rozjímanie o blízkom vzťahu. Jeden druhému sa dlho odvážne pozerajú do očí. Hoci aj človek vlkovi. A pritom sa sami seba pýtajú: Čo znamená čiara? Na horizonte, hraniciach,

v chápaní individualít? Rozdelenie alebo spojenie? Zdôrazňuje vnútornú hranicu alebo bariéru? Slúži napokon na zjednotenie rôznorodých pohľadov alebo poukazuje na nezlučiteľnosť svetov?

Zachytí tieto zložité pochody aj detský čitateľ? Pennac sa vybral smerom podobenstiev, a to ponúka čitateľovi možnosť stále rásť v texte či s textom. Navyše, chvíľu sa pozeráme do očí zvieracím príbehom, s ktorými majú deti obvykle spriaznenú dušu, a chvíľu sledujeme naráťiv prístupný deťom cez dobrodružstvá malého chlapca – pre Francúza – s topickým menom Afrika.

Autor premyslene stavia symbolické klenby rozprávania. Napríklad cez odkazy na archetypálne modely existencie. V afrických dobrodružstvách zachytíme odtiene bazárov a trhov sveta. V nich sa symptomaticky ozývajú otázky o tom, čo je skutočné bytie a čo predajnosť, bytostná „prostitúcia“. V motívoch neľútostného boja vlka a človeka v antarktických nehostinných priestoroch zaznievajú existenciálne otázky. Premietajú sa v hodnotových dimenziách hrdinstva: môže byť hrdinstvom hazardná provokácia, mladícke veľikášstvo? Je hrdinom väzeň a je zahorknutá neprístupnosť hrdinskou nezlomnosťou alebo pasívnou rezistenciou voči panujúcim pomeroch? Nuž, Pennacov literárny jazyk vlastne vychádza z dichotómie. Symboly, odkazy, vynárajú sa ako siluety bez začiatku a konca: kedy sa príbeh vlastne začal a z ktorej strany sveta? Bol predurčený udalosťami či charaktermi? Kto budú tí praví hrdinovia, kto budú tí s vplyvom, víťazným koncom? Človek a vlk či zvlčilý človek? Tiger a hyena sú zjavne

M. KELLENBERGER / Š. Moravčík: *Veselé potulky po Slovensku*

neľútostné zvery, a predsa v mene „vyššieho bytia“ rozhodnú sa správať ako BARÁNOK. Napokon, téma obeti dodáva Pennakovým podobenstvám podstatný významový tieň. Ambivalentnosť hodnôt v komplikovanom svete asi najlepšie vyjadruje miesto, základňa, v ktorej si začiatky i konce pomyslenej stavby rozprávania nájdú „uholný kameň“: všetky príbehy vchádzajú a vychádzajú zo ZOO.

Pri knihách, ako je **Dávidkov denník**, teda denník **Dávída Rubinowitza** (Q 111), zvykneme zdôrazňovať imperatív: PAMÄTAŤ a PRIPOMÍNAŤ. V židovskej kultúre má dôležitú hodnotu. Nie v zmysle jatrenia rán, ale aj preto, že sa považuje za mimoriadne dôležitý princíp zachovania bytia: aby nevymizli mená z pomyslenej Knihy života. A tá sa otvára nad vekmi i národmi. V nás všetkých, pozostalých tu na zemi, pomáha modelovať citlivosť na niť existencie, na spojitosť so životom. Teda na jeho rýdzosť. A v tom je aj preklad Dávidkovho denníka ako knižka pre deti osobitne cenný. Je autentickým denníkom židovského chlapca (12 – 13 ročného). Je historickým svedectvom dieťaťa o okupácii v Poľsku. Sociálnu a súvektú realitu udalostí ľudskej zbesilosti Dávidko podáva cez priezor vlastných postrehov, otázok a pocitov. Rozprávanie má silný náboj pre svoju dokumentárnu hodnotu. A ľudskú; poukazuje na najcennejšie životné piliere vo svete, ktorý sa rúca: na lásku, vzťahy a urputné úsilie držať sa života. Preklad **Emila Benčíka** neubral na pocite autenticity textu. Bol to významný počin práve pre naliehavý imperatív samotného svedectva – zachovať či vlastne PRIPOMÍNAŤ jeho pôvodnosť.

VITRÁŽ V LETNÝCH TÓNOCH

Určovali ju dve pôvodné literárne diela v pestrofarebných tónoch – tematicky i žánrovo. Básnická zbierka **Tomáša Janovica** **Zažmúr očka** (BUVIK) prináša kultivovaný dialóg básnika a ilustrátorky Márie Nerádovej pre najmenších čitateľov o svete intímnom, blízkom i o tom nezná-

mom, vonkajšom. V epizodických miniatúrach – štvorveršíkoch autor náznakovým spôsobom odkazuje na bežné i menej všedné udalosti dňa. S pointou, ktorá má aktivovať dieťa a podporiť jeho vnímanie a porozumenie jazyka. K janovicovskému štýlu patria detské prekvapenia. Tie objavovateľské niekedy i vo forme malých výtržností. Veď ako inak spozná dieťa životné princípy?! K prekvapeniam ho privádza aj sám autor. Pozýva svojho detského partnera k otvorenej hre. So slovami, s perspektívou rozprávania. Koľko múdrej zábavy sa skrýva v momentkách s neobvyklým uhlom pohľadu! Poznávanie v autovom podaní je totiž dialógom, ktorý vzniká uprostred hier medzi veľkým a malým človekom. Jemný humor je pritom kľúčikom, cez ktorý sa možno s tým vnútorným i vonkajším svetom veľkých a malých ešte lepšie zbližiť. Knižka **Martina Vaneka** **Opera nehryzie** (DIXIT) – motivuje čitateľa už názvom. A vskutku, vďaka tejto vydarenej publikácii, možno sa pozrieť opere až kamsi do žalúdka – naprieč storočiami, opernými dielami, ba i zákulisím divadla. Čitateľ nazrie aj do divadelného bufetu, kde sa údajne odohrávajú dôležité rozhovory operných tvorcov. Autor ľahkým štýlom a s primeranou dávkou humoru podáva čitateľovi základnú „propedeutiku“, dôležitú pre to, aby si mohol hľadať k opernému žánru svoj vlastný vzťah. Putovanie za operou má svoj mystifikovaný príbeh. Veď rozprávačovi sa podarí získať tú najextravagantnejšiu sprievodkyňu – „fantómku“ opery, primadonu Violetu. Rozprávanie je svižné, zaujímavé a primerane obsažné. A pritom didakticky premyslené a podnetne spracované.

VITRÁŽ V JESENNÝCH TÓNOCH

Symptomatically k ladeniu jesene, s témami o úrode, sa medzi ocenenými knihami objavujú tituly, ktoré sú venované základným životným hodnotám. Odkrývajú kvalitu ich ovocia.

Ako sa zmeníme my i svet, keď nás obklopí Modrá? K tejto unikátnej, osobnej, a teda neprenosnej skúsenosti pozýva kniha **Daniela Pastirčáka Rozprávka o lietajúcej Alžbetke** (Artfórum). Séria rozprávání o detstve, dospelosti, starobe až k smrti je filozofickým pohľadom na život v jeho celistvosti, na jeho zmysel. Napriek náročnosti témy sa podarilo autorovi nájsť kód komunikatívny i s detským čitateľom. Autor pôsobivým spôsobom uvádza dieťa do hlbšieho symbolického výkladu. Vychádza pritom z toho, čo dieťa pozná z autopsie – pri hre. Tá istá vec sa môže pri hre premieňať na viacero spôsobov. Napríklad lietanie. Môže byť poznávaním, obrazom radostného pocitu, tvorivým procesom, duchovným darom i spôsobom, ako sa človek presídli mimo fyzický svet až do konečného odchodu domov, do večnosti. Výklad týchto významov poznáva dieťa cez príbehy. A práve v nich odкрýva autor tú najdôležitejšiu podstatu zmysluplného života – vzťah. Bez vzťahov nie je možné skutočne lietať. Napokon krídla sú v tejto rozprávke nielen symbolom daru, ale aj obrazom zrelosti a tá sa rodí zo vzťahov. Tak ako krídla ich možno bolestne stratiť, ale aj znova objaviť či získať.

Knižka **Petra Karpinského Adela, ani to neskúšaj!** je sociálnou prózou zo súčasného života. Adelka je svojrázna. Najstaršia sestra, ktorá

všeličo rieši aj za dvoch mladších bratov, „po chlapsky“ sa bije so životom, a pritom vymláti hoci i všetkých chlapcov naokolo. Aj preto sa nemožno čudovať, že svoj príbeh nerozpráva sama. Pri toľkej, priťažkej zodpovednosti za rodinu, vlastne za bratov i seba, by možno jej vlastná výpoveď za seba neplynula s takou samozrejmou. Preto si autor prizýva tzv. vševéduceho rozprávača, pozorovateľa. Len on dokáže dovidieť tam, kam Adelka vo svojej ubolenej detskej duši radšej ani nevkróčí. Autor sa dotkol závažných problémov detí z dysfunkčného rodinného zázemia. Adelka sa so súrodencami dostala do detského domova pre zanedbávanie rodinnej starostlivosti. Autor teda pracuje s témami, ktoré odrážajú vnútorné kataklizmy. Ich bolestivosť a ťaživosť je však detskému čitateľovi citlivo dávkovaná. Upriamuje totiž pozornosť nie na problémy, ale na Adelkinu osobnosť. Na to, o čom rozmýšľa, po čom túži, na jej silné a slabé stránky, na to, ako po svojom zvláda adaptačný proces v detskom domove. Autor ju modeluje tak, aby detský čitateľ dokázal nájsť spojnice aj s vlastnými bežnými skúsenosťami. Necháva v príbehu pre Adelku priestor, aby sa postupne naučila dôverovať vo vzťahoch. A pre čitateľa tiež. Aby zistil, aká Adelka je a čo cíti. Aj to je súčasť dôležitého procesu, v ktorom sa Adelka postupne dostáva k sebe, k vlastným pocitom a začína dýchať za seba.

Preklad básnickej zbierky **Jaroslava Seiferta Mamička** (BUVIK) je vzácny z viacerých dôvodov. Po prvýkrát sprístupňuje deťom dieľo tohto významného českého básnika, nositeľa Nobelovej ceny za li-

teratúru. Je vynikajúcim prebásnením majstra – **Lubomíra Feldeka**. Feldek je básnikom a prekladateľom par excellence. A jeho podanie Seiferta je vlastne rovnocenným dialógom s predlohou, autorom, ale aj témami materstva a detstva. Dopĺňa ho krehkosť a noblesa poeticky ladených ilustrácií Jany Kiselovej-Sítekovej. Seifertova apoteóza matky vychádza, samozrejme, z hlboko prežitej skúsenosti pretavenej v spomienkach. Nie je to poznanie dieťaťa. A k súčasným deťom sa pravdepodobne najviac priblíži hĺbkou citu. Nie abstraktne modelovanou. Pripomína skôr dávnejšiu vedutu krajiny detstva, v ktorej sú zachytené uličky hodnôt a pocitov zhmotnené v chode každodenného života. Patrí k nim námaha, práca, zápasy. Všetchné okamihy, z ktorých ako v chráme na kopčeku šíri sa vôňa tymiánu, blízkosť mamy a dieťaťa.

VITRÁŽ V ZIMNÝCH TÓNOCH

Vzťah k ľudovej slovesnosti je v našej komunite značne rozpačitý. Aj v dôsledku ideologických stereotypov minulosti. Čo ak nám však práve starobylé ľudové poklady pomôžu v nasledujúcich rokoch vidieť, porozumieť a prežiť? Môže byť skúsenosť, ktorú prenášajú, nahradená niečím iným, keď práve ony utvárajú naše symbolické vedomie, fantáziu a dokonca i jazyk? V zimnom období sa objavili dva vynikajúce tituly, ktoré živým spôsobom sprostredkujú detským čitateľom ľudové povesti.

V najnovšom titule **Ondreja Sliackeho *Povesti a príbehy z medenej Bystrice a okolia*** (Vydavateľstvo

Matice slovenskej, 2017) jeho podanie pôsobí ako vzácna esencia. Pri spôsobe jeho rozprávania látka povestí nie je prenášaná len kvôli tomu, aby bola naďalej uchovaná. Služí aj na to, aby obnovila v kolektíve „vnútorné zmysly“, ktoré mu pomáhajú vnímať to cenné v živote jeho vlastným spôsobom. Preto Sliackemu nejde len o odkaz na problémy a témy, ktoré sa typicky s bystrickým regiónom spájajú. Istou rukou majstra vedie čitateľa k ich zažitiu, k osobnému spojeniu s ich obsahom. K degustácii ich odrôd a variet. Vie odkryť naratívne kontexty, farbisto modelovať prostredie, i v dôveryhodne podanej historickej perspektíve. Postavy sú mu zrastené so svojím príbehom, nie sú figúrkami deja. Ten sám osebe nie je v povesti jediným najdôležitejším elementom. Sliacky funkčne pracuje s príznakmi jazyka, dialektom i archaizmami. V jeho texte nie sú dekoratívnou kulisou ani informáciou – takto sa kedysi hovorilo. Podobne ako iné prvky, sú jeho živou súčasťou, modelujú ho. Takáto skúsenosť je záchovná, veď práve v súčasnosti čelíme nebezpečenstvu, že sa náš jazyk sploští, že sa otupí citlivosť na paletu jeho významov a symbolických odkazov. To by znamenalo aj ruptúru v porozumení. Napríklad posolstva o zmiznutom jazere zo Starohorskej doliny, ktoré akoby bolo písané práve pre dnešnú dobu. Nie je iba legendou. Zmiznuté jazero je totiž boľavou ranou, ktorá má pripomínať skúsenosť spoločenstva, že chamtivosťou a nasledovaním tzv. mocných ziskuchtivcov spoločenstvo prichádza o dôležité zdroje, dary, ktoré mali v komunite slúžiť k zabezpečeniu a blahu. Ako sa teda brániť voči škodlivému

modelu správania? Tu povest' prináša kľúčik k riešeniu cez skúsenosť kolektívu, mnohonásobne zažitú a potvrdenú ohňom skúšok.

Z povestovej látky, no len na úrovni prvotnej inšpirácie, vychádza **Ján Milčák** v knihe *Levočské povesti* (Vydavateľstvo Maticy slovenskej, 2017). Jeho autorská stratégia je iná. Povestovú látku využíva ako prostriedok, cestu k hlbinnému poznaniu. Nie tak k spoločnej skúsenosti, ale k vnímaniu vzorca správania komunity mesta a toho, čo mesto symbolizuje ako archetyp spoločenstva. Je to preňho príznačný spôsob. A v tejto knižke odкрýva jednotlivosti, ktoré utvárajú životnú klímu mestského spoločenstva: lásku alebo bezuzdnosť, okamihy rozhodnutia jednotlivcov, ich túžby, hlad po živote, po spravodlivosti alebo aj po skaze. Podobne, ako to býva v povestiach, dominanty priestoru sú zároveň symbolickými obrazmi kľúčových oblastí života. Symbolizujú duchovné miesta, v ktorých sa spoločenstvo vyrovnáva so životne dôležitými problémami a ktoré sú určujúce pre jeho ďalšie smerovania. Aj mestská brána je archetypom. Všeľudským. V predstavách ľudstva vždy vyjadrovala miesto zásadných rozhodnutí. Tadiaľ sa totiž do mesta môže dostať dobro alebo

skaza. Strážcovia sú preto tiež symbolickými postavami. Rovnako richár. Ako vodca v meste mal by po správnosti vnímať jeho klímu z vyššej perspektívy. Kat ako symbolická postava vyjadruje to, čo prevláda „v svedomí“ komunity. Podstatnou súčasťou životného priestoru mesta sú však aj sociálne skupiny, ktoré v ňom žijú. Profesie, ktoré by mali v meste vytvárať zdravé podmienky na zabezpečenie, blaho a pokojné súžitie spoločenstva. Napokon aj tí bohatší a chudobní a kvalita ich súžitia. Udalosti mesta a jednotlivé činy postáv majú teda vyššiu symbolickú hodnotu. Napríklad taký Šebastián z domca pri križovatke ciest ochotne pomôže zdvihnúť voz z bahna. Reprezentuje ten typ ľudí, ktorí sú nápomocní a dokážu byť osožní pri ťažkých problémoch, pričom pomáhajú takmer nezištne. Len za to, čím človek naplní ich klobúk. Múdry však nezľahčuje plácu ochotného robotníka. Nezneužíva jeho dobroprajné srdce. Klobúk sa môže stať váhou súdu, na ktorom sa ukáže, aké hodnoty kupec skutočne do komunity prináša.

Knihy štyroch sezón ponúkajú farbistý výhľad, samozrejme tým, čo po nich siahnu.

viera

anoškinová

Mladí vo dverách

*Najkrajšie knihy jari, leta,
jesene a zimy 2016*

Hodnotenie v súťaži Najkrajšie detské knihy jari, leta, jesene a zimy za rok 2016 nebolo jednoduché. Opäť bolo prihlásených veľké množstvo kníh, avšak ich kvalita nie vždy spĺňala kritéria, ktoré sú pre túto súťaž určujúce. A tými sú z hľadiska „krásy“ vysoká estetická kvalita a prínos, ktorý z toho plynie pre detského čitateľa. Je potrebné si uvedomiť, že mladý človek alebo dieťa, keď číta knihu dnes, berie si ju aj do budúcnosti – je ňou formovaný a ovplyvňovaný, učí sa z nej, pamätá si ju a udržiava v sebe.

Pri hodnotení za jednotlivé ročné obdobia sme brali vždy do úvahy výtvarnú kvalitu ilustrácie, jej vhodnosť pre danú vekovú kategóriu, ale aj to, či ilustrácie boli prevzaté z pôvodného cudzojazyčného textu alebo boli vytvorené našimi ilustrátormi k slovenskému prekladu knihy. Slovenskí ilustrátori, najmä detskej literatúry, patrili vždy k medzinárodnej špičke, o čom svedčí množstvo ich ocenení z medzinárodných výstav. Ako aj po minulé roky sa mená niektorých ocenených ilustrátorov opakujú, ale nájdú sa aj nové mená nastupujúcej generácie mladých ilustrátorov.

Skôr ako pristúpim k jednotlivým oceneným knihám, predstavím členov výtvarnej poroty – boli nimi Martin Kellenberger, Zdeno Kolesár a Viera Anoškinová. Za rok 2016 sme ocenili 17 kníh. Z jarnej kolekcie to bola kniha *Netreba sa školy báť*, s ilustráciami **Kataríny Gasko** žijúcej v Kanade. Jej veselé farebné figúrky, vytvorené digitálnou technikou, dopĺňajú charakter textu a jeho rytmus. Druhou ocenenou knihou bola kniha **Imra Weinera-Kráľa** *Príbehy kocúra Mineta*. Weiner Kráľ nie je len autorom textu, ale aj ilustrácií. Formát knihy je prispôsobený skutočnej veľkosti obrázkov, ktoré museli byť mierne upravené. Výraz jeho zdanlivo jednoduchých a farebne prepracovaných ilustrácií je pre detského diváka veľmi príťažlivý. Poslednou knihou z jari je *Dávidkov denník*. Ilustrátorka **Katarína Slaninková** vytvorila plnofarebné ilustrácie, aby umožnila deťom sprístupniť nie celkom jednoduchý text. V tomto ročníku získala ilustrátorka ešte jednu cenu – v jesennej kolekcií za knihu B. Kardošovej *Taja kamoši a fakticky fantastický poklad*. Tu vidíme jej inú výtvarnú polohu – využila silu čiernobielych ilustrácií nakreslených ceruzkou.

Doktor Jajbolíto je prvou knihou ocenenou v letnej kolekcii. Ilustroval ju **Lubo Paľo**, ktorý patrí k renomovaným slovenským ilustrátorom. Vo svojich ilustráciách majstrovsky narába s farbou, ktorá je hutná, sýta a kontrastne kombinovateľná. **Mária Nerádová** ilustrovala knižku *Zažmúr očká*. Výraz jej zdanlivo jednoduchých a naivných farebných ilustrácií je pre detského diváka veľmi príťažlivý a určite to nie je jej posledná ocenená kniha.

Tradične silnou kolekciou bola jesenná. Porota ocenila až osem titulov. Kniha *Chlapec s očami ako hviezdy* okamžite zaujala porotu svojimi ilustráciami.

Ich autorkou je **Martina Matlovičová**. Jej tvorba je dlhodobo presvedčivá a kvalitatívne vyrovnaná. Svojím ilustrátorským štýlom sa hodí k ilustrovaniu moderných autorských rozprávok a príbehov, ktoré jej umožňujú naplno využiť kreativitu, čím ilustrované texty obohacuje a posúva do ďalšej dimenzie. Knihu *Útek* ilustrovala **Daniela Olejníková**, ktorá patrí k najvýraznejším osobnostiam súčasnej slovenskej knižnej ilustrácie. Klasické techniky kombinuje s digitálnymi, a preto sú jej ilustrácie jedinečné. Svojím prístupom prepojenia grafického dizajnu a ilustrácie láme tradičný prístup ilustrovania.

MARTIN KELLENBERGER / Marta Hlušíková: Písmenkovo

Martin Kellenberger bol ocenený až trikrát – v jesennej časti za knihu *Šťastenko a Zlomor* a dve ceny získal v zimnej kolekcii – sú to knižky *O vodníkovi Chňuchňukovovi* a *Repujúci grep*. V jeho tvorbe sa striedajú celostranové plnofarebné ilustrácie s drobnejšími ako výplň textu. Charakteristickou je pre neho svieža farebnosť a z nej vyplývajúci optimizmus. **Juraj Martiška** tiež získal dve ceny – kniha *Chlapec a červený dom* získala cenu na jeseň, v zime bola ocenená kniha *Čáry-máry fuk!* Charakteristickým prvkom tvorby Juraja Martišku sú humorné prvky, ktoré môžeme nájsť v každej jeho ilustrácii. Vďaka technike, ktorú používa (prevažne akvarel a akryl), dosahuje vo svojich ilustráciách jemnosť a krehkosť, často kontrastujúcou so sýtou farebnosťou. **Juraj Balogh** je autorom ilustrácií ku knihe *Pišťáčik*. Jeho ilustrácie, majú individuálnu štylizáciu figúr, zvierat i priestorov a často prekvapivé kompozičné riešenia. Používa sýtu, prevažne teplú farebnosť, často v kontrastných kombináciách, čím umocní celkový dojem z ilustrácie. V jeho ilustráciách dominuje hravosť a optimizmus, čo pozitívne

pôsobí na detského čitateľa. Knihu *Tajomný mlyn v Karpatoch* nezameniteľne ilustroval **Jozef Gertli Danglár**. Jeho výtvarný rukopis je výrazne komixový s využitím žiarivej farebnosti. Stabilne kvalitnou je tvorba **Jany Kiselovej-Sitekovej**. Jej ilustrácie ku knihe *Mamička* vyžarujú jemnosť, decentnosť a vzdušnosť.

Za zimu boli ocenené štyri knihy – o troch z nich som už hovorila, takže poslednou je kniha *Párožrúti sa vracajú* s ilustráciami českej ilustrátorky **Gality Miklínovej**. Ilustrátorka si tu vytvorila celkom nový svet plný vtipných figúrok, ktoré dopĺňajú charakter textu a jeho rytmus.

Na záver je dôležité zdôrazniť, že sa medzi ilustrátormi objavuje stále viac predstaviteľov nastupujúcej generácie. Sú veľmi progresívni, využívajú vo veľkej miere moderné technológie. Ocenenie ich tvorby v tejto súťaži snáď pre nich bude motiváciou, aby sa aj naďalej venovali ilustrovaniu detských kníh. Vydavateľom ocenených kníh blahoželám, a dúfam, že takýchto pekných kníh bude vychádzať stále viac.

BIBIANA na BIBLIOTÉKE 2017

BIBIANA sa už takmer dvadsať rokov zúčastňuje medzinárodného knižného veľtrhu BIBLIOTÉKA. V roku 2017, na 25. ročníku, ktorý sa uskutočnil v dňoch 9. – 12. novembra, sa prezentovala dvakrát – výstavou ilustrácií a premietaním animovaných filmov. Vo vstupnom priestore veľtrhu boli vystavené víťazné knihy zo súťaží *Najkrajšie knihy Slovenska 2016* a *Najkrajšie a najlepšie detské knihy jari, leta, jesene a zimy 2016*. V priestore pódia *Deti sú naše knihy* si návštevníci mohli pozrieť výstavu *Ilustrátori ocenení na BIB 2017*. Novinkou bolo premietanie ocenených filmov slovenských a zahraničných tvorcov z festivalov Bienále animácie Bratislava v priestoroch Expo clubu.

(ec)

Laureát

Ceny medzinárodnej asociácie divadelných kritikov

vladimír predmerský

Vladimír Predmerský, laureát Ceny Medzinárodnej asociácie divadelných kritikov. Vpravo pracovníčka Divadelného ústavu Mgr. Art. Lenka Dzadíková, ArtD.

Držiteľom Ceny SC asociácie divadelných kritikov v roku 2017 sa stal dramaturg, režisér, kritik a historik bábkového divadla Vladimír Predmerský. Laureát cenu prevzal na slávnostnom ceremoniáli udeľovania divadelných ocenení sezóny Dosky 15. októbra 2017 v Slovenskom národnom divadle. Vo svojom ďakovnom príhovore poukázal na to, že v tejto ankete divadelných kritikov dominuje činohra, no zvyk-

ne sa presadiť aj opera a balet. Sezóna 2016/2017 bola výnimočná tým, že sa do nominácií v značnej miere dostali aj inscenácie bábkových divadiel. Vladimír Predmerský pripomenul, že sa už od počiatku svojej práce v oblasti bábkového divadla snažil práve o jeho zrovnoprávnenie a začlenenie do kontextu slovenského divadelníctva.

Lenka Dzadíková
Foto C. Bachratý

píše

milena šubrtová

Přímo v historickém centru Brna, na Zelném trhu v budově Dietrichsteinského paláce, který je sídlem Moravského zemského muzea, se od října 2017 zabydlela Analfabeta Negratovaná. Příběh dívky, jež vytrvale ignorovala literaturu, dokud během magické štědrovečerní noci nepoznala kouzelnou moc knížek, učaroval Sylvě Brychtové, vedoucí Dětského muzea MZM, natolik, že se svolením Jána Uličianskeho pojmenovala po zaryté nečtenářce výstavu věnovanou dětským knihám.

Podtrhla tak hlavní cíl expozice, jímž není jen zprostředkovat historii literatury pro děti a mládež, ale především podpořit dětské čtenářství. Návštěvníci výstavy se mohou zít do pocitů dívky uvězněné v knihovně, neboť vstup do expozice evokuje prostřednictvím instalace z ilustrací Vladimíra Krále poetiku Analfabety Negratované. Teprve poté lze rozhrnout závěs a gestem, připomínajícím rozevření knižních stránek, proniknout mezi výstavní

Analfabeta Negratovaná na návštěvě v Brně

panely přerostlé do podoby obřích knih a stejně jako Analfabeta Negratovaná se potkávat s literárními hrdiny. Nápadité výtvarné řešení je obohaceno o řadu interaktivních prvků a stylizovaná zákoutí. Od Robinsonovy ostrovní domácnosti s tajuplnou truhlou můžeme přejít k židličce, na níž se uvelebil Pinocchio, králičí norou stejně jako Alenka nahlédnout do říše divů a zkusit zdvihnout nad hlavu koně, který patří Pipi Dlouhé Punčoše. Prostor věnovaný sci-fi a fantasy literatuře je oživen animatronickým modelem reagujícím na pohyb ve výstavní místnosti.

Autoři koncepce a scénáře výstavy stáli před nelehkým úkolem, neboť jejich ambicí nebylo jen zaměřit se na vybranou věkovou kategorii dětských čtenářů, ale chtěli oslovit vícegenerační publikum: děti, jejich učitele, rodiče a prarodiče. Výstava tedy kombinuje chronologické, žánrové a tematické hledisko a je uskutečněna s využitím statických i dynamických prvků, objektů vizuálních, ale také haptických. Těm, kteří již nasbírali čtenářskou zkušenost, se nabízejí úkoly prověřující zábavnou formou jejich literární tvořivost, obeznámenost se světem knih a románových hrdinů. Ke hře je vyzván i ten, kdo teprve proniká do tajů abecedy, neboť pocity z příběhů může hned na místě vyjádřit výtvarně. Dospělí

mohou zavzpomínat na četbu svého dětství a spolu s dětmi objevovat knižní novinky.

Většina nejstarších vystavených knižních exemplářů pochází z první poloviny 19. století. Najdeme zde jednu z průkopnických učebnic čtení, kterou vydal pod názvem Česká abeceda roku 1839 kněz Karel Alois Vinařický, dále například soubor Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních od Karla Jaromíra Erbena z roku 1865, první vydání Broučků, jež v roce 1876 vlastním nákladem anonymně pořídil Jan Karafiát. Zastoupeny jsou i tituly překladové literatury, dosvědčující, jak byla literatura již od 19. století adaptována pro potřeby dětských čtenářů. Objevuje se tu jeden z prvních překladů Olivera Twista od Charlese Dickense pořízený v roce 1844, vydání La Fontainových bajek z roku 1875 či převyprávění příběhu o Robinsonovi s využitím původního textu Daniela Defoea a adaptace Joachima Heinricha Campa, vytvořené roku 1890 Janem V. Novákem. Tato dnes již klasická díla literatury pro děti a mládež jsou v expozici doplněna nejen o další současné reedice, ale rovněž o díla, jež na ně intertextově navazují. V sousedství Defoeova Robinsona se tak ocitá Pátek aneb Vítězství divočiny od Michela Tourniera, Malý princ Antoina de Saint-Exupéryho je provázen Malou princeznou Jána Uličianského.

Ne všechny knihy se mohly vejít do vitrín, mnohé jsou tedy připomenuty alespoň snímkem obálky a stručnou anotací na otočných válčích. Jejich řazení odpovídá základnímu žánrovému rozvrstvení dětské literatury na poezii, pohádky a pověsti, sci-fi a fantasy, příběhy s dětským hrdinou, literaturu dobrodružnou a historickou, uměleckonaučnou a na komiksy, a to

s vědomím propustných hranic mezi nimi. Rozvoj dětského čtenářství je podpořen tím, že současná vydání řady knih jsou volně k dispozici na poličkách, odkud si je mohou zvládnout návštěvníci vypůjčit a uchýlit se s nimi do čtenářského koutku s pohovkou a lampou hned vedle Analfabetiny knihovny. Ten, komu by impulzy poskytnuté samotnou výstavou nestačily, může sáhnout po doprovodném materiálu k výstavě, který obsahuje téměř tři desítky dalších knižních tipů pro všechny čtenářské kategorie od předškolních dětí až po dospívající. Výstava tak naplňuje svůj cíl přilákat děti k četbě a do knihoven.

A jaké slovenské knížky jsou českým čtenářům na výstavě představeny? Kromě Analfabety Negramotné, kterou přeložila Jana Čeňková a v roce 2013 publikovalo nakladatelství Práh, je to ještě i Malá princezna Jána Uličianského s ilustracemi Miloše Koptáka v překladu Anny Novotné, již vydalo nakladatelství Práh v roce 2010. A do třetice se v jedné z vitrín umístily Pohádky pro neposlušné děti a starostlivé rodiče od Dušana Taragela, které ilustroval Jozef Gertli Dangelár. V překladu Johany a Kristíny Zelinských je poprvé vydalo nakladatelství Albatros v roce 2002, dalšího vydání se dočkaly roku 2014 v nakladatelství Host a k českým dětem se dostaly i jako audiokniha namluvená herečkou Annou Geislerovou. Tři tituly z bohatství slovenské literární produkce pro děti se může zdát málo. Nezapomínejme však, že i Analfabeta Negramotná stojí teprve na začátku vlastních čtenářských dobrodružství, a doufejme, že mladí návštěvníci výstavy se v jejích stopách promění v nadšené objevitele nových knižních světů. Analfabeta je bude na této cestě v Brně provázet až do konce školního roku 2018.

Ján Bačúr s manželkou, veľvyslanec Srbskej republiky na Slovensku Šani Dermaku, honorárny konzul Srbskej republiky v Martine Mojmír Vrlík a riaditeľ BIBIANY Peter Tvrdoň

Insitný maliar z Padiny

Životné
jubileum

Jána Bačúra

V dňoch 15. – 31. januára sa pri príležitosti životného jubilea uskutočnila v Dvoraňe Ministerstva kultúry SR výstava popredného slovenského insitného maliara zo Srbska **Jána Bačúra**. Výstavu zorganizovala BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti, Úrad pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Veľvyslanectvo Srbskej

republiky v Bratislave a Galéria Babka z Kovačice. Vystavených bolo 80 olejov na plátne, ktoré Ján Bačúr vytvoril v posledných dvadsiatich rokoch.

Slovenský kunsthistorik zo Srbska Vladimír Valentík v knihe **Ján Bačúr Insitný maliar z Padiny** (2004) o jubileantovej tvorbe napísal:

„Padina hádam od svojho založenia v roku 1806 nemala vnímavejšieho výtvarného kronikára, ako je insitný maliar Ján Bačúr. Určite nie náhodou si na začiatku svojej tvorby zvolil iba jeden výtvarný motív – svoje rodisko. A čo môže človeka tak pripútať k niečomu, ak nie láska? Neúprosné plynutie času vyvolalo u Jána Bačúra novú dimenziu. Rozhodol sa zastaviť čas maľovaním svojej dediny, jej domov, krčmy, školy, kostola, sedliackych dvorov, prác na poli, portrétovaním tých najjednoduchších ľudí, z ktorých sám pochádza.“

MARIÁN POTROK

Ján Bačúr: Zima v Padine I.

Ján Bačúr: Zima v Padine II.

Cyrilo-metodská tematika v literatúre pre deti a mládež

ján
gallik

Niet pochyb, že cyrilo-metodské dedičstvo vnímali a aj dnes vnímajú mnohí slovenskí autori ako dôležitý inšpiračný zdroj, ale najmä ako základný bod, uholný kameň, počiatok slovanskej i slovenskej (nielen) duchovno-kresťanskej spisby. Motivická i tematická ukotvenosť a spätosť s cyrilo-metodským odkazom sa stala základným koloritom viacerých poetických skladieb, básní, próz či drám, pretože najmä prostredníctvom nich sa celé stáročia budoval a formoval duchovno-kresťanský prúd slovenskej literatúry. V priamej spätosti s Nitrou možno spomenúť osobnosť prvého slovenského spisovateľa, t. j. sv. Gorazda, ktorý pochádzal z okolia Nitry (obec Močenok), pričom, ako uvádzajú mnohé pramene, bol prvým a priamym nástupcom sv. Metoda v správe školy i arcibiskupstva. Aj preto viaceré diela slovenskej literatúry aktualizujú cez postavu a činy sv. Gorazda cyrilo-metodský kultúrny odkaz najmä pre dnešné časy, keď sa aj u nás, v Európe či vo svete, hľa-

dá jednota v rozmanitosti (napr. dielo Teofila Klasa *Gorazdov odkaz*, ktoré bude čoskoro publikované a zahŕňa už v roku 1999 vydanú poému *Hlas kňaza Gorazda* i báseň *Závet svätého Gorazda*, napísanú na počesť založenia Katolíckej univerzity v Ružomberku, a *Spev o Božom narodení*). Malý národ v srdci Európy, ktorému sa pripisoval i pripisuje veľký význam v zložitých historických etapách (spomeňme si v tomto zmysle napríklad na prorocké posolstvá pápeža Jána Pavla II., ktoré zanechal na Slovensku počas svojich návštev v rokoch 1990, 1995 a 2003), má byť na čo hrdý a predurčuje ho k tomu i slávna cyrilo-metodská tradícia. V tomto kontexte majú obrovskú výpovednú hodnotu aj slová poetky Evy Fordinálovej z publikácie *Tajomné pramene v nás* (2013), kde uvádza, že práve viera a národ sa stali dvojjediným identickým pojmom, pretože „cyrilo-metodskú tradíciu skutočne možno označiť za ideovú os slovenských kultúrnych duchovných dejín, ktorú jednoducho nemožno z nich vytiahnuť a poprieť“ (Fordinálová, 2013, s. 52). Ďalej, voľne parafrázujúc jej slová, poukazuje na fakt, že odhliadnuc od dejín staršej slovenskej literatúry, kde je cyrilo-metodský vklad

priam v „kôstke“ diania, možno upria-
miť pozornosť na jeho vedomú rene-
sanciu a jej význam v rozhodujúcom
čase konca 18. storočia, keď sa formo-
vali novodobé európske národy a me-
dzi nimi i národ slovenský, a to práve
na ideovej kresťansko-kultúrnej cyrilo-
metodskej platforme.

Hoci má fenomén cyrilo-metodskej
tradície v našej literatúre svoje výraz-
né zastúpenie, v konkrétnej špecifiká-
cii, tzn. v zameraní sa na príjemcu, ne-
evidujeme v umeleckej literatúre pre
deti a mládež nejaké širšie portfólio
s takto profilovanou tematikou (skôr
je v tomto kontexte preferovaný žá-
ner populárno-náučnej literatúry)¹. Is-
tým pokusom o priblíženie osobnost-
ného i dejinného významu oboch so-
lúnskych bratov a ich nasledovníkov
pre náš národ mladším čitateľom je
jedna časť z básnickej zbierky spiso-
vateľa a šéfredaktora dvojtyždenníka
Kultúra Teodora Križku, písanej epiš-
tolárnou formou s názvom *Pošepka-
la vložka nehu do oblôčka (Zimné lis-
ty Lenke)*. V 11 strofách (10 štvorverší
a jedno šesťveršie) s obratne spraco-
vaným rýmom, ktorý je blízky detské-
mu príjemcovi, neubránil sa síce istej
didaktickej tendenčnosti, ale celok po-

zitívne vyznieva v úsilí pristúpiť k téme
invenčne, s pridržíavaním sa hlbšieho
zmyslu a posolstva, ktoré má báseň
príjemcovi odovzdať (Križka je totižto
známy tým, že vo svojej tvorbe prepá-
ja kresťanské s národným, pričom de-
jinnosť a národnú identitu kontinuálne
sprítomňuje v súčasnosti): „*Lenka, od-
kiaľ sme my dvaja? / Predsa od Du-
naja! / Omýva nám brehy / vodou pl-
nou nehy. // Niekedy sa zlostí / na
nezvaných hostí. / Na tých, ktorým
chýba / dobrá vôľa. Iba? // Potrestá
raz všetky / svoje plané dietky. / Ale
všetkým dobrým / žehná hlasom ob-
rím. // Všetkých svojich chráni / mo-
cou mokrých dlaní. / Tečie, bez pre-
stania / Slovensku sa klania. // Ako
z plných plástov / opája sa slasťou /
čerstvej medoviny, / našej domoviny.
// Veky píše verše, / čoraz úchvatnej-
šie. / Slepí nevidíme, / ako na hladine
/ čajka rozvírila / písmo od Cyrila. //
Košeli sto prepoť, / buď však ako Me-
tod. / Každý musí dorásť / k nemu ako
Gorazd. // Ako na to, porad', / svätý
Boží – Svorad! / Prichádza mi na um
/ ešte Kliment, Naum. // Medzi nimi
svieti / Dunaj, ďalší svätý. / Tečie rov-
no zhora / do každého dvora. // Ak si
čosi súca, / aj do tvojho srdca. / Nech
ti v srdci ústi – / krič, a nepopusti! // Je
nám zábezpekou / až na veky vekov.
/ U nás pri Dunaji / zažíva si v Raji”
(Križka, 2001, s. 59 – 60). Opomenúť
nemožno ani príťažlivé ilustrácie Aleny
Teicherovej či zaujímavý doslov kňaza
a básnika Štefana Sandtnera, priame-
ho pokračovateľa slovenskej katolíckej
modernity.*

Omnoho kvantitatívnejší záber však
majú vybrané – žánrovo rôznorodé –
prozaické texty, ktoré sú vystavané na
cyrilo-metodskej tematike a ich priorit-
ným adresátom sú deti a mládež. Za-
čať môžeme knihou Zlaty Dôncovej

¹ Mariana Hrašková v štúdiu *Téma Cyrila a Metoda v súčasnej detskej literatúre*, ktorá bola publikovaná v kvalitatívne i kvantitatívne mohutnej kolektívnej vedeckej publikácii *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda* (Nitra: UKF, 2013), pouka-
zuje – okrem iného – na fakt, že v súčasnosti môže
byť toho nosným dôvodom aj rozmazaný a poho-
dlný detský percipient, ktorý je pod silným tlakom
infotainmentu a atraktívnejšieho spôsobu prijímania
informácií z iných mediálnych nosičov, ako je kniha.
Preto si podľa nej prežívanie kresťanskej tradície
kultu sv. Cyrila a Metoda „žiada adekvátnu novosť
vo vyjadrovaní a zvolenie vhodných umeleckých
výrazových prostriedkov. Je potrebné podať tému,
ktorá dieťa nielen zaujme, ale zároveň ho svojou no-
votickou vrstevnosťou potiahne smerom k schopnosti,
ba potrebe ponárať sa do štruktúry umeleckého
literárneho diela a hľadať v ňom zdroje celkom špeci-
fického potešenia a poznávania“ (Hrašková, 2013, s.
472).

s názvom *Traja kniežací jazdci* (1980), ktorú tvoria tri novely (*Pribina, Svätopluk, Pád*) a je určená čitateľom od 13 rokov. Na prebale knihy sa (okrem iného) konštatuje, že „*Dôňčová sa tu neuchyluje k lacnejším a prístupnejším spôsobom podania historickej fikcie. Pracuje dosť náročne s dejom aj v štýle – veľa z jej príbehov zostáva iba jemne načrtnutých, naznačených. Výsledné dielo pôsobí ako stará malebná freska, na ktorej si kruto zapracoval čas, ale z ktorej predsa len vidieť kontúry krajiny a ľudí. Vzrušené kontúry tvárí s neklamnými črtami lásky a bolesti, vášne a hľadačstva ľudského šťastia, pravdy, životných istôt*“ (Dôňčová, 1980, prebal knihy). Na druhej strane si Ondrej Sliacky v štúdiu s názvom *Obživovanie koreňov (Velkomoravské motívy v literatúre pre deti a mládež)*² kladie otázku, či z percepčného hľadiska „*tento inovatívny prístup k historickému žánru, ktorého výsledkom je sugestívna atmosféra nasvecujúca detail, psychologický i predmetový, mladého čitateľa zaujíma. Podstatou literatúry pre deti a mládež, jej konštitučným znakom je totiž detský aspekt a ten v Dôňčovej diele absentuje v akýchkoľvek svojich podobách. V tomto zmysle sa nepochybne ústretovejšie prejavil Milan Ferko knihou Staré povesti slovenské (1990)*“ (Sliacky, 2013b, s. 59).

Pravdepodobne i vzhľadom na rok vydania publikácie si Dôňčová zvolila netradičnejšiu autorskú stratégiu podania svojich príbehov. Možno to bude znieť ako konšpirácia, v lepšom prípade ako nadinterpretácia, ale leitmotívom všetkých troch noviel je boj

pohanstva s kresťanstvom. A Dôňčová tento aspekt vyzdvihuje práve v čase, keď i u nás zvädzalo kresťanstvo boj s novopohanskou ideológiou komunizmu, s tým rozdielom, že táto ideológia nepreferovala žiadneho Boha ani božstvá, akurát tak triedny boj. Počas komunizmu sa príliš nezdôrazňovalo, skôr podceňovalo, misijné, christianizačné úsilie solúnskych vierozvestov. Jozef Zavarský (básnik Teofil Klas), ktorý sa celý svoj život venoval novinárskemu poslaniu, vydal v roku 1986 prehľadovú štúdiu (nepodpísanú v ilegálnom samizdatovom kresťanskom časopise *Rodinné spoločenstvo*) o jubilejnom roku – 1100. výročie blaženej smrti sv. Metoda, v ktorej konštatoval, že oveľa väčší dôraz sa vždy kládol na kultúrnu, kultúrno-historickú a politickú stránku účinkovania sv. Konštantína-Cyrila a sv. Metoda na Veľkej Morave. Dokonca autori „*niektorých článkov uverejnených v Novom slove zobrali si na mušku kritiky politiku pápežov v súvislosti s povolením a zákazom slovenskej liturgie v 9. storočí a s neskorším rozvíjaním cyrilo-metodskej tradície, ako aj cyrilo-metodskú tradíciu ako takú a jej údajné zneužitie a falšovanie slovenským klerikalizmom a ľudáctvom. Každá seriózna kritika stojí za povšimnutie a zamyslenie, lenže títo autori bojovali nečisto, prispôsobujúc si históriu, vyťahujúc jedny fakty a zamlčiacajúc druhé. Nepripraveného čitateľa, neznačného v dostatočnej šírke dejinné skutočnosti, zaiste i dezorientovali. Istou náplastou na túto bolesť vedomého zavádzania boli však niektoré ďalšie časopisecké a knižné publikácie, ktoré sa stavali k svojej téme svedomejšie*“ (Klas, 2016, s. 99 – 100).

Zlata Dôňčová v prvej, rozsahom najobširnejšej novele s názvom *Pribi-*

2 Ondrej Sliacky v danej štúdiu hodnotí uplatňovanie cyrilo-metodskej tematiky i motívov v slovenskej literatúre pre deti a mládež počas 20. storočia až po súčasnosť.

na upriamuje pozornosť na troch kniežacích jazdcov (Gzec, Tichoň, Tajmír) a ich životné osudy v súkolí bojov medzi moravským a nitrianskym kniežatstvom, medzi Mojmirom a Pribinom, vojny s Frankmi, na vernosť i zradu, slávu či pád slovienskych a moravských kniežat, zaostrojúc pozornosť i na radosť a smútok, túžby či trápenia ich rodinných príslušníkov aj ľudových vrstiev. V celom tomto kontexte, na pozadí a zároveň v popredí príbehu, sa veľmi taktne a originálne vyvíja zápas pohanstva s kresťanstvom, svojho a cudzieho, pričom Dôňčová si dala záležať na tom, aby čitateľ nad touto fázou historického vývoja a zmeny myslenia i viery našich predkov skutočne uvažoval. Nejde tu o jednoduché nalinkovanie príčiny a dôsledku. Veď ako v príbehu viackrát zaznieva, národ „sa nechce odtrhnúť od starých bohov“ (Dôňčová, 1980, s. 64). – Perúna, Morenu, Černoboga, Belboga a mnohých ďalších v príbehu spomínaných staroslovanských bohov len ťažko nahrádzal tzv. nový, kresťanský Boh. Veľa o tom napovedá i jeden z mnohých dialógov, ktoré sa v príbehu na túto tému odvíjajú: „Gzec pozrel náruživo na priateľa a dychtivo zavisol na Tajmírových perách. „K Pribinovi vedie správna cesta. Prečo? Aj to ti poviem. Pribina je vo všetkom svojský, je celkom náš a všemožne sa vyhýba cudziemu vplyvu. Svoje, naše má v úcte. Je pohan v duši. Pohanské je celé jeho kniežatstvo, hoci kostoly v ňom stoja.“ „Podľa mňa je táto cesta správna. Do Perúna, nemožno len tak zrazu odmrštiť celý dávny svet a nasilu zmeniť život.“ „Svet sa zmení. Ak inak nie, aj násilne. Čo má prísť, príde.“ „To Perún nedovolí.“ „Perún padne s ostatnými, pokrok nezastavíš““ (Dôňčová, 1980, s. 46 – 47). Nitra a jej okolie, samotný Pribina

a jeho syn Kocel aj často spomínaný Gorazd sú v novelách opisovaní kladne, vyslovene z textu cítiť istú autorkinu empatiu, jej emocionálnu spriaznenosť s týmto okolím a jeho slávnymi hrdinami, ktorí museli Nitru opustiť a začať znova v Blatnohrade, na území súčasného maďarského Zalaváru. V tomto duchu sa vyvíja aj opis postupnej Pribinovej i Kocelovej katarzie a metanoie, príklon ku kresťanskej viere: „Nový boh sa pri Blatenskom jazere udomáča v novopostavených chrámoch. (...) „Aj on premohol v sebe nerozhodnosť. Dnes už vie, že len kresťanstvo zachráni jeho ľud a prinesie mu pokoj. Knieža už žije ako dobrý kresťan. Stará sa o blaho svojej krajiny, stavia chrámy, zveľaduje novú zem. Blatnohrad rastie, poznajú ho i cudzinci““ (Dôňčová, 1980, s. 100 a 109). V zhode s historicko-chronologickým vývojom udalostí patria záverečné časti prvej novely nástupu Rastislava na veľkomoravský trón, zvereni Nitrianskeho kniežatstva mladému Svätoplukovi.

Druhá novela s názvom *Svätopluk*, ktorej úvodné časti sú štylizované v podobnom duchu, v akom sa začínajú ľudové rozprávky, kladie do centra príbehu životný osud Rastislavovho kniežacieho jazdca Žamburka (sprvoti taktiež obhajujúceho starých pohanských bohov) a jeho rodiny, pričom celá novela retrospektívne sprítomňuje udalosti okolo príchodu Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu. Do popredia príbehu sa tu dostáva význam kultúrnej i christianizačnej misie solúnskych bratov, úloha Gorazda, veľkomoravskej školy a jej tvorby, pričom celé je to pretkané Svätoplukovým bažením po moci. Dej novely sa následne odvíja v spektre známych udalostí Svätoplukovej vlády, jeho sporu s Me-

todom, spolčovaním sa s Wichingom či Metodovým väznením i prepustením. Napriek všetkému však Dôňčová vykresľuje postavu Svätopluka veľmi rezervovaným spôsobom, nie je kladnou ani zápornou postavou, skôr nevyspytateľnou, ako napokon zaznieva i v texte, „čo dnes schváli, zajtra môže vrtkavo odvrhnúť“ (Dôňčová, 1980, s. 150). V oveľa pozitívnejšom svetle vníma opätovne panónske knieža Kocella: „Od Kocela prichodia do Nitry len dobré správy: Kocel nezaobchádza s franskými kňazmi ako Svätopluk. Ba podaktorí z nich museli opustiť Panóniu, a aby mal istotu, že sa nevráti, dal ich sledovať až po Ostrý chlm“ (Dôňčová, 1980, s. 144).

Po Metodovej smrti je v novele výraznejší priestor venovaný Gorazdovi ako jeho nástupcovi, ktorý sa taktiež dostáva do Svätoplukovej nemilosti, napokon i vyhnaníu kňazov z Veľkej Moravy. Záver novely mapuje boj Arnulfa so Svätoplukom. Hoci ho Svätopluk poráža, v boji sa ožýva jeho svedomie, uvažuje o svojom živote, rodine, vláde, pýche, moci. Svätopluk napokon umiera a jeho zem začínajú pustošiť výbojní Uhri.

Na tieto udalosti nadväzuje i úvod poslednej novely s názvom *Pád*. Dôňčová tu cez prizmu životných osudov ďalšej generácie rodinných príslušníkov kniežacieho jazdca Gzeca zobrazuje posledné roky existencie Veľkej Moravy, pričom okrem rozvíjania dejovej zložky oboznamuje čitateľa i s takýmito historickými exkurzmi: „*Slovieni, veľký a mocný národ, žili v okolí rieky Dunaja, Nitry, Váhu, Sály a pod Bukovými horami v matranskej oblasti. Základom ich ríše boli nielen Slovieni, ale aj Moravia, tí zo strany zapadajúceho slnka. Lenže nepriatelia nežičlivo sledovali jej rozvoj, a kde len*

*mohli, usilovali sa oslabiť jej moc. Zlé, osudné chvíle čakali Veľkomoravskú ríšu po Svätoplukovej smrti. Pravda, s panovníckym stolcom neboli starosti. Svätopluk pred smrťou určil každému synovi jeho miesto a panovnícke žezlo prevzal najstarší z nich, Mojmír. No budúceho vodcu čakala tvrdá robota. Rozsiahla Veľkomoravská ríša, ku ktorej patrili aj Česi, Srbi, Chorváti a Vislania, zmietala sa už za Svätopluka v nepokojoch a rozporoch. Veru, ani taký stratég, akým bol Svätopluk, nemal na ružiach ustlané – nepriateľských nespokojencov bola veľká sila a kdekto si brúsil zuby na rozdrobenie Veľkej Moravy“ (Dôňčová, 1980, s. 178). Na scéne sa opäť objavuje veľký kňaz Gorazd, pretože Mojmír II. mu žičil a uvedomoval si potrebu zachovania a zvelaďovania kultúrneho a misijného odkazu Cyrila a Metoda. V jednom rozhovore Gorazda s Gubicou zaznieva z Gorazdových úst: „*Svätá vec sa nestratí, nik ju natrvalo nezahubí. Je to ako s pravdou – tú nemožno utopiť, spáliť ani vykynožiť.*“ (Dôňčová, 1980, s. 188). Novela však prioritne zachytáva obraz sporu Mojmíra II. s jeho bratom Svätoplukom II., nitrianskym kniežaťom, pričom vyzdvihuje Mojmírovu snahu o zachovanie ríše i obnovenie škôl, vychádzajúcich z cyrilo-metodských tradícií. Historicky sporná postava tohto obdobia Predslav, pravdepodobne tretí Svätoplukov syn, je v novele spomenutá len okrajovo. Záver novely patrí vysväteniu Gorazda za najvyššieho pastiera Slovienov i Moravanov a jeho spravovaniu cirkevnej organizácie, pričom dohliadal aj na chod školy, a napokon na čoraz silnejšie vojenské útoky Frankov a Uhrov proti Veľkej Morave, ktoré vyvrcholili v jej zániku. Dôňčová uzatvorila knihu troch noviel konštatovaním,*

MARTIN KELLENBERGER / Štefan Moravčík: *Veselé potulky po Slovensku*

priam nadčasovým posolstvom: „*Vládnúť je ťažké, hoci slastné. Lež darmo, tak to už na svete chodí: jedno víťazstvo zrodí desať nových. A pomaly, pomaličky beží život na brehoch slovienskych riek – Moravy a Dunaja, Nitry, Váhu aj Sály – znova po vychodených chodníčkoch. Len záprah sa vymenil. No sloviensky jazyk tu zostal. Reč, v ktorej spísali nadšenci prvé naše knihy, skromné spisočky aj velebné chorály, reč, ktorou sa národ ešte na úsvite svojich dejín postavil na roveň vzdelanosti gréckej, latinskej a hebrejskej. A s ňou tu zostal aj človek, ktorý ju*

bral do úst. Ako bremeno i pýchu. Ako osud.“ (Dôňčová, 1980, s. 229).

V edícii DEŤOM, ktorá je súčasťou vydavateľského plánu kresťanského vydavateľstva Lúč, vyšlo niekoľko životopisných príbehov svätých³, pričom niektoré z nich boli preložené do slovenčiny z cudzích jazykov, ako napr. *Anton* (2000), *Angela* (2002), *Mária-Dominika* (2003), *Matka Terézia* (2003) i mnohé ďalšie.

³ Všetky knihy z edičného radu sú bohato ilustrované. Textová zložka je tak v úplnej symbióze s ilustračnou bázou.

Autorom textu, ilustrácií, obálky a grafickej úpravy s názvom *Cyril a Metod* (kniha vyšla vo vydavateľstve Lúč v roku 2002) je však slovenský maliar Igor Strinka⁴. Text odborne posúdil špičkový slovenský historik Richard Marsina, čo knižke pre detského čitateľa dáva výrazný punc kvality. Možno oceniť, že v popredí odvíjajúceho sa príbehu nie je príliš cítiť moralizačno-didaktickú naratívnu zložku⁵, veď samotný text, hneď vo svojom úvode, pripomína atmosférou a štylizáciou žáner rozprávky, uvedomujúc si však, že o rozprávku nepôjde: „*Bolo to pred viac ako 1100 rokmi, keď si Slovieni, predkovia Slovákov, vytvorili rozsiahle kniežatstvo nazývané aj Veľkomoravská ríša. V tých dávnych časoch nemali jej obyvatelia pre svoju reč vlastné písmo a nepoznali ani vieru v jediného Boha*“ (Strinka, 2002, s. 4). Príbeh následne rozvíja obdobie detstva a mladosti Konštantína, jeho výnimočnosť vo všetkom, čo konal, obdivuhodnú vytrvalosť a oddanosť, smerujúc k vytýčenému cieľu. Nezabúda sa ani na aspekt neochvejnej viery a modlitby, ktorá pomáhala Konštantínovi chápať najsvätejšie tajomstvá, jeho boj so sebou samým, túžbu byť pokorným a zároveň nebáť sa horliť za Božiu vec. V príbehu majú dominantné postavenie i zázraky, ktoré dokazu-

jú, že „*Konštantín je Boží muž*“ (Strinka, 2002, s. 23) a že jeho a bratovo poslanie na rôznych misiách má povahu šírenia slobody, mieru a múdrosti. Vo viacerých častiach príbeh pramení a vyviera z priamych i nepriamych odkazov na starozákonné či novozákonné biblické udalosti. Nielen deti a mládež sa môžu mnoho dozvedieť o historických súvislostiach, ktoré boli súčasťou vzniku a fungovania Veľkej Moravy, ktorá sa často zmietať v kolose vplyvu iných národov, ktoré sa jej túžili zmocniť. Istá časť účinkovania Konštantína a Metoda na Veľkej Morave je venovaná aj boju oboch bratov proti dovtedy silným pohanským poverám zakoreneným v ľude. Ich náročné boje na poli obrany pokladu viery, slova a písma, rozličné cesty a skúšky, ktoré prevzali po nich ich nasledovníci, v samom závere aj spomenutí, spoločne so svätým Cyrilom a Metodom, ako *sedmopočetníci* (Gorazd, Kliment, Angélár, Sáva a Naum), sú Igorom Strinkom umne vystihnuté nasledovným spôsobom: „*Museli si s odvahou presekávať chodník neznámou divočinou. No nič ich väčšmi netešilo ako myšlienka, že cestu nekliesnia len pre seba*“ (Strinka, 2002, s. 68). Strinkov text tak v mnohom zodpovedá tomu, čo o legende napísal jej znalec Jozef Melicher, podľa ktorého možno legendu charakterizovať ako žáner ľudovej zbožnosti, ktorá má „*svoj základ v kresťanskom náboženstve*“ (Melicher, 1995, s. 13). Melicher počas výskumu zmieneného žánru vychádzal zo skutočnosti, že „*literárna veda a folkloristika v uplynulom totalitnom období zámerne obchádzala výraz legenda a nahradzovala ho termínom legendárna rozprávka, legendická báj, rozprávková legenda a pod.*“ (Melicher, 2007, s. 111). Hoci prijímal názor, že legenda je veľmi blíz-

4 Možno spomenúť, že v roku 2006 vyšlo v danej edícii vydavateľstva Lúč i dielo s názvom *Gorazd*. Autorkou je Veronika Bednárová (ilustrácie Katarína Smetanová). Knižku hodnotí vo svojej štúdii už vyššie spomínaná Mariana Hrašková.

5 Hoci Mariana Hrašková v závere štúdie ocenia autorovu snahu o individualizované a kreatívne pretvorenie cyrilometodskej tradície, odkrývajú nové možnosti oživenia myšlienkového potenciálu témy smerom k súčasnému detskému čitateľovi, v podrobnom rozbere vníma Strinkov text ako ten, ktorý slúži skôr vecnému poznaniu a je podľa nej otázne, či je aj podkladom pre adresné zážitkové otvorenie estetických a noetických dimenzií diela, pretože mnohé časti textu sú len sujetovými kostrami, bez originálnejšej fabulácie (Hrašková, 2013, s. 475).

ka folklórnej poetike rozprávky a po-
vesti, poukázal na skutočnosť, že nie
je rozprávkou s nezáväzným „kde bo-
lo, tam bolo“, ale sa opiera o konkrét-
ne personálne údaje zo Svätého písma
a z dejín cirkvi. V rámci tohto stano-
veného primárneho východiska chá-
pal legendu vo viacerých literárnoed-
ných štúdiách v zmysle jej monoteistic-
kej orientácie na trojjediného Boha, na
vieru v neho prostredníctvom svätcov,
sakrálnych lokalít a zázračných príbe-
hov. Aj keď Jozef Melicher pochopil,
že legenda sa v súčasnosti pokladá za
„*neperspektívny folklórny žáner, kto-
rý sa v rozprávačskom podaní vysky-
tuje iba sporadicky*“ (Melicher, 2007,
s. 116), nemohol nespomenúť fakt, že
by bolo „*podcenením zberateľských
aktivít z minulých desaťročí, keby sme
v zápisoch (folkloristických i jazyko-
vedných) neočakávali legendárne lát-
ky. Chápeme, že keby sa v období re-
nesancie náboženského čítania strati-
li v rozprávkových alebo povestových
úpravách a neobjavili sa v podobe sa-
mostatných knižných vydání a keby
neprenikli do čítaniek a učebníc, naj-
mä literatúra pre deti a mládež by sa
ochudobnila o jeden atraktívny žáner*“
(Melicher, 2007, s. 116 – 117).

Text Andreja Paulinyho s ilustrá-
ciami Elia Tonelliho, vydaný v útlej
brožúrke v saleziánskom vydavateľ-
stve Don Bosco v roku 2012 pod ná-
zvom *Svätí Cyril a Metod* (edícia *Il-
strované životopisy svätých*), čiže
tesne pred oslavami 1150. výročia prí-
chodu solúnskych bratov na naše úze-
mie, snaží sa upútať detského príjemcu
aj pridanou hodnotou komiksovej for-
my⁶, keďže saleziáni k nemu vytvorili

i trinásťminútový animovaný film do-
stupný na ich webovej stránke don-
bosco.sk a aj na youtube.com. Film je
zostavený z pásma ilustrácií, ktoré sa
nachádzajú v spomínanej brožúrke,
a hoci nie v doslovnej, ale v jasne sta-
novenej chronologickej štruktúre spre-
vádza pásmo ilustrácií hovorené slovo,
vychádzajúce z konkrétneho textu. Po-
dobne ako o desať rokov skôr vytvo-
rený legendický text Igora Strinku, ale
i mnohých iných textov o svätých bra-
toch, aj tu autor kladie do popredia,
hoci v stručnejšej a zhustenejšej forme
oproti komparovanému Strinkovmu
textu, udalosť narodenia Konštantína,
stratu sokola na poľovačke ako sym-
bol nutnosti naučiť sa zrieknuť toho, čo
nám je najmilšie, jeho sen, v ktorom si
za svoju milú vybral spomedzi všetkých
solúnskych dievčat práve Sofiu – Múd-
rosť, čo predurčilo jeho životnú cestu
či Konštantínovu výnimočnosť v učení,
ktorú neskôr rozvíjal a uplatňoval aj
v cisárskej škole v Carihrade. Udalos-
ti úteku do kláštora, v ktorom ho našli
až po šiestich mesiacoch, ponuka učiť
na škole filozofiu, ktorú prijal a bol vy-
menovaný za profesora, jeho dôležité
učené rozpravy s vplyvnými ľuďmi tých
čias, v ktorých nadobudol vážnosť i ti-
tul Filozofa, členstvo v známych misi-
ách (u Arabov, Chazarov) či napokon
na Veľkej Morave, kam prináša písmo
a preklady dôležitých kníh, zákonov
i ďalšie nám mnohým známe udalosti
(účinkovanie na Veľkej Morave, vyvo-
lenie žiakov, neustály súboj s franský-
mi kňazmi, najmä s tzv. trojjazyčník-
mi, cesta do Ríma, stretnutie s Ko-

v dramatickom žánri. Dialóg sa vkomponúva priamo
do obrazu, kde má vyčlenené miesto v tzv. slovnjej
bublíne. Replíky, ktoré nie sú súčasťou dialógu,
nedávajú sa do bublín (Žilka, 2011, s. 192). V danom
pípade tak ide skôr o komiksové stvárnenie príbehu,
v ktorom je nutný hlas rozprávača komentujúci
obrazové stvárnenie scény.

6 Podľa Tibora Žilku je komiks epický žáner pozostá-
vajúci z celej série obrázkov, ktoré zobrazujú zväčša
žartovné príbehy alebo napínavé dobrodružstvá.
Príbeh sa vyznačuje rýchlym sledom udalostí, ako

celom, spor v Benátkach, schválenie slovanskej liturgie pápežom Hadriánom II., kňazské a diakonské svätenia, Konštantínova choroba, prijatie rehoľného mena Cyril, jeho smrť a pohreb, Metodove svätenie za arcibiskupa, následné uväznenie i oslobodenie, vláda Svätopluka a účinkovanie Metoda na arcibiskupskom stolci, prekladová činnosť, nástupníctvo Gorazda na daný post po Metodovi a Metodov skon), za ktoré oboch bratov uctieujeme ako vierozvestov a spolupatrónov Európy, sú podané v oveľa dynamickejšom slede, než ako príbeh vyrozprával a zobrazil Igor Strinka. To mu však priamo diktuje aj „komiksová forma“, ktorú si Pauliny zvolil ako žáner prístupný detskému príjemcovi. Naproti tomu Strinkov text sa pridrža nastaveného edičného rozhrania, ktoré je striktné stanovené a dodržiavané pri všetkých textoch, ktoré vychádzajú v edícii DETOM. Okrem textu bohatšieho na podrobnejšie informácie, ako je to v Paulinyho „komikse“, na konci Strinkovej knihy sa nachádza slovníček vysvetľujúci detskému príjemcovi pojmy a mená, ktoré mu môžu byť nejasné, pretože súvisia s dávnou dobou a historickými udalosťami, pričom nechýba ani ďakovná modlitba k obojmu svätcom.

Napokon v roku 2013, t. j. priamo v rámci 1150. výročia príchodu svätých solúnskych bratov Konštantína a Metoda na naše územie, publikoval Ondrej Sliacky v prvom zväzku „zážitkovej vlastivedy“ s názvom *Divy Slovenska nielen pre deti alebo Vlastiveda ako lusk*⁷ fascinujúci beletristicko-ná-

učný text *Krahulček svätého Konštantína*. Jeho originalnosť oproti textom Strinku a Paulinyho spočíva najmä vo využití motívu emotívnej rozlúčky Konštantína s matkou Máriou, na ktorú v príbehu Konštantín často myslí i na Veľkej Morave, či špecifického leitmotívu krahulca, ktorý je akýmsi mystickým mostom, doslova poslom, prinášajúcim správy Konštantínovi o matke až do ďalekého veľkomoravského kraja, pričom najdojemnejšiu úlohu zohráva v samom závere príbehu, keď si spolu s Konštantínovou matkou prichádzajú po dušu Cyrila (gr. Kyrillos) v hodine konca jeho pozemskej púte: „*Vtom zarinčalo sklo na kláštornom obloku. 'Priletel krahulček?' nadvihol Konštantín hlavu. 'Pusť ho dnu.' Metod podišiel k oknu, no žiadneho vtáka nevidel. 'Aha tam je,' zadíval sa Konštantín do rohu miestnosti, 'tam, kde stojí mamka.' Metod zbledol, no aby splnil bratovo želanie, obzrel sa. 'Vidíš ich?' šepol umierajúci a šťastne sa pozrel na brata. 'Vidím, sú tam,' milosrdne prikývne Metod. Na Konštantínovej tvári sa objavil úsmev a zostal tam aj vtedy, keď do cely náhlivo vošiel starý grécky mních, prekrižoval sa pred telom nebohého a potom sa spýtal: 'Kto bola tá žena?' 'Aká žena?' nechápal Metod. 'Tá, čo pred chvíľkou vyšla odtiaľto aj s malým poskakujúcim chlapcom držiacim v náručí akéhosi vtáka'“ (Sliacky, 2013a, s. 15). Ondrej Sliacky okrem toho nezabúda spomenúť v súvislosti s misiou solúnskych bratov význam Devínskeho hradu či kľúčovú úlohu Školy sv. Klimenta, o ktorej historici dodnes vedú diskusie, kde sídlila, ale ako dodáva autor*

7 Druhý zväzok vyšiel taktiež vo Vydavateľstve Matice slovenskej v roku 2015 a predstavil v ňom 16 nových divov Slovenska sujetovo príťažlivým spôsobom. Každý príbeh Ondreja Sliackeho vyžaruje dlhoročnú osobnú i profesionálnu zainteresovanosť. Tento

aspekt je rozhodujúcim činiteľom pre to, aby kniha nechýbala v rukách slovenskej verejnosti, a to bez ohľadu na vek.

príbehu, dôležitejšie je, že „sa o škole po celej Veľkej Morave hovorilo s úctou“ (Sliacky, 2013a, s. 10). Obzvlášť citlivo a s religióznou bázňou vyzdvihuje v texte zmysel modlitby v staroslovenskom jazyku (Otčenáš) či Konštantínov prednes nesmrteľného Proglasu, ktorý doslova znie ako modlitba. Ondrej Sliacky tak ani teraz nezaprel v sebe um i cit skúseného a talentovaného literáta, cez ktorého texty môžeme vo vlastnom vedomí vnímať silu zázraku.

I preto je možné aktualizáciu a nadčasovosť spomenutých diel nielen pre deti a mládež všimnúť si v neochvejnej viere a vytrvalosti, ktorá zdobila oboch solúnskych bratov a ich nasledovníkov, napriek úkladom a neustálemu tlaku odporcov a neprajníkov, ktorí sa často nachádzali v ich blízkosti, snažiac sa prekaziť všetko, čo silou vôle a umu dokázali pre šírenie Kristovho učenia vybojovať. Tento aspekt vystihuje Paulinyho záver, hoci je omnoho didaktickejší ako Strinkov, ktorý sa nevzdáľuje od umelecko-estetického zámeru ani na samom konci svojho textu. „*Dieľo svätých Cyrila a Metoda bolo i naďalej podrobované veľkým skúškam. No prekonalo všetky ťažkosti a zachovalo sa, lebo pri nich stála ochranná Božia ruka a prihovárala sa za nich Panna Mária. Modlitba a želanie svätého Cyrila pred smrťou je odkazom, čo prechádza stáročiami a prihovára sa každému z nás. On sa modlil za to, aby sme vytrvali, vzdorovali sa v dobrom a v jednote pravej viery, aby sme sa tak stali príkladnými ľuďmi. Máme mať stále na mysli dôstojnosť a záväzky, ktoré nám vyplývajú z toho, že sme Božími deťmi, ktoré čaká večný život v ríši nekonečnej Lásky. Lebo Boh je láska*“ (Pauliny, 2012, s. 40).

Literatúra

- 1 DŇONČOVÁ, Z. *Troja kniežací jazdci*. Bratislava: Mladé letá, 1980. 229 s.
- 2 FORDINÁLOVÁ, E. *Tajomné pramene v nás*. Bratislava: LIC, 2013. 155 s.
- 3 HRAŠKOVÁ, M. Téma Cyrila a Metoda v súčasnej detskej literatúre. In: *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra: FF UKF, 2013. s. 471 – 477.
- 4 KLAS, T. *Z ozvukov krásy. Výber z kultúrnej publicistiky*. Bratislava: Post Scriptum, 2016. 364 s.
- 5 KRIŽKA, T. *Pošepkala vločka nehu do oblôčka. Zimné listy Lenke*. Bratislava: Don Bosco, 2001. 82 s.
- 6 MELICHER, J. *Zamlčovaná literatúra*. Nitra: Edícia Vysoké školy pedagogickej, 1995. 188 s.
- 7 MELICHER, J. *Premeny folklórnych textov*. Nitra: UKF, 2007. 184 s.
- 8 PAULINY, A. *Svätí Cyril a Metod*. Bratislava: DON BOSCO, 2012. 40 s.
- 9 SLIACKY, O. *Divy Slovenska nielen pre deti alebo Vlastiveda ako lusk*. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2013a. 160 s.
- 10 SLIACKY, O. Obžívovanie koreňov (Veľkomoravské motívy v literatúre pre deti a mládež). In: *Bibiana*. 2013b, roč. 20, č. 2, s. 53 – 60.
- 11 STRINKA, I. *Cyril a Metod*. Bratislava: Lúč, 2002. 71 s.
- 12 ŽILKA, T. *Vademecum poetiky*. Nitra: UKF, 2011. 2. doplnené vydanie. 426 s.

Sprava: Ján Švec so synom, Martin Kellenberger, Dušan Kállay

Spomienky žijú a usmievajú sa

Za akad. maliarom

Jánom Švecom
(1930 – 2017)

Bol som tu a už tu nie som. Oznamovalo smútočné oznámenie. Tak jednoducho, nenápadne a pravdivo. Ostal som smutný, sám so spomien-

kami. Ale spomienky majú tú schopnosť, že nám premietajú živý film o živom človeku.

Ján Švec bol skvelý výtvarný redaktor legendárneho vydavateľstva Mladé letá, vriaceho kotla dobrých spisovateľov, nových rukopisov, inteligentných a tvorivých redaktorov, ilustrátorských talentov. Jedna umelecká rodina. Aj keď sám nebol bytostný ilustrátor, knihu cítil a ctil si ju. Venoval sa viac typografii. Výtvarne a graficky upravil veľa kníh. A pripravil aj typografické a ilustrátorské príležitosti pre mnohých kolegov. Ako výtvarný redaktor mal zvláštny cit nájst správny rukopis pre vý-

tvárnika. Ilustrácii rozumel. Nestaval vždy na istotu, vedel prekvapiť, pretože mal výtvarný cit a vedel si predstaviť, ako bude jeho kolega hľadať a nachádzať to, čomu hovoríme výtvarný sprievod alebo výtvarné vybavenie knihy, či výtvarný štýl pre daný rukopis. Dlhé roky bol legendárnym výtvarným mušketierom vo výtvarnej redakcii. Spolu s akad. maliarom Vladom Machajom, akad. maliarkou Blankou Votavovou, akad. maliarom Svetom Mydlom a ďalšími výtvarnými redaktormi, ktorí sa počas rokov vystriedali v Mladých letách.

Svojimi skúsenosťami a erudíciou pomáhal v rôznych výtvarných komisiách, hlavne pri Bienále ilustrácii Bratislava, ktoré sa stalo svetovým pojmom vďaka takým osobnostiam, akými boli Dušan Roll, Albín Brunovský, Miro Cipár, Dušan Káľay a ďalší.

A mal ešte iné „šuflíky“, ako napríklad heraldiku. Spolupracoval s významnými heraldikmi na výtvarných riešeniach erbov miest a obcí Slovenska. Bolo príjemné s ním debatovať o výtvarnom umení, maľbe, o živote, o knihách. Vo výtvarnej redakcii, v čase, keď som tam pracoval aj ja, úžasne rozvoniavala jeho turecká káva. Vedel ju pripraviť

a vychutnať ako ozajstný kávový obrad. Rád a často sa smial, až rehotal – a my s ním. Mal rád dobrú náladu a vážil si kolegov. A bol skromný. Miloval výtvarné umenie. Hľadal nové cesty. Po štúdiách bol chvíľu odborný asistent na vysokej škole, kde sám študoval, a potom už bol stále výtvarným redaktorom. Pritom spolu s kolegami maliarmi založili skupinu konkretistov. Hľadali svoju cestu pre svoj výtvarný prejav, založený často na redukcii tvarov, geometrickej abstrakcii. Bol to aj jeho svet spolu s Edom Antalom, jeho manželkou Elvírou, Zuzkou Ruskovou a Mariánom Velbom. To bol jeho druhý domov. Po jeho odchode do dôchodku sme sa ďalej stretávali v BIBIANE, na výstavách SVU, na rôznych podujatiach spojených s knihou, na BIB-e. Navštívil som ho ako penzistu aj v jeho ateliéri, kde mal nové rozmaľované obrazy. Vždy ma pohostil tou svojou povestnou tureckou kávou, pri ktorej sme debatovali o umení, o živote.

Poznal som a vážil som si maliara Jána Šveca.

Spomienky žijú a usmievajú sa.

MARTIN KELLENBERGER

adela mitrová

*Mediálna dramatická tvorba
pre deti a mládež
– ešte v roku 2016*

Štandardne na dobrej úrovni

Gros pôvodnej tvorby pre deti a mládež „leží na pleciach“ RTVS. V pôvodnej dramatickej tvorbe je už niekoľko rokov konštantná situácia. Slovenská televízia štandardne vytvorí jednu filmovú rozprávku, ktorú uvádza zväčša vo vianočnom čase. Slovenský rozhlas prináša viac titulov a viacero z nich štandardne na vysokej úrovni. Bolo to tak aj v roku 2016?

Slovenská televízia uviedla počas vianočných sviatkov 2016 premiéru pôvodnej filmovej kvázirôžprávk **Zázračný nos** (v koprodukcii s Českou televíziou). Scenár napísala Zuzana Kolmosová, réžiu mal skúsený režisér Stanislav Párnický. Zápletku hlavnej dejovej línie tvorí klasický problém vopred dohodnutého vydaja a hľadania pravej lásky: princeznú Dianu zasnúbili rodičia s princom Filipom bez toho, aby sa videli. Keďže ich prvé stretnutie vyznelo rozpačito, princezná ide na jarmok k starcovi-mudrcovi s otázkou, či

muž, ktorý si ju má vziať za ženu, je ten pravý. Starec jej dá vypiť čarovný nápoj, po ktorom jej po istom čase narastie dlhý nos. Princezná najprv nepochopí, že problém s dlhým nosom má byť skúškou skutočnej lásky. Podujme sa na dobrodružnú cestu za starcom, aby ju dlhého nosa zbavil. Filip sa zasa vyberie hľadať zbojníkov, pretože mu nahovoria, že Dianu uniesli zbojníci a žiadajú výkupné. Diana stretáva na ceste za kúzelníkom svojho budúceho manžela, voňavkára Tomáša, a Filip zasa budúcu manželku, princeznú Adelu z iného kráľovstva. Všetko sa napokon končí rozprávkovou šťastnou svadbou oboch párov. Fabula ponúka klasické motívy a situácie tohto formátu (čo je presnejšie označenie než rozprávka). Scenár a réžia sa vyznačuje „nedotiahnutými“ zápletkami a schválnosťami v deji. Konanie viacerých postáv je nemotivované a pôsobí ako schválnosť v deji len kvôli vyústeniu zápletky. Podobne ako v predošlých projektoch STV je aj v tejto tzv. rozprávke efektná výtvarná stránka – exteriéry a interiéry, kostýmy, vizuálne efek-

ty. Avšak absencia silného príbehu, jednoznačných a presvedčivých zápletiiek a charakterov postáv, ale aj slabé herecké výkony mladých protagonistov radí Zázračný nos medzi priemerné filmové rozprávky.

STV bola v pozícii koproducenta (spolu s NUNEZ NFE, s.r.o.) aj pri filme **Karolovo posolstvo**, ktorý stojí na pomedzí pôvodnej a prevzatej tvorby. Zaujímavé bolo prepojenie hranej a animovanej formy na vyjadrenie posolstva o prekonávaní strachu obyčajného chlapca prostredníctvom príbehu jeho starého otca, ktorý sa poznal s budúcim pápežom Jánom Pavlom II. Scenár, réžiu, ako i preklad realizoval Martin Kandra, ktorý prevzal animované pasáže, ako aj námet z poľského rodinného filmu Karol, ktorý sa stal svätým (2014) režisérov G. Sadurského a O. Corradiho. Nedôsledná režijná príprava a práca s detskými postavami, ako i násilné včlenenie pôvodne poľského námetu do slovenského prostredia však film radia medzi zahodené šance.

Slovenský rozhlas v minulom roku vytvoril a odvysielal sedem slovenských dramatických diel pre deti a mládež, z toho päť rozprávkových hier a dve rozhlasové hry pre deti.

Okrem pôvodných textov však SRO v roku 2016 zrealizoval a odvysielal v dramaturgii Beaty Panákovovej štyri prevzaté diela: adaptácie a dramatizácie inonárodnej literatúry, resp. rozhlasové hry, ako napr. víťaznú rozhlasovú hru festivalu PRÍX BOHEMIA Babu a Papu Petra Vodičku (preklad z češtiny Daniel Hevier ml.), dramatizáciu knihy Angely Nanettiovej Môj dedko je čerešňa (preklad a dramatizácia Daniela Lo-

zanová), voľnú rozhlasovú adaptáciu (Timotea Vráblová) pre mládež románu Gösta Berling Selmy Lagerlöfovej, ktorá úspešne prezentovala SRO na medzinárodnom festivale PRÍX EX AEQUO 2016.

ROZHLASOVÉ ROZPRÁVKOVÉ HRY

V dramatizáciách za rok 2016 možno hovoriť o overenej klasike, teda o rozprávkových hrách na motívy ľudových rozprávok.

Nada Uličná je autorkou hry na motívy rozprávok **Boženy Němcovej** s názvom **Dobry sluha, zly pan** (dramaturgia Z. Kolmosová, réžia M. Lukáčová). Gros sujetu tvoria motívy, ktoré sú prítomné aj v známej českej filmovej rozprávke Princ a Večernica. Rodičia v rámci skúšky dospelosti zveria svojmu synovi Johanovi na čas kráľovstvo a tri sestry. Počas ich neprítomnosti traja nezvyčajní pytači – pán vzduchu, pán zeme a pán vody – požiadajú sestry o ruku o odvedú si ich. Na rozdiel od filmovej verzie hra inklinuje ku komickosti. Jej typickým znakom sú dobre napísané dialógy a jednoduchosť. Rozprávková hra Dobry sluha, zly pan má harmonický záver, zlo nie je zničené, ale premožené (pán ohňa dostane šancu konať dobro: oheň a ostatné živly majú slúžiť ľuďom).

Druhou dramatizáciou na motívy ľudových rozprávok, konkrétne na rozprávky **Samuela Czambela**, je hra **Princezná v jezeovej koži** od **Dany Gargulákovovej** (dramaturgia: Z. Kolmosová, réžia: J. Strníšková). Kreovaná je v intenciách klasických ľudových rozprávok, má jednoduchý, lineárny dej, no vyznačuje

sa kopením nových a nových zápletiiek. Na rozdiel od predošlej je však komickosť posilnená a posunutá až k parodizácii. Kompozične je hojne využívaná metóda strihu, ktorá dej dynamizuje, vytvára priestor na dramatickú skratku. Fabula je jednoduchá: mladý pastier už nechce pást kravy, preto ide do sveta hľadať svoje šťastie. Zbojníkom ukradne zázračné predmety (nôž, mešec a fajku) a starkému, ktorý ho pred zbojníkmi schová, vezme aj zázračný klobúk. Vďaka zázračným predmetom sa votrie do priazne princeznej, ktorá sa mu páči, ale šťastie nadobudnuté klamstvom nemá dlhé trvanie. Keď komorná s princeznou prídu na to, že je obyčajný pastier, zázračné predmety mu ukradnú rovnako, ako to urobil predtým on. Napokon je každý za svoje činy potrestaný – pastier ježovou kožou po zjedení hrušiek, ktoré mu dá starký, a podobne aj princezná. Záver ústi do komického šťastného konca.

Či už to bol zámer dramaturgie alebo náhoda, faktom je, že všetky tri hry tendujú k žánru fantasy. Najväčšmi pôvodná rozprávková hra **Mareka Kupča Izrino tajomstvo** (dramaturgia Z. Kolmosová, réžia R. Horňák). V príbehu je dominantný čoraz aktuálnejší problém zneužitia moci a jednoznačné rozloženie postáv, ktoré stoja na strane dobra – deti svetla (Božie deti) a na strane zla – démoni a tí, ktorých si podmanili. V žánri fantasy nie je neobvyklá prítomnosť kresťanských motívov, ale v hre Izrino tajomstvo sa tak udialo na úkor umeleckej kvality. Kresťanské hodnoty akoby chcel autor nasilu a nepresvedčivým spôsobom vtesnať do žánru fantasy. Možno tu badať postupy zo

stredovekých moralít v populárnom žánri. Čierno-biele rozvrstvenie postáv i nastolenie problému je v prípade rozprávkovej hry prijateľné, ale významy, postoje, konanie postáv i rozuzlenie deja sú vopred dané, poslucháč má všetko „predžuté“, nemusí sa namáhať uvažovať ani vcitovať. A pritom autor nastoľuje vážne otázky. Problematická je prvoplánovosť, schematickosť a tézovité repliky. Autor príbeh situuje do prostredia pradávnych drevorubačov. Oproti Norikovi, ktorý má úctu k hore, lebo ich živí, stojí drevorubač Vojan, ktorý už nechce vykonávať ťažkú prácu. Zapáči sa mu krásna Izra, ktorá sa začala vyhybať ľuďom, z pýchy sa spriahla s démonmi a chce si podmaniť živé tvory a celý svet, preto škodí všetkým slabým a tým, ktorí sa jej postavia na odpor. Vojan sa nechá Izrou opantať, vezme si ju za manželku a vyhráža sa rodine i priateľom, s ktorými dovtedy vychádzal dobre. Dvojtvárnosť postavy Izry, jej pretváрка, krásna i démonická tvár je po zvukovej stránke efektne realizovaná technickým modulovaním hlasu herečky z prirodzenej farby a výšky do deformovanej, s démonickým vyznením. Po realizačnej stránke možno hovoriť o bohatom, tzv. filmovom zvuku. Mnohé zvukové scény sú presvedčivo realizované. Avšak efektne zvukové stvárnenie je miestami až preexponované. Napríklad hrôzostrašné scény by menšie deti počúvať nevládli a pre starších by mohli v kontexte textovej roviny pôsobiť naopak komicky. Réžia volila jednak prirodzene znejúce, naturálne zvukové efekty, jednak modifikované zvukové efekty na stvárnenie temnej línie deja a démonických síl. Rozuzlenie a obrátenie postavy

Vojana sa deje transparentne štýlom deus ex machina. Vojan sa mení na základe Božieho zázraku a Norikovho tlmočenia odpustenia. Izra sa prepadá do temnoty. Posolstvo je v závere explicitne a s pátosom tlmočené nielen rozprávačom, ale aj ostatnými postavami. Postavy bez presvedčivej motivácie konania, rovnako ako aj kreovanie deja bez vnútorného napätia, vyznievajú nevierohodne. Nemožno sa vyhnúť dojmu, že ide len o variáciu na schému fantasy.

K žánru fantasy inklinuje i **Posledný jednorožec Zuzany Križkovej** (dramaturgia Z. Kolmosová, réžia T. Tatlánková). Ide o pôvodnú rozprávkovú hru iba s prvkami fantasy, ktorá vyniká nielen medzi pôvodnými rozprávkovými hrami, ale patrí k tomu najkvalitnejšiemu z dramatickej produkcie pre deti a mládež SRo za minulý rok. Z. Križková spracúva síce známe rozprávkové motívy jednorožcov, dvojitej kliatby a cesty k odkliatiu, ale vytvára invenčné umelecké dielo. Roz-

MARTIN KELLENBERGER / Š. Moravčík – D. Dragulová-Faktorová: (Kalam)búrske oriešky

právková hra *Posledný jednorožec* sa vyznačuje presvedčivou, neošuchanou dramatickou zápletkou. Autorka v rámci komponovania sujetu citlivo narába s tajomstvom, s napätím a momentom prekvapenia. Vytvára autentické charaktery postáv s vierohodnou motiváciou ich konania. V kvalitnom umeleckom tvare presvedčivo dominuje metaforický motív ľudskosti a neľudskosti: v rozprávkovom príbehu stoja na jednej strane ľudia, ktorí nemajú ľudské, teda súcitné srdce, a na druhej strane zakliate „obludy“ – jednorožce, ktoré sa naopak správajú ľudsky.

Dramatickým problémom, z ktorého vyrastá konflikt, je rodové prekliatie, ktoré sa tiahne generáciami. Prehistóriu príbehu sa poslucháč dozvedá v expozičných častiach: Dojka Liny, dcéry kráľa Kolomana, vyrozpráva dávny príbeh, keď jediná dcéra kráľa Borimíra (pradeda kráľa Kolomana) ochorela. Pastier Aran bol jediný, ktorý poznal bylinu na túto chorobu. Tri dni ju umýval liečivým extraktom. Princezná sa do pastiera zamilovala, ale kráľ jej nedovolil vydať sa zaňho. Princeznú i Arana na úteku vojaci kráľa Borimíra usmrtili vystreleným šípom. Pastierov otec preklial kráľa Borimíra: keďže má kamenné srdce, má každých osemnásť rokov postihnúť jeho ľud kamenný mor. Borimír mu kliatbu vrátil: všetci ľudia, čo žijú za roklinou, sa majú premeniť na obludy a nikdy nevškročiť do sveta ľudí. Dramatická akcia sa začína v situácii, keď manželka i dcéra kráľa Kolomana ochoreli na kamenný mor. V snahe získať jediný zachovaný extrakt z liečivej byliny sľúbi Koloman jednorožcovi splniť podmienku: vydať svoju dcéru Linu za jeho syna Arkana, keď dovŕši

osemnásť rokov, aby tak zrušili starú kliatbu. Následné stretnutie Liny a Arkana je spočiatku konfliktné (Lina Arkana odmieta), ale dramatické situácie ústiace do paralelnej situácie so šípom z prehistórie príbehu vedú k záchrane života, k opätovaniu lásky a napokon k zrušeniu kliatby. Zvuková realizácia invenčne narába s bohatým diapazónom zvukových efektov, ktoré však nie sú nadužívané, ale významovo i esteticky umocňujú slovo. Tandem autorky a režisérky pracuje s dynamickým strihom a dramatickou skratkou. Rovnako i herecká interpretácia vytvára autentické charaktery postáv. *Posledný jednorožec* spĺňa umelecké kritériá po všetkých stránkach – textovej i realizačnej.

Posledná z trojice pôvodných rozprávkových hier by sa dala charakterizovať „skokom“ do žánru fantasy. **Peter Karpinský** je autorom rozprávkovej hry **V lese žije drak** (dramaturgia H. Rodová, réžia P. Uher), adresovanej deťom na prvom stupni základných škôl. Príbeh o školáčke Klárke, ktorá doma našla škriatka Kleofáša, narába s prepojením a prelínaním reálneho sveta s rozprávkovým. Pútavý a invenčný príbeh s tajomstvom a riešením záhady Zimozemšťanov z Antarktídy, ktorí sú zmätení z globálneho otepľovania a nastahovali sa do našich pásem, príbeh spojený s hľadaním zaklínadla, ktoré by ich vrátilo, odkiaľ prišli, je miestami retardovaný dlhými dialógmi. Celkovo v hre prevláda verbálna vizualizácia dramatickej akcie. Evidentný je aj didaktický moment, konkrétne osveta kníh a knižníc, keďže protagonistka nenájde potrebné informácie na internete, ale v encyklopédii a v sta-

rej knihe. Okrem zaklínadla pomôže deťom vyhnúť Zimozemšťanov aj drak, ktorý žije v lese. Zaujímavá je realizácia fantazijných postáv, konkrétne ponechanie tajomnej postavy draka bez slov. Drak sa s deťmi dohovára dračím revom, tlmočníkom je škriatok. Finálna dramatická situácia „vyhnania“ votrelcov je realizovaná prostredníctvom zvukových efektov a verbálneho opisu detských postáv. V zvukovej realizácii možno badať rozkolísanosť vo využívaní zvukových efektov a hudby. Z hľadiska rozlíšenia dramatického priestoru na reálny a fiktívny, resp. fantazijný je síce evidentný režijný zámer, ale napriek tomu pôsobí zvuková realizácia plocho a nesúrodo. Herecká interpretácia postavy škriatka Kleofáša je štylizovaná do infantilnej, zámerne defektnej reči, ktorou sa má dosiahnuť inakosť a roztomilosť, ale časom je takýto spôsob nadužívaný a stereotypný. Pozitívna je autentická realizácia detskej interpretky hlavnej postavy Klárky.

ROZHLASOVÉ HRY PRE DETI

Dve rozhlasové hry pre deti spracúvajú citlivé témy. Autorky v nich otvorene a citlivo hovoria o vážnej chorobe (alzheimer, rakovina) a o problémoch, ktoré sa dotýkajú aj detí. Bez prehnaného pátosu a autenticky zobrazujú, ako deti takéto situácie prežívajú.

Marta Hlušíková sa v hre pre deti **Budem sa dívať všetkým do očí** (dramaturgia E. Tomajko, réžia J. Medved') dotýka problému vyrovnávania sa s vážnou chorobou, rakovinou. Protagonista Maťo, ktorý sa v rámci projektu červené nosy do-

stáva na oddelenie detskej onkológie ako herec, prekvapený a šokovaný tam stretáva svoju spolužiačku, ktorá zápasí s onkologickým ochorením. Autorka však v hre tematizuje aj iné vážne problémy, ktoré trápia rodiny (napr. strata zamestnania jedného z rodičov). Zobrazuje tiež pevný a pekný vzťah vnuka so starým otcom, ktorý mu pomáha kompenzovať nedostatok komunikácie s rodičmi. Striedanie monológu protagonistu s dramatickou akciou v dialógoch je vhodnou voľbou dramatickej štruktúry, ktorá umožňuje introspekciu do vnútorného prežívania vonkajších udalostí. Vnútorný hlas chlapca odhaľuje vnútorný zápas so strachom z choroby, zo vstupu na onkologické oddelenie a zároveň potrebou pomáhať, vnútorný zápas so strachom z rozpadu rodiny atď. Chlapčenský protagonista vníma napätie v rodine, vidí, že sa rodičia nerozprávajú a spočiatku si to nevie vysvetliť. Má podozrenie, že otec má inú ženu, keďže ich videl spolu na káve, v knižnici a i. Príbeh sa končí uspokojivým záverom, Maťo naberie odvahu a už nechce chodiť so sklonenou hlavou. Obdivuje spolužiačkinu odvahu a silu, preto aj on chce prekonať svoju zbabelosť. Keďže chorá Vierka chodí medzi ľuďmi s holou hlavou, chce aj on splniť sľub, ktorý jej dal ako prejav spolupatričnosti, a preto si nasadí červený nos na ulici, keď sa vracia z nemocnice domov. Dá si predsavzatie, že sa zastane Vierky, keby sa jej niekto posmieval. Harmonicky sa uzatvára motív rodinného problému a domnelej „inej ženy“. Vychádza najavo, že otec už dva mesiace nemá prácu, preto číta inzeráty a chodí na pohovory. Vo finálnej scéne prichádza po-

žitivná správa o prijatí otca do zamestnania. Pozitívne treba hodnotiť prácu s detskými interpretmi, vďaka čomu hra dostáva autentický ráz.

Kým hra pre deti Budem sa dívať všetkým do očí stvárňuje príbeh chlapca v malom meste, hra **Jany Bodnárovej V záhrade papierových drakov** (dramaturgia B. Panáková, réžia M. Lukáčová) je lokalizovaná do prostredia väčšieho mesta a jej protagonistkou je súčasná tínedžerka. Autorka v nej citlivo odкрýva prežívanie trinásťročnej dievčiny, ale aj staršej generácie. Introvertný typ dramatickej výstavby je typický pre poetiku Jany Bodnárovej a umožňuje jej vierohodne stvárňovať citlivé témy ženských hrdiniek. Prelínanie epického, lyrického a dramatického princípu korešponduje s témou hry. Vnútorňý svet trinásťročnej Sára je zobrazovaný jednak prostredníctvom opisu rozprávača, ktorý má odstup, jednak prostredníctvom dialógov, ale aj prostredníctvom subjektívneho vnútorného monológu protagonistky. Autorka verbálne „kreslí“ vizuálne obrazy, má schopnosť prostredníctvom slova a zvuku vytvoriť až „hmatateľnú“ predstavu a atmosféru. Ďalším využívaným princípom je retrospektíva. Poslucháč sa v expozícii ocitá v situácii, keď sa Sára budí v noci, zbadá svoju námesačnú babku zamotanú v záclone a odvádza ju späť do postele. Prítomná situácia evokuje Säre staré zážitky a poslucháč je následne svedkom retrospektívnych rozho-

vorov z minulosti, keď bola babička mladšia a zdravá. Gros rozhovorov však tkvie v ich vzťahu, pevnom vzťahu babky a vnučky. J. Bodnárová (podobne ako M. Hlušíková) priniesla veľmi citlivo do rozhlasovej hry pre deti tabuizovanú tému: problém Alzheimerovej choroby. Vytvára paradoxné, ale prirodzené dramatické situácie, v ktorých sa akoby roly vymenia: vnučka sa musí správať ako dospelá, lebo babička sa správa ako malé dieťa. Druhú dejovú líniu, vstupujúcu striedavo do hlavnej, tvoria citové problémy a dozrievanie Sára (konfrontácia s povrchným prístupom a zradou chlapca, pokus o zvedenie). Dramatická situácia, keď opitá Sára uteká z ateliéru, v ktorom ju domnelý fotograf chcel fotiť nahý a ona sa bráni (akoby počula babkin hlas, ktorý ju vytrháva z omámenia) sa prelína s dramatickou situáciou doma, pretože v tom istom čase sa babka stratila a rodičia ju nevedia nájsť. Napokon ju nájde Sára v záhrade na jej obľúbenom mieste, ktoré pozná len ona a babka. Rozhlasová hra V záhrade papierových drakov, vykresľujúca pôsobivo a nepateticky vzťah mladej a staršej generácie, sa vyznačuje kvalitným scenárom i zvukovou realizáciou.

Mapujúc rok 2016 možno skonštatovať, že to bol znova Slovenský rozhlas, ktorý ponúkol deťom diela, ktoré majú potenciál ich osloviť aktuálnou témou aj invenčnou zvukovou realizáciou.

Riaditeľ BIBIANY Peter Tvrdon, členka medzinárodnej poroty BIB 2017 Senka Vlahović zo Srbskej republiky a Pavel Babka, riaditeľ Galérie Babka v Kovačici

BIBIANA opäťovne v Belehrade

Na 62. medzinárodnom knižnom veľtrhu v Belehrade sa aj v roku 2017 opäťovne – ako jediný účastník zo Slovenska – zúčastnila BIBIANA, medzinárodný dom umenia pre deti. Vo svojom stánku predstavila kolekciu 30 titulov z Najkrajších kníh Slovenska 2014 – 2016, ako aj kolekciu 14 ilustrácií s názvom *Ceny detskej poroty na BIB-e*, pričom mala k dispozícii veľké množstvo propagačných tlačovín, ako aj invenčný reklamný banner. Súčasťou veľtrhu bolo aj veľké množstvo sprievodných akcií, jednu z nich zorganizovala BIBIANA. Súčasťou jej prezentácie bol nový film o BIBIANE, informácia riaditeľa BIBIANY Petra Tvrdona o jej celkovej činnosti, informácia Pavla Babku z Kovačice o spolupráci medzi BIBIANOU a Galériou Babka. Výsledkom ak-

tuálnej spolupráce týchto dvoch inštitúcií bola návšteva asi 30 srbských dedín, v ktorých žijú Slováci. Senka Vlahović, riaditeľka Banátskeho kultúrneho centra, informovala jednak o spolupráci s BIBIANOU, ako aj o svojej práci v porote na minuloročnom BIB-e. Na akcii sa zúčastnili študenti slovenského jazyka a kultúry z Univerzity v Belehrade, ktorú zorganizovala Juliana Beňová, novinári a pracovníci nášho veľvyslanectva v Belehrade. Zúčastnili sme sa tiež na slávnostnom otvorení výstavy v Galérii Babka v Kovačici pri príležitosti osemdesiatich rokov významného insitného maliara Jána Bačúra. Jubilant sa slovenskej verejnosti predstavil začiatkom tohto roku v Dvorane MK SR.

MARIÁN POTROK

ondrej sliacky

Prv než zasvietilo Slniečko

Literárne časopisectvo je súčasťou slovenskej literatúry pre deti už v jej predumeleckej vývinovej fáze. Dokonca v pol. 19. storočia, keď sa beletristika začína vyčleňovať zo školskej spisby ako samostatná literárno-didaktická disciplína, objavujú sa pokusy popri knižných formátoch vydávať i časopisy pre deti a mládež (*Slávik, novinky pre slovenské dietky, Zornička, list pre slovenských mládencov a panny* – 1864 – 1865)¹. Aj keď tieto pokusy avizovali modernejšiu predstavu o zmysle a poslaní detskej literatúry (snaha nielen „osvietiť rozum“, ale zároveň „preniknúť a zachvátiť srdce“)², konkrétne tvary, skôr antológie než

detské periodiká, navyše s nedetskou tematikou, celý vydavateľský zámer spochybnili. Ďalší pokus, tentoraz už príslušníkov mladšej generácie, ako bola štúrovská, vydávať časopis „pre školskú mládež“, bol relatívne úspešnejší. *Včelka, časopis pre školskú mládež*³, vychádzajúca v rokoch 1878 – 1883, mala už podobu intencionálneho periodika pre deti. Žánrovo pestrá, pozostávajúca z vecných i fiktívnych textov, poviedok, veršov, divadelných scénok i detských ľudových hier, v čase likvidácie matičných gymnázií a fatálneho nedostatku elementárnych učebníc bola vlastne príručkou nahrádzajúcou neexistujúcu čítankovú literatúru pre ľudové školy. Napriek tomu jej redaktor Andrej Sokolík, bývalý profesor zlikvidovaného revidického gymnázia, musel po piatich rokoch konštatovať, že „v národe našom ešte ani tí lepší všetci nedošli k plnému povedomiu toho, že mládež má sa učiť čítať a myslieť, tým vzdelávať sa a rásť“. Príčinou

¹ Oba časopisy vydával Jozef Podhradský (1823 – 1915) v Novom Sade.

² HEČKO, P., 1865. In: *Slovesnosť*, 1865, roč. III., č. 14, s. 221 – 224; č. 15, s. 236 – 240; č. 16, s. 252 – 256.

³ *Včelka* vychádzala v Martine. Jej vydavateľmi a redaktormi boli Andrej Sokolík (1849 – 1913) a Anton Emanuel Timko (1843 – 1903), po II. ročníku už len A. Sokolík.

zániku Včelky nebol však len tento dôvod. Tým skutočným, nevysloveným, bola stále silnejúca snaha mocenských uhorských inštitúcií potlačiť akýkoľvek národnostný vzdelávací program, ktorý v prvom decénií 20. storočia vyústil tzv. Apponyiho zákonmi do represíí voči posledným pozostatkom už len základného slovenského školstva. Napriek tomu, že národnostný zákon z roku 1868 umožňoval existenciu základného školstva všetkých národných identít v Uhorsku, po roku 1907, keď Apponyiho školské zákony prijal uhorský parlament a svojím podpisom ich legalizoval František Jozef I., panovník rakúsko-uhorskej monarchie, v podstate došlo k paralýze slovenského elementárneho školstva. Podľa dobových štatistických údajov slovenské ľudové školy po tomto represívnom akte (vyučovanie sa mohlo uskutočňovať len v maďarskom jazyku a samotní učitelia museli svoju lojalitu k vládnej moci, jej ideológii jednotného politického uhorského národa vyjadriť ani nie sľubom, ale priamo prisahou vernosti) tvorili len dve percentá zo všetkých ľudových škôl v Uhorsku. Historickým paradoxom je, že práve v tomto období, presne 5. decembra 1908, začala z podnetu Františka Táboorského, podpredsedu Československej jednoty, a v redakčnej gescii Strýčka Miloša (pseudonym učiteľa Ľudovíta Izáka, 1862 – 1927) vychádzať v Budapešti nákladom Budapešťianskeho nakladateľského spolku *Zornička*, novinky pre naše dietky.

V tejto súvislosti je dôležité pripomenúť, že *Zornička* v mnohých ohľadoch bola najvýznamnejším predprevratovým časopisom pre slovenské deti, nie však časopi-

som jediným. Po zániku martinskej Včelky v roku 1883 vydával v rokoch 1886 – 1890 pod názvom *Priateľ dietok* ďalšie detské periodikum Karol Salva⁴. Napriek snahe publikovať v ňom vlastivedné náučné príspevky celkový moralizujúci edičný koncept premietajúci sa najmä do odťažitých, nedetských beletristických textov spôsobil jeho skorý zánik. Ani pokus o „reedíciu“ časopisu Rehorom Uramom-Podtatranským pod rovnomenným názvom *Priateľ dietok* (1898 – 1900)⁵ nemal dlhé trvanie. Aj keď zdanlivo pestrejší, usilujúci sa získať malých čitateľov väčšou žánrovou variabilitou, musel časopis ako orgán evanjelického spolku Tranoscus zabezpečovať predovšetkým konfesiónalno-mravoučnú výchovu. Na rozdiel od neho v poradí tretí *Priateľ dietok*, ktorý v rokoch 1906 – 1908 ako prílohu Ľudových novín vydával v Skalici Ferdinand Dúbravský, kládol si zdanlivo náročnejšie ciele. „*Keďby mládež len pohádky, vymysleniny, bájkové histórie čítala,*“ konštatoval v úvodnom príhovore, „*nepripraví sa nikdy pre ťažké úlohy, ktoré prináša život skutočný.*“ V skutočnosti ľudovýchovný autor „život skutočný“ nevnímal zo sociálno-realistickej, ale sentimentálno-melodramatickej polohy. Ak časopis predsa len istou mierou rezonoval medzi detskými čitateľmi, bola to snaha, z vývinového hľadiska dokonca invenčná, publikovať v časopise ich beletristicko-sloho-vé i publicistické príspevky. V tomto ohľade si priam výnimočne počínali

4 Prvý roč. vytlačil kníhtlačiarsky účastinársky spolok v Martine, nasledujúce vyšli v Ružomberku v Salvovej tlačiarňi.

5 Časopis vychádzal v Liptovskom Mikuláši nákladom spolku Tranoscus.

Noviny malých (1899 – 1914)⁶, ktoré spoluprácu s deťskými čitateľmi povýšili na súčasť svojho edičného programu. „*S radosťou nám treba vyzdvihnúť,*“ zdôraznil v pätnástom ročníku (najdlhšia periodicitá predprevratového slovenského časopisu pre deti) ich redaktor, senický evanjelický farár Martin Braxatoris-Sládkovičov, „*že v tomto ročníku mládež aj sama zúčastňovala sa práce a prispievala prácičkami ako dosiaľ ešte nikdy... Netajíme, že nám to robí veľkú radosť, veď sme za tým šli, žiadali sme si to. Cvičiť sa v písaní je dobrá a potrebná vec, i keď by taký malý spolupracovník aj nemal práve vyrásť v spisovateľa.*“ Ako predchádzajúce časopisy pre deti, aj *Noviny malých*, ktoré od 12. ročníka vychádzali desaťkrát počas školského roka, svojou moralizátorskou koncepciou plnili výchovné zámery. Relatívnu výnimku tvorili len humoristické verše a básne s námetmi deťských hier samotného redaktora, ktoré tematizáciou autentickej detskej hravosti predznamenovali budúce smerovanie tvorby pre deti. Pre *Noviny malých*, tak ako pre všetky časopisy, ktoré im predchádzali, je však príznačné, že v ich výchovnom portfóliu absentovala, resp. musela absentovať výchova k národnému povedomiu. O to viac je pozoruhodné, že redakcia Zorničky už vo svojom úvodnom vyhlásení („*Čím ďalej, tým hrozivejšie vystupujú hltavé vlny a rastie úsilie maďarizačné*“) nelenže sa odvážila pomenovať exis-

tujúci trend uhorskej politiky voči slovenskému etniku, ale zároveň vymedzila svoj ideový cieľ, spočívajúci v národnej záchrane „*tisícov slovenských detí, najmä remeselníckych*“. V prvom čísle 2. roč. redakcia Zorničky túto orientáciu opätovne zdôrazňuje, pretože v nej vidí jedinou možnosť národného prežitia: „*Naše školstvo čochvíľa bude pozbavené možnosti, aby ono túto úlohu konalo, zvrchovaný čas je teda, aby sme my sami v našej mládeži udržali iskierku lásky k rodu svojmu, aby ona časom bola v stave vzbĺknúť v mohutnú vatru rodolubstva.*“ A svoj postoj nielen deklaruje, ale sa ho usiluje konkretizovať publikovaním vlasteneckej poézie (S. Michalovič, L. Podjavorinská) a náučnými portrétmi osobností slovenskej a českej kultúry (J. Vrchlický, M. Aleš, A. Jirásek). V tejto súvislosti je neuveriteľné, že v čase, keď vládna moc akékoľvek kontakty s cársym impériom vyhodnocuje z ideologických pozícií ako panslavistické, teda vlastizradné, necháva redakciu slovenského deťského časopisu publikovať ukážky z beletrie Krylova, Tolstého a Čechova.

Výnimočné postavenie budapeštianskej Zorničky medzi predprevratovými slovenskými časopismi pre deti nie je však výsledkom len jej ideologickej orientácie pripomínajúcej štúrovskú doktrínu obnovy národa „*in capite et membris, od jadra a koreňa pri dietskych nášich v školách a ústavoch vychovávateľských*“⁷. Z literárneho hľadiska je dôležité, že Zornička si osvojila moderné pedagogicko-psychologické názory o existencii „*jemných zá-*

6 *Noviny malých* založil senický kníhtlačiar a ľudový-chovný spisovateľ Ján Bežo (1842 – 1905). Pod pseudonymom Strýčko Ján ich vydával do smrti. Siedmy roč. zredigoval senický učiteľ Daniel Kopa (1838 – 1920). Od ôsmeho ročníka až po zánik 1914 bol ich redaktorom senický ev. farár Martin Braxatoris (1863 – 1934), syn štúrovského básnika Andreja Sládkoviča.

7 ZOCH, C., 1847, č. 72, s. 574.

konitostí detskej duše“ a tomuto poznaniu podriadila svoju redakčnú stratégiu. Pri publikovaní poézie napríklad preferovala verše Ľudmily Podjavorinskej, ktorá po roku 1910 stratený kontakt s dedinským prostredím generujúcim jej prozaickú tvorbu pre dospelých si začala kompenzovať básnickou tvorbou pre deti. Takýto počin nebol len epizodickým ozvláštnením žánrového repertoáru nového detského časopisu. Bol to čin výinovej hodnoty, pretože Podjavorinská programovou tematizáciou detskej hry podmienila proces vymaňovania sa spisby pre deti a mládež z jej utilitárneho didaktického chápania. Nedostatok prozaikov jej typu redakcia Zorničky vyriešila tým, že pred pôvodnou moralizujúcou tvorbou uprednostňovala inonárodné texty. A zas invenčne, pretože v Zorničke sa po prvý raz objavili slovenské ľudové rozprávky v umeleckom podaní Boženy Němcovej a autorské rozprávky H. Ch. Andersena. Originálnym edičným činom bolo aj publikovanie hodnotnej neintencionálnej tvorby (medzi iným aj realistických poviedok Pavla Kuzmányho), ktorá motívicky blízka detskému čitateľovi vytvárala protipól konzervatívnej tvorbe pre deti. Zornička nebola teda len časopisom udržiujúcim „iskierku lásky k rodu svojmu.“ Na jej stránkach – i napriek istým rezíduám – začal sa proces zmeny štatútu mentorskej literatúry pre deti na disciplínu umeleckú.

Vznik prvej svetovej vojny, ktorá prerušila vydávanie Zorničky, znamenal koniec jej novátorských úsílí. Bol to však koniec relatívny. Es-tetizujúci proces detskej beletristiky, vrcholiaci v prvej polovici 30.

rokov 20. storočia zmenou koncepcného štatútu, mal v ňom svoj začiatok. Samotná spoločensko-politická zmena po skončení prvej svetovej vojny a utvorenie spoločného štátu Čechov a Slovákov v roku 1918 na zmenu zamerania literatúry pre deti a mládež však bezprostredný vplyv nemala. Predovšetkým preto nie, že progresívne impulzy predvojnovej Zorničky v nových spoločenských podmienkach stratili svoju aktuálnosť. V situácii utvárania národného školstva sa prioritou stalo vybudovanie jeho štruktúry (akútny nedostatok vhodných pedagógov pre základné i stredné školy) a v rámci nej i vytvorenie nevyhnutného učebnicového fondu. „*Tieto školské knihy, to je najbolestnejšia kapitola,*“ upozorňuje na alarmujúci celospoločenský problém už 2. marca 1919 v Slovenskom denníku František Votruba. „*Naše deti nemajú sa z čoho učiť. Nemáme ani tých biednych školských knižiek z predvojnovej doby, lebo pribudlo na stá a stá škôl, kde sa učí po slovensky, knižky sa rozchytali v okamihu, a nových niet.*“ Otázka literárnych časopisov pre základné školy bola teda v tejto chvíli druhotná, najmä ak už v roku 1919 začali v Prešove vychádzať *Novinky pre slovenské dietky*⁸ a od novembra 1919 „*časopis pre deti*“ *Oriešky*⁹. Ani jedno z týchto periodík však typickým detským časopisom nebolo, takže ich existencia problém nových časopisov, predovšetkým literárnych, nevyriešila. Napokon, len čo sa začali objavovať

8 Novinky pre slovenské dietky vydával a redigoval Pavel Gallo (1884 – 1964). Vyšli tri ročníky 1919 – 1923.

9 Oriešky vychádzali od novembra 1919 do júna 1929 desaťkrát do roka na šestnástich stranách. Ich redaktorom bol František Votruba (1880 – 1953).

nové šlabikáre a čítanky, oba časopisy na tzv. čítankovú misiu rezignovali a svoju skladbu začali prispôbovať štruktúre a skladbe detského periodika. Ak napriek tejto korekcii zanikli (Oriešky až po 10. roč.), bolo tak preto, že nedokázali pochopiť nové beletristické trendy vzdávajúce sa mentorsko-moralizátorskému poslaniu beletristickej tvorby pre deti. V podstate z tohto dôvodu po troch ročníkoch zanikla v Bratislave aj obnovená budapeštianska Zornička (začala vychádzať 15. I. 1920 – zanikla 15. októbra 1922). Jej nový redaktor, samotný vydavateľ Viktor Sekey, nemal zmysel pre umelecký typ beletristického textu a namiesto toho, aby nadviazal na progresívnu redakčnú stratégiu predvojnového redaktora Ľudovíta Izáka (Strýčko Miloš), v rozpore s dosiahnutou úrovňou najlepšieho predvojnového detského periodika redigoval ho v intenciách dozívajúcej mravoučnej detskej literatúry. Tento hodnotový kolaps povojnovej Zorničky navyše spôsobila aj jeho neschopnosť zaangažovať na jej vydávaní autorov a prekladateľov, ktorí by svojimi príspevkami boli tento pokles skorigovali či aspoň spomalili.

Na konfesionalnej báze začala v školskom roku 1925/26 bratislavská Správa slovenských františkánov vydávať „poučno-zábavný časopis“ *Priateľ dietok*.¹⁰ V prvej polovici 20. storočia druhý najznámejší školský časopis najprv vychádzal v Malackách, od 4. ročníka (1929) v Kremnici a od 21. ročníka (1946) v Prešove. Počas celej existencie ho redigo-

val príslušník františkánskej rehole Libor Mattoška, pričom jeho prispievateľmi boli prevažne autori katolíckej konfesie. Označovať *Priateľa dietok* za striktné katolícky časopis pre deti však nemožno, pretože nešlo o náboženský časopis s vieroučným zameraním, ale o periodikum s literárnou orientáciou. Podobne ako matičné časopisy *Včelka* a *Slniečko*, i *Priateľ dietok* sa usiloval utvárať literárne vedomie dieťaťa, vzhľadom na svojich spolupracovníkov dosahoval však rozporuplné výsledky. Najmä v básnickej tvorbe, až s výnimkou Dominika Štubňu-Zámostského, verše publikovaných autorov (S. Sakalová, F. Hadri-Drevenický a i.) nadväzovali na neproduktívny, didaktický model básnenia pre deti. Podobná úroveň je typická aj pre prozaické príspevky, aj keď v nejednom ohľade humoristicko-situčné motívy (napr. dlhoročný zábavný seriál *Margity Kováčovej lčko Šibalský*) predsa len extrémne moralizátorstvo eliminovali. Ku kmeňovým autorom časopisu patrili Štefan Hoza, M. Dúbravcová, R. Dúbravec, M. Kočanová, F. Svoboda, J. M. Nežatický, J. Domasta, J. Baďurík a J. Domasta. V prvej polovici 40. rokov konvenčnú beletristickú úroveň časopisu zrelativizovali dvaja talentovaní prozaici Jozef Horák a Jozef František Kunik. Prvý v ňom popri próze *Vichrica* (tematizujúcou prvú svetovú vojnu) uverejnil na pokračovanie autorské povesti *Zvonárik od sv. Ilju*, *Sitnianska biela skala* a dobrodružno-povešťovú prózu *Traja sebechlebskí hudci*. Druhý zaujal sociálnym príbehom laznickej siroty *Samo Kukučka*, predovšetkým však autorskou rozprávkou *Zbojník Fit*. Vo vojnovom čase prostrednic-

¹⁰ V 1. – 11. roč. časopis vychádzal ako mesačník, v 12. – 19. roč. ako dvojtyždenník, v 21. – 23 roč. ako dvojtyždenník.

tvom antropomorfizovaného podobenstva dokázal detskému adresátovi priblížiť totalitnú moc, jej genézu, no predovšetkým aktivovať v ňom emocionálny odpor voči nej. V beletristike prvej polovice 40. rokov 20. stor. táto próza bola jedinečným dôkazom, že bol to práve „katolícky“ časopis *Priateľ dietok*, v po-februárovom komunistickom režime označovaný za zdroj protidemokratickej, klerikálnej výchovy školskej mládeže, ktorý publikovaním tohto textu vyjadril odpor voči dobovému spoločenskému zlu.

Po skončení vojny, v podmienkach obnoveného demokratického systému, časopis ani koncepcne, ani tematicky nezareagoval na novú spoločenskú realitu a už vôbec nie na tú, ktorá vznikla po komunistickom prevrate vo februári 1948. „*Priateľ dietok nemá pražiadnu príčinu, aby sa preobliekol podľa módy nestáleho sveta,*“ zdôvodnil jeho tradičnú povojnovú orientáciu Libor Mattoška. Bolo preto pochopiteľné, že komunistický režim časopis (spolu s matičným *Slniečkom*), ako symbol nábožensko-národnej výchovy, zlikvidoval.

Súčasne s *Priateľom dietok* vznikol v roku 1925 v Matici slovenskej v Martine časopis *Včelka*¹¹. Jeho spoluvydavateľom bol Československý Červený kríž a spolok slovenských žien Živena. Časopis, ktorý vznikol z iniciatívy tajomníka Matice slovenskej Štefana Krčméryho, vychádzal v Martine od 1. sept. 1925 (mimo prázdnin) do 1. júna 1927. Okrem Š. Krčméryho jeho redaktorom bol český pedagóg František Volf, ktorý

po príchode na Slovensko aktívne – ako teoretik, kritik, editor a redaktor – presadzoval umelecko-výchovný model literatúry pre deti. Iný český pedagóg, Jaroslav Vodrážka, pôsobiaci ako stredoškolský profesor kreslenia v Martine, stal sa výtvarno-grafickým redaktorom *Včelky*. Počas dvojročnej existencie utvoril sa zo *Včelky* kultivovaný časopis, ktorý popri autoroch didaktickej beletristiky (S. Sakalová) aktivoval aj talentovaných prispievateľov (Ľ. Podjavorinská, J. C. Hronský). Časopis odmietaním beletristického moralizátorstva, tematickým preferovaním detskej hry a detského slovesného folklóru významnou mierou prispel k tým dobovým úsiliam, ktoré postupnou estetizáciou detskej beletristiky pripravili podmienky na vznik jej umeleckej podoby. V dôsledku tejto zmeny mohla Matica slovenská pristúpiť k premene *Včelky*, už svojím názvom odkazujúcim na didaktizujúci koncept detskej beletristiky, na časopis *Slniečko*, preferujúci koncept radostnosti a hravosti.

(Príspevok je čiastkovým výstupom riešenia grantového projektu VEGA 1/0120/15 Časopisecký fenomén Slniečko v kontexte slovenskej a národnej literárnej kultúry.)

¹¹ Časopis vychádzal od 1. septembra 1925 do 1. júna 1927 v Martine ako mesačník (mimo prázdnin).

JOHN BOYNE

Úžasná cesta Barnabyho Brocketa okolo sveta

Bratislava, Slovart, 2016, il. Oliver Jeffers, prel. Alena Relingerová

John Boyne (1971) je meno írského prozaika, ktoré v posledných rokoch rezonuje aj vďaka prekladom jeho kníh do vyše 50 jazykov. Nejde však iba o čísla. V knihách pre mladých čitateľov *Chlapec v pásikavom pyžame*, *Chlapec na vrchole hory* či *Úžasná cesta Barnabyho Brocketa okolo sveta*, ktoré už možno nazvať bestsellermi, sa púšťa do provokatívnych tém s výrazným podielom kritizmu a nápaditosti. Časopriestor koncentračného tábora v prvom a Hitlerovej bašty v druhom titule už vopred zabezpečujú čitateľskú atraktivitu. Samozrejme, plusom je aspekt dieťaťa – chlapca, ktorý príbehy a ich etický rozmer posúva do inej polohy.

V recenzovanom titule (na rozdiel od vyššie menovaných) autor siaha po imaginatívnom ako prostriedku k alegorizácii leitmotívu, ktorým je problém inakosti. Barnaby Bocket sa totiž narodí do úplne normálnej rodiny v nezvyčajný čas a s nanajvýš neželaným hendikepom. Bezprostredne po pôrode sa vznesie k stropu a upútajúc neželanú pozornosť personálu, odštartuje permanentnú antipatiu rodičov bez vlastného pričinenia. Barnabyho rodičia Alistair a Eleanor totiž od útleho veku horúčkovo pracovali na tom, aby boli čo najnormálnejší, najobyčajnejší a najnuďnejší. Vytrčanie z radu považujú za niečo neslušné. A tak Barnabyho nerešpektovanie zákonov gravitácie, ktoré sa osem rokov usilovali všemožne utajiť a potlačiť, muselo vyústiť do „hroznej veci, ktorá sa stala na Lavici pani Maquariovej“. S pričinením vlastnej matky sa protagonistu vzniesol do výšok, aby sa už nikdy nevrátil späť a rodina mohla ďalej žiť vo svojej stereotypnej obyčajnosti. Keby nebolo keby. Nie dlho po štarte cesty „nahor“ (v doslovnom význame) Barna-

by narazil na balón s dvojčlennou charizmatickou posádkou, ktorá odštartovala jeho púť okolo sveta za spoznávaním množstva odtienkov inakosti. Prvé dve osoby sú dobrušrdčné priateľky Ethel a Marjorie. Podstata ich odlišnosti (vzťahu) pomerne rýchlo vyplynie z kontextu, hoci priamo sa nepomenuje. Nasleduje krásna Palmira, ktorú otec odvrhol pre „nečisté“ uvedenie do druhého stavu. Ďalším je nepochopený chudobný umelec Joshua Pruitt či Charles, kritik umenia so zjazvenou tvárou, pri pohľade na ktorého všetci odvracajú zrak. Najväčšiu plejádu čudesných bytostí (chlapec s hákmi miesto rúk, dievča, ktoré „zneviditeľnie“ po kýchnutí, či chlapec s plutvami miesto nôh) však hrdina spozná v OBLUDÁRIU, kde ho uväzní jeden z typických záporákov. Objavia sa aj ďalší outsidersi, ktorí v Barnabym zasievajú zrno pochybnosti do hlboko zakoreneného sebaobviňovania, neviery v seba samého a svoju normálnosť.

Ako naznačuje názov, hrdinov proces dozrievania – lebo práve o ten tu ide – je čitateľovi ponúknutý prostredníctvom putovateľského princípu. Barnaby – sťa postmoderná hračka osudu – cestuje svetom, krajinami a ich metropolami a všemožne sa snaží o návrat do „najkrajšieho mesta na svete“ Sydney. Paradoxne, vplyvom osudu a hendikepu sa od neho čoraz väčší vzdaluje, pretože stále nenastal čas dozretia. Samozrejme, ide o alegóriu v zmysle modelu Exupéryho putovateľského spoznávanie človeka. Tak ako Malý princ, aj Barnaby sa na svojej úžasnej ceste okolo sveta stretáva s rôznymi typmi ľudí, aby postupne objavil podstatu definície inakosť verzus normálnosť.

Prostriedky Boyneovho citlivého príbehu sú často viac ako nekonvenčné. Dej sa začína opisom pôrodu, ktorý nepatrí k práve frekvencovaným obrázkom detskej literatúry. Kontroverzné prvenstvo však zaručuje motív homosexuality (one gender family) alebo alúzia na obchodovanie s ľuďmi. Z nosnej línie vyplýva aj negatívny fenomén odvrhnutia postihnutého dieťaťa matkou. Nie každá matka (rodič) sa totiž dokáže vyrovnáť so skutočnosťou, že jej dieťa je hendikepované. Hoci ide o témy,

o adekvátnosti ktorých by sa vzhľadom na žáner a adresáta dalo polemizovať, spôsob ich štylizácie, zrozumiteľnosť, no najmä nosná myšlienka prózy obrusuje ich ostré hrany. Inými slovami, účel svätí prostriedky. Abnormálna vyobrazených postavičiek totiž nie je dôsledkom ich vlastného pričinenia, ale vrodenej, teda genetickej danosti, za ktorú nemožno súdiť. Kniha Johna Boyna sa preto v prvom rade usiluje nevulgárnym a citlivým spôsobom prezentovať ideu tolerance. A hoci pôvodný názov (*The Terrible Thing That Happened To Barnaby Rudge*) poukazuje na negatívnu skúsenosť hrdinu, jeho slovenský variant (z pera Aleny Relingerovej) podsúva nielen detskému čitateľovi príbeh s akcentovaním jeho optimistického významu. Ani tentokrát autor nesklamal a očaril knižkou plnou silných myšlienok a morálnych dilem, ktoré v každom čitateľovi musia zanechať nezmazateľnú stopu.

PETER NAŠČÁK

DANIELA KAPITÁŇOVÁ

Aby to čert vzal

RTVS – Rádio Regina Bratislava, 2017, réžia Táňa Tadolánková.

ALŽBETA VEREŠPEJOVÁ

Vianoce pošťára Samuela

RTVS – Rádio Regina Košice, 2017, réžia Hana Rodová.

Slovenský rozhlas, štúdio Bratislava, presnejšie Rádio Regina daroval deťom pod vianočný stromček milý darček v podobe hry Daniely Kapitáňovej *Aby to čert vzal*. Z textu i realizácie zavanuli niekdajšie zlaté časy rozhlasovej rozprávky, keď ešte niekomu záležalo na detskom poslucháčovi, keď všetci zúčastnení mali radosť z práce, lebo rozprávkovú hru po-

kladali za umelecké dielo.

Podme teda od začiatku sledovať, prečo to tak bolo. Autorka Daniela Kapitáňová je dospelým čitateľom dobre známa, ale ako sama priznáva, rozhlasová rozprávka je jej prvorođeným dieťaťom v tvorbe pre deti. Text pritom vypovedá o skúsenej a nadanej rozprávkarke, ktorá dobre pozná všetky záľudnosti, ale aj prednosti rozhlasového žánru a v primeranej miere ich využíva. Hoci čertovských rozprávok v literatúre, rozhlase i televízii je dostatok, v českej televízii až prebytok, mnohé sa podobajú ako vajce vajcu. D. Kapitáňová ozvláštnila postavu čerta tak, že z neho urobila dobráka, čo jej následne poslúžilo nielen na vytvorenie vtipných zápletiiek, ale aj na bohaté využívanie slovných spojení, kde dominovalo slovo čert (*čert nikdy nespí; aby to čert vzal; dobrotivé peklo; pri všetkých diabloch; peklu chvála, na rohy padnutý*), resp. jeho variantné novotvary (čertifikát, produčert, peklovica atď.). Kolorit pekla budovala pomocou zmodernizovaných mien čertov (Arzén, Antrax, Sulfur – jed, výbušnina, síra) a používaním obrátených významov známych slov, ako napr. namiesto polepšovňa / pohoršovňa. Vynaliezavá práca so slovom a dramatickým tvarom pripomínali najlepšie rozhlasové hry D. Heviera, J. Uličianskeho či V. Klimáčka.

Autorka rešpektovala súčasnú poetiku tvorby pre deti, keď vytvorila dve naoko neviditeľné roviny – jednu pre detského a jednu pre dospelého príjemcu. Kým dieťa sa bavilo na rozprávkovom osude čertíka, dospelý postihol obraz morálneho úpadku spoločnosti a morálnych hodnôt pri lákavej ponuke získania zlata a kariéry herca, futbalistu a funkcionára.

Nie náhodou v tejto súvislosti povie čert trom naničhodníkom: „Hádam si nemyslíte, že o niečom rozhoduje talent a usilovnosť?“ A traja mizeráci, ako autorka nazvala troch zlodejov, odpovedajú v piesni T. Janovica: „Nás však čaká hviezdna éra – jedným slovom kariéra. / Prvý mizerák: Lebo kto sa... / Druhý mizerák: ...kto sa... / Tretí mizerák: ...kto sa / Spolu:... peklu upíše, dotiahne to u nás najvyššie“.

Osobitnú pozornosť si zaslúžia pesničkové texty Tomáša Janovica, ktoré nielen posúvali príbeh, ale aj charakterizovali miesto či postavy, ich myslenie a vlastnosti. Boli prirodzenou súčasťou dramatického textu. Súhra textu piesne s jej hudobným spracovaním pôsobí na príjemcu nielen oddychovo, nielen ako súčasť príbehu či v úlohe predelu, ale aj ako samostatný žáner, o čo sa zaslúžil Marián Čekovský a celá hudobná realizácia pod vedením hudobného režiséra Petra Zagara. Zvláštnosťou bolo zapojenie symfonického orchestra SR, čo maximálne povýšilo hudobnú stránku hry.

O bohatstvo a výstižnosť zvukov sa starala majsterka zvuku Ľubica Olšovská, čo nie je zanedbateľná stránka dobrého rozhlasového diela. Vynikajúce herecké obsadenie pod profesionálnym vedením režisérky Táne Tادلánkovej zaručilo skutočný umelecký zážitok. Známe herecké osobnosti (L. Kostelný, B. Farkaš, H. Krajčiová, Z. Mauréry, M. Noga a ďalší) hrali s chuťou a so zápalom, pričom nepredimenzovali svoje záporné role, nepôsobili strážidelné, skôr smiešne.

Súhra znakov dobrej rozhlasovej hry, teda textu i realizácie, priniesla svoje ovocie v podobe zábavnej rozprávky pre deti i dospelých.

Hru D. Kapitáňovej možno pokladať za vydatrenú rozprávku a zároveň za vtípnú metaforu obrazu súčasnej spoločnosti.

O rozhlasovú rozprávku sa pokúsilo aj košícke Rádio Regina. Autorka Alžbeta Verešpejová je známa svojimi rozprávkami pre deti a aj hra *Vianoce poštára Samuela* je adresovaná detskému poslucháčovi, a keďže sa vysielala na Vianoce, bola aj aktuálna. Dramaturgie i réžie sa ujala Hana Rodová, texty piesní napísal Tomáš Repčiak a hudbu skomponoval Martin Husovský. Námetom sa rozprávka *Vianoce poštára Samuela* zaraďuje k mnohým rozhlasovým hrám, kde sa autori zaoberajú osamelosťou dieťaťa. Autorka nešetrla mnohými fantazijnými nápadmi, ktoré striedala s detskými realistickými zážitkami, i keď treba priznať, že k predstave niektorých nápadov bolo treba veľa fantázie (napr. sadza a snehová vločka nielenže zabalia poštára do balíka, ale ešte ho

aj doručia. A až uprostred príbehu sa ukáže, že vločka a sadza sa s poštárom poznajú. Odkiaľ? – pýtajú sa deti. A podobných skratov bolo ešte niekoľko.)

Čo sa týka realizácie, tá narazila na problém proporčnosti textu a hudobných vstupov. Bolo ich viac než dosť, zbytočne retardovali príbeh a napokon nie vždy naň nadväzovali, išlo teda o kvalitu piesňových textov. Ako keby autor nepoznal text scenára. Realizácia bola aj výpoveďou o tom, aké ťažké je nájsť vhodné hlasy do rozprávky a vytvoriť k nim adekvátny rozprávkový zvukový kolorit.

Obe rozhlasové rozprávky však napokon dobre zapadli do vianočnej atmosféry a potvrdili starú známu skutočnosť, že iba rozhlas prináša pod vianočný stromček niečo nové.

MARTA ŽILKOVÁ

ZBYŇO DŽADOŇ

Lara a nebo

Prešov, Slniečkovo o. z., 2017, il. Jana Kalixová, 88 s.

Občianske združenie Slniečkovo sa za posledných 10 rokov vyprofilovalo na kvalitné vydavateľstvo, ktoré prinieslo do sveta literatúry pre deti a mládež niekoľko hodnotných knižných titulov, počnúc Píšťalkárom od E. J. Grocha cez knihy A. Lobela o Kvakovi a Člupovi až po najnovší počín *Lara a nebo* od Zbyňa Džadoňa.

Meno Zbyňo Džadoň je v literatúre pre deti nové, keďže rozprávka *Lara a nebo* je jeho debut. Autor je však známejší v hudobnej sfére, čo sa odrazilo aj v synkretickej podobe knihy. Prózu strieda poézia, epické pasáže funkčne dotvárajú básničky či „pesnička? Veď si nespievala.“ „Ale spievala...“ (s. 21). Lara počas výletu recituje a spieva, pričom všetky pesničky nájdeme na CD, ktoré je súčasťou knižky.

Päťročná Lara a jej strýko Rudo zastupujú detský a dospelý aspekt, ktoré sú v príbehu vyvážené a vzájomne sa dopĺňajú. Text je vybudovaný najmä na dialógu, ktorý medzi sebou vedú Džadoňove postavy. Detský princíp sa uplatňuje vo videní reality Larou: „*Veterný mlyn vyzerá ako lietadlo zapichnuté do zeme*“ (s. 8) a predovšetkým v jej otázkach a odpovediach, ako aj v samotných básničkách či pesničkách.

Pre dieťa typická zvedavosť sa odráža v Lariných otázkach, ktoré kladie počas celého príbehu strýkovi Rudovi. Striedajú sa humorné otázky: „*Načo sú syru diery?*“ „*Vie ryba plávať dozadu?*“ s vážnymi ontologicko-gnozeologickými otázkami: „*Kto drží nebo? Kto nebu utrie slzy?*“ Dospelý niekedy odpovedá, inokedy autor necháva priestor pre čitateľa a vtedy Lara smeruje svoju otázku k nebu, resp. „*kričí na nebo. Ale nebo zasa nič. Mlčí, až to ticho praská v ušiach.*“ (s. 71). Rudo odpovedá buď racionálne: „*Lebo sliepka nelietá*“ (s. 13) alebo dokáže taktiež hravo a s veľkou fantáziou reagovať na Larine otázky.

Uvedené citácie naznačujú silnú stránku knihy, ktorou je humor. Ten sa prejavuje najmä v otázkach a odpovediach Lary a dospelých postavy: „*Lara. Si strašný zvedavec. A kto je príliš zvedavý...*“ „*...vie všetko,*“ dokončí Lara“ (s. 17), ako aj v jednotlivých básničkách, napr. Sliepka: „*Dvor je pre ňu malý. Chce byť tvárou v telke. Lepšie je byť malopávie. Ako sliepkoveľké*“ (s. 15).

Spomínané komické vyvažuje tragické, ktoré má podobu strachu. Dominantnou témou príbehu je priateľstvo Lary a strýka Ruda, ktorí sa vybrali na výlet, konkrétne na vyhliadkovú vežu na kopci, pričom musia hore vežu zdolať 120 schodov. To predstavuje výzvu pre malú Laru, ktorá počas výstupu začína pociťovať strach a chce ísť naspäť dole, hoci by bola „*škoda otočiť to, keď sme tak blízko*“ (s. 43). Nakoniec Lara za pomoci strýka prekonáva strach, lebo „*mať strach je v poriadku. Tiež to dobre pozná. Každý sa predsa občas bojí*“ (s. 76) a „*na ten strach sme dvaja. Spolu to zvládneme*“ (s. 43). S motívom strachu autor pracuje

na viacerých miestach, napr. v dialógu o tom, či už Lara spí sama v noci, taktiež v pesničke *Noc* či príbehu *O Princovi a Žabe*. Počas cesty strýko Rudo rozpráva Lare tri príbehy, čím sa ozvlášťňuje štruktúra a zároveň dotvára dej a hlavná myšlienka.

Celý príbeh je pretkaný motívmi vertikálneho priestoru: hore-dole, kopec, schody, veža, oblaky a nebo. Na uvedené motívy sa napájajú kresťanské motívy, ktoré sa objavujú už v otázkach Lary: „*Kto drží nebo?*“ (s. 17) a odpovediach: „*jeden fúzatý ujo (...) na špagáte (...) lebo má plán*“ (s. 64) a v pesničke *Ježiš*. Táto symbolicko-imaginatívna rovina osloví určite aj dospelého čitateľa. Imaginatívnosť sa posilňuje aj relativizáciou samotného príbehu, ako aj spomínaných troch príbehov, keď v závere rozprávač ponúka alternatívne konce príbehov: „*Ale mohlo to byť aj úplne inak alebo inak iba trochu. Kto vie?*“ (s. 80).

Knihy *Lara a nebo* ponúka citlivý, jemný a hravý príbeh o prekonaní strachu, o detskej fantázii a zvedavosti, o dôležitej hodnote priateľstva a spolužitia pre dnešnú spoločnosť, v ktorej sa musia naučiť vedľa seba žiť „*balóny a kaktusy*“ (s. 82) a veriť v „*pána s fúzmi*“ (s. 82), ktorý vie, čo robí. Atmosféru textu posilňujú zimné, ale krásne ilustrácie Jany Kalixovej.

DÁVID DZIAK

DANA HLA VATÁ

Ako sa Berta a Oskar nezmestili do kože

Bratislava, Fortuna Libri, 2017, il. Ľuba Suchalová, 96 s.

Hlavnými hrdinami pätnástich rozprávkových príbehov v novej knižke Dany Hlavatej sú pes Oskar a mačka Berta von der Mňááá. Už samotní protagonisti naznačujú ich antagonistickej vzťah, takže aj malému dieťaťu – predškôlkovi a mladšiemu školákovi – môže byť

jasné, že z povahy ich charakterov nebude v rozprávkach núdza o konfliktne a následne aj vtipné situácie. Protirečivosť postáv autorka invenčne podčiarkla aj ich menami – mačka Berta von der Mňááá už vo svojom mene nesie náznak urodzenosti, istej nadradenosti. Pes Oskar je bez titulu, navyše je starý a nepotrebný, čo ho už v prvých chvíľach zoznámenia sa s mačkou, ale aj s čitateľom degraduje na obyčajného, prostoduchejšieho, ale dobráckejšieho psa druhej kategórie. Obraz ich vzájomných vzťahov – psovej naivity (napriek svojmu veku) a mačkinej vypočítavosti sa v jednotlivých príbehoch prelína s opisovaním rozličných situácií, dobrodružstiev, ktoré hlavní hrdinovia spolu zažívajú (ukradnú z plota cudzie oblečenie, pobijú sa v autobuse, keď cestujú na výstavu mačiek, premenia sa na múzejné exponáty a pod.). Tým sa autorka približuje vnímaniu detského čitateľa a jeho potrebe ich svet spoluprežívať, čitateľsky, zážitkovo a emotívne sa zúčastňovať. Aj preto, lebo zámerne personifikované zvieracie postavičky sú vlastne obrazom detských povahových vlastností, pokušení, šibalstiev či prešlapov, v tomto prípade prameniach z neznalosti, kde a ako sa slušne správať. A práve tento problém je autorským tematickým zámerom knihy. Navyše ho chce autorka aj vyriešiť. Svojím čitateľom sa snaží poradiť, ako sa stať lepším, slušnejším, spôsobilším, ako sa správať pri stole, v dopravných prostriedkoch, v divadle a na koncerte, v prírode, v reštaurácii a pod. Tomuto zámeru – osvojovaniu si spoločenských noriem, teda zlepšovaniu kvality spoločenských, ale aj vzájomných vzťahov podriaďuje koncept jednotlivých rozprávkových príbehov. O potrebnosti tohto výchovného momentu, ktorý sa stal námetom knihy, nemožno vôbec pochybovať, práve naopak. Problémom sa však stáva jeho naplnenie prostredníctvom príbehov, ktoré sa podriaďujú téme a neraz pôsobia naaranžovane (vykonštruovane) s väčšou či menšou dávkou invencie a vtipu. Texty majú zábavný charakter, avšak sú vytvorené s výrazným didaktickým úmyslom, ktorý prevyšuje umeleckosť textu.

Bolo treba autorsky zvážiť, či je vhodné, aby záver jednotlivých kapitol vyústil do taxatívne vymenovaných zákazov a príkazov, resp. ponaučení o tom, čo robiť či nerobiť, aby bolo správanie detí v súlade so spoločenskými normami. Spojiť poučenie so zážitkom tak, aby si to dieťa podvedome a spontánne osvojilo, ako sa ukazuje aj v tejto knihe, nie je vôbec jednoduché. Jeden z autorov, ktorému sa vo svojej tvorbe darí nájsť optimálny model tohto spojenia oboch faktorov (informácie aj zážitku), je Daniel Hevier. Z tohto pohľadu sú rozprávkové príbehy Dany Hlavatej akoby na polceste. Autorka vystupuje voči dieťaťu ako autorita, ktorá pred ním predostiera už hotové návody na život. Všetko je tak, ako tvrdí autorka, a teda dospelý. V druhom segmente, ktorý je aj graficky a farebne odčlenený, explicitne formuluje, čo sa od dieťaťa očakáva. Napriek hotovým „pravdám“ možno s nimi polemizovať, napr. – *stolujeme v kuchyni* (s. 16) – niekto stoluje v jedálni, – *počas jedenia nerozprávame* (s. 16) – veď práve tento čas pri stole je časom rodiny, spolupatričnosti, komunikácie, – *pri stretnutí s kýmkoľvek sa pozdravíme* (s. 33) a pod. Neaktuálne sú aj niektoré závery v 14. kapitole Cestovanie vo vlaku, napr. – *cestovný lístok si kúpime v dostatočnom predstihu*, alebo – *počas jazdy sa nevykláňame z okna* (s. 88) a iné.

Rozprávkový svet v predkladanej publikácii naberá isté archaické prvky využívaním slov, ktoré deti nepoužívajú (*gazda, žufanka, polesný, ruvať sa, móresy* a pod.), čo spôsobuje, že príbeh stráca časovú aktualizáciu. Z jazykového hľadiska by bolo treba prehodnotiť defektné, pre dieťa zložité štylistické konštrukcie, napr. „*Oskar, nešťastný, lebo mal dobrú dušičku a nemal v úmysle mačke ublížiť ani ju nechcel uraziť, sa div nerozplakal.*“ (s. 10) Alebo – „*Či jej, keď ju dobehol, povedal, čo mu sprievodca vo vlaku nakázal, nevedno.*“ (s. 88) Autorka by mala uprednostniť prirodzenú vetnú stavbu založenú na aktuálnom členení vety. Aj to by prispelo k tomu, aby bol text komunikatívnejší so súčasným dieťaťom. Otázkou je, či by nebolo vhodnejšie zakomponovať už do príbehu samotný proces nápravy. Napr. v čas-

ti o stolovaní je v závere veta: „Jedno je však isté: pes a mačka sa naučili, ako treba správne stolovať.“ (s. 16) Ale v príbehu sa táto informácia implicitne nenachádza, čitateľ ju odčíta len z tohto konštatovania, nie zo samotného príbehu.

Napriek tomu, že kniha má didaktický charakter, výchovný efekt sa na hlavných postavách neprejaví, aj v záverečnej kapitole sú pes a mačka stále nepoučení, avšak otvorení tomuto cieľu – „Naučiť sa, čo sa sluší a čo nie.“ (s. 94) A to prajeme aj všetkým čitateľom, ktorým je kniha určená. Hoci treba poznamenať, že znalosť pravidiel slušného správania nie je zárukou, že ich budeme aj dodržiavať, podobne ako postavy z príbehov. Je preto dobré si ich pripomínať.

MÁRIA KUDERJAVÁ

DAISY MRÁZKOVÁ

Nádherný Utorok

Premiera 29. sep. 2017, Bábkové divadlo na Rázcestí, Banská Bystrica, réžia Michela Homolová.

Oceňovaná česká režisérka, scenáristka a bábkoherečka slovenského pôvodu Michaela Homolová tvorivo navštívila Bábkové divadlo na Rázcestí po prvýkrát. So svojím českým tímom – Robert Smolík, Jan Brejcha (výprava), Filip Homola (hudba) – inscenovala text výnimočnej českej autorky a maliarky Daisy Mrázkovej. Premiéra inscenácie *Nádherný Utorok* sa uskutočnila 29. septembra 2017 a išlo o prvé uvedenie titulu na Slovensku a znovuvedenie autorky po tridsiatich rokoch.

Bábkové divadlo na Rázcestí kontinuálne tvorí a prináša projekty pre deti, v ktorých preferuje uvádzanie inovatívnej dramatiky. Za inovatívne považujeme predlohy s témami, ktoré sa bežne neinterpretujú pre detské publikum. Prípadne, hľadanie nových pohľadov a tém v dielach pre deti, ktoré sa časom stali

známymi natoľko, že sú až kultom. Zároveň preferujeme hľadanie netradičných poetík. Text *Nádherný Utorok* nadväzuje na líniu netypických hrdinov, ktorú v BDNR kontinuálne sledujeme – z posledných: *Dobrá chuť, vlk!* (2013), *Tieňové divadlo pani Ofélie* (2015), cyklus *Rozprávková geografia* (2017) a i.

„Text a obrazy Daisy Mrázkovej k sebe neodmysliteľne patria a spoločne vytvárajú svet, v ktorom sa úplne obyčajné veci stávajú takmer zázračnými. Daisy Mrázková dokáže spomaliť čas a upriamiť pozornosť čitateľa na čaro, ktoré sa ukrýva v zdanlivých maličkostiach. Stačí sa iba zastaviť, prestať sa ponáhľať a len tak sa dívať a počúvať,“ tak vníma autorkinu tvorbu režisérka. Inscenácia priamoúmerne zrkadlí tieto vnemy. *Nádherný Utorok* je skutočne atypické predstavenie, ktoré pracuje s inou logikou a zmyslovým vnímaním, než býva (väčšinou) zvykom v divadle pre deti. Pokiaľ by sme chceli označiť hlavného hrdinu, označili by sme Utorok, ktorý v javiskovej interpretácii zastáva herec aj marioneta, doplnení svetelným lúčom. Stáva sa „osvetľovačom“ cesty handrovej báby, ktorá za viac než sedemdesiat rokov preputovala svet a zasiahla do života mnohých. *Nádherný Utorok* cestu báby stopuje kvôli staručkej bábke, ktorá si okrem svojho detstva nepamätá už nič. A za bábikou dodnes smúti. Utorok chce bábku potešiť odhalením prekvapivých nadväzností, ktoré spôsobilo putovanie „Slečny Krumplíkovej“, ako svoju bábiku starénka nazýva. Filozoficky povedané, *Nádherný Utorok* je inscenáciou o kauzalite vecí. Podtitul inscenácie sa filozofický rozmer snaží zachytiť poetickejšie: *Inscenácia o nevyspytateľnej náhode, ktorá spraví mnohých šťastnými*. Áno, príbeh o nádeji, o tom, ako nečakane môžu vzniknúť dobré veci na svete. Pokiaľ by niekto od príbehu očakával atraktívnu zápletku, farebné dobrodružstvo, bude sklamaný. V harmónii s nežnosťou a čistotou príbehu sa odvíja aj jeho javiskové stvárnenie. Precízna práca s tempom, svetlom, ilustráciami Daisy Mrázkovej premietanými na zadný horizont, úsporný, disciplinovaný herecký prejav, väčšinou nič z toho nie je bež-

ným atribútom v rámci slovenskej divadelnej tvorby pre deti. Nerada by som hodnotila, aké postupy v divadle pre deti sú a aké nie sú správne. Divadlo pre deti by malo byť, tak isto ako divadlo pre dospelých, rozmanité. No dovoľm si tvrdiť, že len nešablónovitost divadelných foriem, rôznorodosť príbehov, istá náročnosť tém, s ktorými diváci prídu do kontaktu, môžu kultivovať vnímanie, myslenie a vo výsledku aj vkus. Práve jedinečná Daisy Mrázková vo svojich knihách často hovorí o závažných témach, akými sú tolerancia, generačné rozdiely, samota, ekológia, staroba... Je citlivá k detskej hravosti a vynaliezavosti, no nikdy nepodceňuje ani detský intelekt. Ten sa, rovnako ako vnímavosť, fantázia, stimuluje len novými impulzmi. A práve preto je trstné, keď (prevažne) dospelý divák (rodič, pedagóg) vyhodnotí, že práve „táto“ téma alebo „takto“ stvárnené divadlo pre (jeho) dieťa nie je vhodné. Dojem, ktorý dieťa nadobudne od svojho rodiča, je preňho zásadný. To vedía všetci, ktorí tvoria pre deti. Preto by som rada vyslovila pranie: „*Dospelí, dovoľme deťom vnímať. Akékoľvek divadlo, ktoré je citlivé, prináša*

hodnotné myšlienky a nové obzory. Dovoľme deťom myslieť. V bezpečnom prostredí divadla aj o vážnych veciach, ktoré nás v živote neobídu. Nepostavme medzi svoje dieťa a divadlo múr, ktorý vyplýva len z našej nedôvery v istú umeleckú formu. Skúsme nevyhodnocovať divadelné predstavenie len podľa toho, čomu sme porozumeli. Niekedy (väčšinou) je to, čomu neporozumieme, oveľa dôležitejšie ako to, čo nám je jasné hneď. A nebojme sa atypických názvov. Nie každá „rozprávka“ musí byť o „príncovi a princeznej“. Alebo mať v názve „zázrak“ a napriek tomu môže byť zázračná. A možno, že aj Nádherný Utorok, môže byť nádherný, aj keď to tak na prvé prečítanie (ne)vyzerá.“

Michaela Homolová vytvorila inscenáciu, ktorá sa svojím rozmerom vyníma z repertoáru Bábkového divadla na Rázcestí a zároveň ho dopĺňa. Priniesla novú farbu do rozmanitej palety, ktorú sa snažíme svojim malým i veľkým divákom ponúkať. Veríme, že táto farba nezostane osamotenou a tvorivá spolupráca s Michaelou Homolovou sa na Rázcestí dočká svojho pokračovania v (blízkej) budúcnosti.

MONIKA TATARKOVÁ

Centrum detskej literatúry, čítania a SK IBBY

O význame BIBIANY, medzinárodného domu umenia pre deti, v kontexte slovenskej detskej kultúry svedčí najnovšie fakt, že práve v jej areáli začalo od januára 2018 fungovať **Centrum detskej literatúry, čítania a SK IBBY**. Vzhľadom na krízový stav čitateľských záujmov súčasnej mladej generácie jeho prioritným cieľom má byť sústavné sledovanie a analýza tohto stavu. Vzdelávacia a metodická činnosť má byť programovaná tak, aby korigovala nezáujem detí o čítanie a súčasne vytvorila platformu na ich výchovu vo všetkých umeleckých oblastiach. Podrobne o zmysle Centra a o jeho najbližších konkrétnych aktivitách sa Bibiana v nasledujúcom čísle pozhová s jeho odbornou garantkou Mgr. Timoteou Vráblovou, CSc.

NAJKRAJŠIE DETSKÉ KNIHY 2016

JAR

Lenka Vymazalová: Netreba sa školy báť/
il. **Katarína Gasko**,
vyd. Albatros Media Slovakia/Fragment

Imro Weiner-Kráľ: Príbehy kocúra Mineta/
il. **Imro Weiner-Kráľ**,
vyd. Peter Chalupa - Petrus

Dávid Rubinovicz: Dávidkov denník/
il. **Katarína Slaninková**,
vyd. Vydavateľstvo Q111

LETO

Kornej Čukovskij: Doktor Jajbolíto/
il. **Ľuboslav Paľo**,
vyd. Vydavateľstvo BUVIK, spol. s r. o.

Tomáš Janovic: Zažmúr očká/
il. **Mária Nerádová**,
vyd. Vydavateľstvo BUVIK, spol. s r. o.

JESEŇ

Pero Le Kvet: Chlapec s očami ako hviezdy/
il. Martina Matlovičová,
vyd. Artforum, spol. s r. o.

Marek Vadas: Útek/
il. **Daniela Olejníková**,
vyd. OZ BRAK

Peter Glocko: Šťastenka a Zlomor/
il. **Martin Kellenberger**,
vyd. DAXE, spol. s r. o.

Angelika Zöllnerová: Chlapec a červený dom
il. **Juraj Martiška**,
vyd. Perfekt, a. s.

Dušan Dušek: Pištáček/
il. **Juraj Balogh**,
vyd. Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.

Pavol Weiss: Tajomný mlyn v Karpatoch/
il. **Jozef Gertli Danglár**,

vyd. Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.

Babča B. Kardošová: Traja kamoši a fakticky fantastický poklad/
il. **Katarína Slaninková**,
vyd. Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.

Jaroslav Seifert: Mamička/
il. **Jana Kiselová-Síteková**,
vyd. Vydavateľstvo BUVIK, spol. s r. o.

ZIMA

Zdenka Kulišková: Čáry-máry fuk!
il. **Juraj Martiška**,
vyd. Vydavateľstvo BUVIK, spol. s r. o.

Kamila Balcová: O vodníkovi Chňuchňukovi
il. **Martin Kellenberger**,
vyd. Spolok slovenských spisovateľov

Hana Košková: Repujúci grep/
il. **Martin Kellenberger**,
vyd. Spolok slovenských spisovateľov

Pavel Šrut: Párožrúti sa vracajú/
il. **Galina Miklínová**,
vyd. Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o.

MARTIN KELLENBERGER / Kamila Balcová: O vodníkovi Chňuchňukovi

NAJLEPŠIE DETSKÉ KNIHY

JAR

Daniel Pennac: Vlčie oko/
Prel. **Beata Panáková,**
vyd. NM Code a Asociácia Corpus

Imro Weiner-Kráľ: Príbehy kocúra Mineta/
Prel. **Dagmar Ondrejková,**
vyd. Peter Chalupa – Petrus

Dávid Rubinovicz: Dávidkov denník/
Prel. **Emil Benčík,**
vyd. Vydavateľstvo Q111

LETO

Martin Vanek: Opera nehryzie!/
vyd. Vydavateľstvo Dixit, spol. s r. o.

Tomáš Janovic: Zažmúr očká
vyd. Vydavateľstvo BUVIK, spol. s r. o.

JESEŇ

Daniel Pastirčák: Rozprávka o lietajúcej Alžbetke/
vyd. Artforum, spol. s r. o.

Peter Karpinský: Adela, ani to neskúšaj!/
vyd. Perfekt, a. s.

Jaroslav Seifert: **Mamička/**
Prel. **Ľubomír Feldek,**
vyd. Vydavateľstvo BUVIK, spol. s r. o.

ZIMA

Ján Milčák: Levočské povesti/
vyd. Vydavateľstvo Matice slovenskej

Ondrej Sliacky: Povesti a príbehy z medenej Bystrice a okolia/
vyd. Vydavateľstvo Matice slovenskej

VÝSTAVY V BIBIANE

KINO SPOD VANKÚŠA

Autorská výstava Petry Štefankovej, ktorá vyštudovala grafický dizajn na VŠVU v Bratislave a filmovú a televíznu grafiku v Prahe. Od roku 2006 žila a tvorila v Londýne a ako jediná Slovenka je členkou britskej Kráľovskej spoločnosti umenia. Väčšina vystavených diel je úplne nová, vznikli v roku 2017. Predstavuje niekoľko sérií s rôznymi výtvarnými prístupmi, ktoré korešpondujú s jej štýlovou variabilitou. Na výstave sa dozviete niečo o tom, aké filmy sa premietajú do snov ilustrátorky Petry Štefankovej.

Termín: 11. 1. 2018 – 11. 2. 2018

HU HÚÚÚ ALEBO NAJSTRAŠNEJŠIE SLOVENSKÉ STRAŠIDLÁ

Interaktívna výstava inšpirovaná knihou Kataríny Nádaskovej, Jána Michálka a ilustrátora Svetozára Košíckého ČERTI, BOSORKY A INÉ STRAŠIDLÁ je návratom k strašidelným bytostiam zo slovenských rozprávok a povestí. Návštevníci sa zoznámia s HADOM – dobrým ochrancom domu, NOČNOU MOROU a zlým škriatkom ZMOKOM, mlyn obýva VODNÍK aj RUSALKY a v pekle okolo ohňa s diabolským gulášom sedí kopa ČERTOV. Deti si môžu sadnúť na DRAKA, stretnúť SVETLONOSOV aj GRGALICU a pod podlahou môžu pozorovať pracovných TRPASLÍKOV.

Námet, scenár a dramaturgia – I. Abrahamfyová, výtvarno-priestorové riešenie – O. Slivka, texty – K. Nádaská.

Termín: 20. 10. 2017 – 1. 4. 2018

IZMY A IZBY

Najlepšou cestou, ako si obľúbiť umenie, je pochopiť ho. Najjednoduchšou cestou, ako pochopiť umenie, je zažiť ho. Toto je cieľom výstavy, ktorá je prehľadom hlavných výtvarných smerov konca 19. a začiatku 20. storočia, kde jednotlivé miestnosti „izby“ sú venované niektorému „izmu“, ako napr. impresionizmus, expresionizmus, kubizmus alebo surrealizmus. Deti môžu vstúpiť do izieb či ateliérov a stať sa účastníkmi tvorby v jednotlivých obdobiach. Skriňa ako Degasovo baletné štúdio, vlastný kubistický portrét v rozbitom zrkadle alebo surrealistická posteľ – vzducholoď je určite lákavou pozvánkou nielen pre deti.

Námet a scenár – A. Paulínyová, výtvarno-priestorové riešenie – B. Peuch, dramaturgia – S. Broadhurst Petrovická.

Termín: 24. 8. 2017 – 4. 2. 2018

SUMMARY

This year, our review will celebrate a significant anniversary. Bibiana was founded in 1993 by the Ministry of Culture of the Slovak Republic and published by BIBIANA, the International House of Art for Children. Throughout the years, numerous scholars have analysed literary and dramatic works, as well as illustrations. Humanities professors, predominantly from Slovakia, have registered and evaluated everything that has been produced for children. Bibiana has also covered international topics such as the Biennial of Illustrations Bratislava (BIB), which is an exhibition of illustrations for children's books that was created in 1967 in Bratislava, the capital of Slovakia. One of its founders was Dušan Roll, who has twice been chairman of the panel that judged the Hans Christian Andersen Award and has twice been the president of IBBY. Dušan Roll celebrated his ninetieth birthday this year. In the article *Ours and the World's*, the chief editor of Bibiana calls him a figure of national and international calibre. Bibiana also celebrated the anniversary of the famous Slovakian illustrator Martin Kellenberger, who was nominated for the Hans Christian Andersen Award. One of the predominant characteristics of Kellenberger's art is its colourfulness. His favourite literary genres are legends and fairytales. In an extensive interview, the illustrator recalls his youth, his parents and working for the publishing house Mladé letá. In the past, Mladé letá was the best-known publisher of Slovakian and international books for children and teenagers. Each year, BIBIANA, The International House of Art for Children, the Slovakian section of IBBY, the Literary Fund and the Art Fund give out the major awards The Triple Rose and The Ľudovít Fulla Award. In 2017, Daniel Pastirčák, one of the best current Slovakian authors for children and teenagers, won the award for literature. The jury gave him an award for spiritual fiction stories that have a universal moral message. The illustration award was presented to the young artist Daniela Olejníková, who was already awarded the BIB Plaque in 2013 and the Golden Apple in 2017 for the

books *Útek* and *Hávedník*. BIBIANA also gave out awards for The Most Beautiful Books of Spring, Summer, Autumn and Winter of 2016. These prizes were given out to the books with the most beautiful illustrations. The illustrators were Martina Matlovičová, Daniela Olejníková, Ľubo Paľo, Katarína Gasko, Juraj Martiška, Jozef Gertli Danglár, Juraj Balog and the wonderful representative of the older generation of illustrators Jana Kiselová-Siteková. Timotea Vráblová, the president of the Slovakian section of IBBY, evaluates the results of the competition for The Best Books of Spring, Summer, Autumn and Winter of 2016. The jury was particularly impressed by the poetry anthology *Zažmúr očká* written by Tomáš Janovic, a classic representative of modern poetry, *Rozprávka o lietajúcej Alžbetke*, a modern story by Daniel Pastirčák, *Adela, ani to neskúšaj!* by Peter Karpinský and *Levočské povesti*, a collection of historical legends by Ján Milčák. For translated works, the jury gave the prize to *Vlčie oko* by the French author Daniel Pennac and *Dávidkov Denník*, an account of the holocaust by a young Jewish boy named Dawid Rubinowicz. This unique work, which reminds us of The Diary of Anne Frank, was published by the publishing house of the writer Kveta Dašková. Ján Gallik, who wrote the study *Cyrrillo-Methodian Themes in Children's Literature*, is a young literary scientist. His newest work deals with children's literature that was inspired by the existence of Great Moravia, the first major state that was predominantly West Slavic. In his opinion, literature can play a big role in forming a child's positive bond to a nation's history. The review Bibiana regularly informs its readers about the Slovakian community in Vojvodina in Serbia. This time, the publicist Marián Potrok reminds us of the anniversary of Ján Bačúr, a famous naive artist. This issue closes with a collection of reviews of the newest Slovakian children's books as well as of the newest radio dramas and puppet shows.

Transl.
Zuzana Gregánová

